NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIX. ÉVFOLYAM. 1908. NOV.—DEC. IX.—X. FÜZET.

A RUDOLF-SZOBOR ÜNNEPE.

Az emlékek hivebbek a reményeknél!

Ezt éreztük a Rudolf-szobor leleplezésén, mely országos ünnepség keretében folyt le 1908. október 12-én a Városligetben. Arra az emlékezetes helyre állították a magyar királyfi szobrát, ahol 1885 május 2-án Rudolf, a trón örököse, ő felsége, a király jelenlétében az országos kiállítást megnyitotta volt.

Akkor, tavaszszal a reménység ünnepelt; most ősszel az emlékezés!

De mintha a természet enyhíteni akarta volna az ünnep mélabúját; fényes forró sugarakat lövelt a nap és színt, ragyogást adott a tájnak, a képnek! Mintha azt mondta volna a fájó szíveknek: Ne csüggedjetek! Az emlékezés erejéből új élet új reménység sarjad!

«A mult és jelen e szoborban szimbolikusan találkozik a *jövővel!*» hirdette az ünnepi szónok ajaka. A ragyogó őszi sugár is ezt a gondolatot éreztette meg velünk.

Az a hitünk, hogy volt egy királyfi, nem is olyan régen, aki szeretett bennünket s a kit szerettünk, fájt nagyon s mégis kimondhatatlanúl jól esett magyar szivünknek és a multból a jelen kapcsán a jövő felé irányította lelkeinket.

Ezzel a hangulattal kezdődött a szép ünnep, amelynek a szomorúságát még az is megenyhítette, hogy ime hálásak is tudunk lenni; hogy itt van virágjával, virágjában a nemzet ifjusága, mely a *fiatal* Rudolfnak hozta el hódolatát, mert az

ő alakja legendás ifjuságban a mulandóság fölé emelkedett és így él a magyar szivekben!

Nem volt abban a nagy sokadalomban egyetlen egy szív sem, akinek ez a szomorú ünnep jól ne esett volna. És én ebben látom ez ünnep *országos* jelentőségét!

Nemcsak abban, hogy felséges urunk, királyunk és az ország zászlósainak, nagyjainak jelenlétében történt; hogy ott volt a nemzet színe-java, az udvar, a kormány, az országos méltóságok stb., stb.: hanem abban, hogy a király és a nemzet szíve együtt dobogott fel, a szeretet és kegyelet érzésében találkozott, összeforrott!

Ez adja meg ennek az ünnepnek méltóságát, értékét, erejét, egyéni jellegét! Ez avatja *országos nemzeti ünneppé*!

A magyar nemzet *király hűsége* élő valóság, a Rudolf-szobor leleplezése ennek az érzésnek az ünnepe volt! Egy kedves, felejthetetlen, benső, ünnepi találkozás király és nemzet között!

Ez ünnepi érzés hatása alatt önkénytelenül is azok felé fordult hálás tekintetünk, akik e szobrot létrehozták és a királyt és a nemzetet vele megajándékozták. Egy szép emlékkönyv, melyet a leleplezés napján ott a helyszinén osztogattak az ünneplő közönségnek, a szobor történetéről részletes ismertetést ad. Én e helyen csak néhány érdekes, értékes mozzanatra óhajtom a figyelmet irányítani.

A mozgalmat, az adakozásra, gyüjtésre szóló felhivást — mint tudjuk — az «Uránia magyar tudományos egyesület» inditotta meg. Az egyesület akkor maga is szinte a kezdet nehézségeivel küzdött és anyagi kincsekben nem bővelkedett. De mint a tudományok ideális művelője, terjesztője, magas célokat látott maga előtt és hivatásszerűleg megérezte, hogy neki nagy gondolatoknak széles körben való terjesztése jutott feladatául. Gondviselésszerűnek látjuk ma már az Uránia tudományos egyesület ügyvivő elnökének, Molnár Viktor államtitkár (akkor miniszteri tanácsos) ötletes gondolatát és elhatározását, hogy az egyesület néhai Rudolf trónörökös emlékének szobrot állítson.

Az ösztönszerű érzésekből fakadó elhatározások és cselekedetek mindig *felsőbb erők* sugalmazásai! Ma szinte csodálkoznánk azon, ha nem épen az Uránia egyesület állított volna szobrot Rudolf trónörökösnek. Hiszen ő odatartozott izlésével, tudásával, munkásságával.

«*Otthon volt tudósaink körében, kulturánk tüzhelyein, nemzetünk szivében!*» mondja ünnepi beszédében megihletett lélekkel Molnár Viktor, ő aki az eszmét először érezte meg. Találóbban, szebben senki sem jellemezhetné néhai trónörökösünk tudományszerető magyar lelkét. Márványban kellene vésni e néhány szót, ott volna helye a szobor talapzatán.

A szobor története különben Molnár Viktor egyéniségének két értékes, nagyszabású vonását állítja előtérbe mint a mű alkotó tényezőit. Az egyik a lelkében elő hűség és *kegyelet* minden iránt, ami arra érdemes, ez teremti a gondolatot, az *eszmét*; a másik az *alkotni tudás*, a férfilélek legnemesebb vágya, az alkotó erő, amely a kegyelet sugalmazta gondolatot, eszmét célra segíti, *életté*, valósággá érleli. Ez is művészet, ehhez is ihlet kell, *nagy szeretet* és *erős akarat!*

Még a pénz összegyűjtés prózai műveletének is megvolt ennél a szobornál a maga poezise. Nem nézhetjük meghatottság nélkül azokat a gyűjtőíveket, a melyekben a különböző törvényhatóságok a nép filléreiről számolnak el. A legendás királyfiról van szó, aki majd ha visszajön, meglátja, hogy a népe hűséges hozzá, áldozott az emlékének! Talán ezt gondolta az adakozók serege.

Molnár ezt így örökíti meg beszédében: «Éppen a nép gyermekei csatlakoztak a legrajongóbb lelkesedéssel zászlónk alá, a névtelen, vagyontalan, szegény emberek, akiknek szivében legendává dicsőült meg a királyfi emléke és akiknek szivében épen, romlatlanul meg nem vesztegetve, kiirthatatlanul él a hódolat, a ragaszkodás, a gyermeki naiv szeretet felséges urunk és királyunk atyai alakja iránt.»

Meggyőződéssel mondhatta királyának: «Ezt a szobrot a nép állította, a népszeretet finom és ragyogó sugaraiból szövődött glóriája.»

Aztán jött a muzsa és megihlette a művészt. Az erdő nimfája, Diana, jött el, ő sugalmazta, hogy vadász öltözetben, a *természet ölén*, melyet annyira szeretett, úgy, ott ábrázolja Rudolfot. A művész megértette és megérzékítette a gondolatot, ércbe és kőbe véste.

Természetes egyszerűségében áll a sziklatömbön a vadász és a messzeségbe nézve vadat kémlel. Közel hozta őt így a művész a természet útján az egész nemzethez, annak minden rétegéhez, a néplélekhez. Rudolf, aki míg élt, szociális téren szinte maga döntötte le a gátakat, melyek őt népétől elválasztották, bizonyosan meg van elégedve a művésszel, hogy épen lelkének ezt a vonását, *szabadság imádását*, amely őt a természethez, de *magyar hazájához* is, oly szorosan hozzácsatolta, látszólag ilyen egyszerű eszközzel, ilyen erővel teljesen fejezte ki. Mindenkinek tetszik ez a gondolat, mindenki megérti, a gyermek, a felnőtt; a naiv gondolkozó és a tünődő bölcs. *Mert egyszerű, benső és igaz!* Ilyen volt a trónörökös is. Ligeti Miklós e művével az ünnepi szónok szavait idézte «valóban új életre gyújtotta Rudolf királyfi emlékezetét.»

És most éljük át képzeletben újra a hűség és kegyelet e gyönyörű ünnepét! Idézzük lelkünk elé azt a *két eszmét*, mely az uránia magyar egyesületet e szobor megalkotásában lelkesítette. Mindkettőt bátran vallhatjuk *nemzeti életünk vezéreszméjének.*

Az egyik az uralkodóra, a fejedelemre vonatkozik, aki akkor forr össze nemzetével teljes hűséggel, ha *történelmi hivatásának* magaslatán áll. A másik a nemzetre vonatkozik, amely akkor jut el történelmi hivatásának magaslatára, *ha teljes hűséggel összeforr uralkodójával.* E kettő együtt elválaszthatatlan közösségben a nemzet *életerejét* jelenti. Molnár Viktor ezt így örökíti meg klasszikusan szép beszédében:

«Az Uránia magyar tudományos egyesületet, mely a szobor megalkotására megindította a mozgalmat, *két eszme* lelkesítette elhatározásában. Átérezte egyfelől azt a *történelmi szerepet*, melyre a megdicsőült királyi ifju elhivatott szeretetben gazdag

szivével és fényes elméjével, hogy legyen egykoron népének hű pásztora, dicső fejedelme, új diadalok töretlen útján győztes előrevezetője. Benne tudatossá vált *történelmünk* minden szent hagyománya, és buzdító tanulsága; és mi is világosan láttuk a *nemes részt*, melyet számára a nemzetünk sorsát intéző gondviselés kijelölt, de a kegyetlen végzet oly tragikus hamarsággal megsemmisített. Másfelől egy még nagyobb és egyetemesebb eszme ihletett bennünket: a szent meggyőződés, hogy nemzetünk boldogsága a dinasztiával való harmonikus és folytonosságban soha meg nem zavart *egyetértésen* épül, azon a hódoló tiszteleten, mellyel nemzetünk urára és királyára tekint.»

Figyeljünk jó királyunk atyai szavára, melyet válaszképen adott, vessük szivünkbe, hogy soha el ne feledjük.

«*Szivem mélyéből mondok köszönetet a nemzetnek azért a kegyeletért és szeretetért, amelyet a szobor létesítése által Istenben nyugvó fiam iránt tanusított s amely által újabb jelét adta annak, hogy jó- és balsorsban velem együtt érez. Ama hő óhajtól áthatva, hogy ez az együttérzés a magyar szent korona viselője és a nemzet közt úgy, mint a múltban, úgy a jövőben is Isten gazdag áldását hozza szeretett magyar királyságomra, — megengedem, hogy a szoborról hulljon le a lepel.*»

Aztán elárasztotta a napfény a szép szobrot és ott állt mellette az ősz király az őszi napsugárban. Áldást kért rá minden, aki látta! Virág és babér hullott a szobor talapzatára és felhangzott a dal:

Hazádnak rendületlenül
Légy hive, óh magyar!

Budapest. *Berta Ilona.*

A NŐMOZGALOM IRÁNT TARTOZÓ ÉRDEKLŐDÉSÜNKRŐL.*

Mielőtt tulajdonképeni tárgyamra térnék, megvallom nem ilyennek szeretem az asszonygyűléseket, ahogy most lefolynak. Hogy tudniillik az egyik előad. a többi meg hallgatja. Az asszonyi gyüléseken, ha mindnyájunkat érdeklő dolog forog szóban mindnyájunknak beszélni kellene. Persze nem egyszerre, hanem szép sorjában; mindenikünk elmondaná a nézetét s az élénk eszmecsere megérlelné a gondolatokat és alkalmat szolgáltatna új eszmék termelésére, egymás meggyőzésére s végül mindeniknek alkalmat adna az érvényesülésre, a haladásra. Ma csak előadásokra járunk s várjuk, hogy azok az előadások szórakoztassanak is, oktassanak is; magunk nem szeretünk kilépni passzivitásunkból, kényelmünkből.

Megvallom én sem a magam jószántából fogok a beszédhez, hogy a nőmozgalom iránt tartozó kötelességünkről véleményt nyilvánítsak. Nagyon jól tudom, hogy önök maguk is eleget gondolkoztak e tárgyról, s hogy helyemben önök is határozottan és habozás nélkül elmondanák a véleményüket, ha a katedrához kissé jobban hozzá szoktak volna. Ezért attól tartok, hogy amit mondok, önökre nézve sem szórakoztató sem tanulságos nem lehet. De erős szuggeszció hatása alatt állok, beszélnem kell. Írásbeli parancsot vettem, s aki rám parancsolt annak olyan erős hatása van reám,** hogy nem csak *arról* fogok

* A «Művészet és Művelődés M. N. K.»-ben tartott előadás.

** Perczelné Kozma Flóra. *Szerk.*

beszélni, amit ő kivánt, hanem talán még *azt* is fogom mondani, amit ő akar. Ezt szeretném legjobban, mert akkor legalább remélhetném, hogy *jót* beszéltem.

Azt hiszem azzal mindnyájan tisztában vagyunk, hogy nőmozgalom alatt a nőknek érvényesülésre való törekvését értjük, melyet a 19-ik század fejlesztett bennünk nagyra, noha szórványosan és különösen külföldi nemzeteknél jóval előbb jelentkezett. Az *egyéni* érvényesülésre való törekvés minden időben és minden korban él mindenkiben és teljesen jogosult. E törekvés mértéke az az emberi energia, melyet öröklés és nevelés az egyesekben kifejlesztenek.

De ez az egyéni érvényesülésre törekvés minden míveltségi fokon más-más eszményképek megvalósítására irányul. Csak arra a képre kell példaképen utalnom, melyet Homeros fest Andromacheról, midőn a harcba induló Hektor tőle és kis fiától búcsúzván így szól:

> «Óh te szegény, ne legyél annyira bús a szivedben,
> Mert egy férfi sem küld Aideshez végzetem ellen. — —
> Hát csak eredj haza most s a tulajdon dolgodat intézd,
> Orsódat s a szövőszéket, s a cselédre parancsolj,
> Lásson a dolga után. A háború férfi teendő:
> Mindez trósz fiakat, de kiváltkép engemet illet.
> Tündöklő Hektor így szólt s felemelte sisakját,
> A lószőrtarajost, neje meg szaporán hazaindult,
> Visszatekintgetvén és sűrű könnyeket ontván.»

Bizonyosak lehetünk abban, hogy Andromache könnyei nem azért omlottak, mert az a munkakör, melyhez férje utasította, nem elégítette őt ki. Az ő érvényesülésének helye a család volt, s az ideál, melynek megvalósítására törekedett: a jó anya, jó feleség és jó háziasszony ideálja volt.

Ugyanezt a női ideált rajzolja meg egy későbbi korban Xenophon, midőn leírja a háztartásról szóló könyvében Sokrates beszélgetését Crisomachosszal. Crisomachos dicsekedve mondja el, hogy ráér ügyes-bajos dolgai után járni, mert házi ügyeit és vagyona kezelését kitünően elvégzi helyette a felesége, kit erre ő maga tanított meg, megértetvén vele, hogy ez közös

boldogúlásuknak és boldogságuknak eszköze. Még sokkal jobban és szebben domborodik ki ez a női ideál a rómaiaknál; a római nő büszke gyermekeire, melyek kiválóságában az ő kiváló egyénisége érvényesül, itt-ott oly mértékben, hogy a haza sorsát is eldönti.

A kereszténység ezt a női ideált új vonásokkal gazdagítja. Magyarországi Szent Erzsébet nem csak jó feleség és jó anya: a nemes könyörületesség és keresztényi alázatosság eszményképe is. Őt szentté avatták dicső tulajdonai, de, hogy nem állt egyedül, hogy a keresztény középkor asszonyai hasonló tulajdonságok kifejlesztésére törekedtek, arra a történetben elég bizonyitékot találunk.

Ez a női ideál is változik. A 16 és 17-ik század asszonyai a keresztény alázatosság és aszkezis helyett a költészet és irodalom élvezetében találtak lelki kielégítést; hogy róluk Molière torzképet festhetett, csak igazolja, hogy törekvésük általános volt: a nők koruk miveltségének színvonalára akartak eljutni. S hogy el is jutottak, hogy a miveltségnek pártfogói, sőt az irodalomnak is mivelői lettek a számosabb külföldi példa helyett idézzük csak fel Lorántfy Zsuzsánna és Petróczy Kata Szidónia nemes alakjait. Az elsőt mint a magyar nemzeti mivelődés fejedelmi pártfogóját, a másodikat — kinek épen halála 200 esztendős évfordulóját üljük — mint a költészet kitünő mivelőjét.

A mivelődés vágya ösztönözte a magyar asszonyokat 1790-ben arra, hogy egy érdekes kérvénnyel forduljanak a magyar országgyűléshez. Azt kérik ugyanis Bárány Péter tollával, hogy a magyar országgyűlésen való megjelenést s a haza javáról való tanácskozások meghallgatását engedjék meg nekik. Csak úgy nevelhetnek hű fiakat a hazának, ha tudják, hogy mit kiván ezektől a haza. És az a lelki emelkedettség, melyre ott szert tehetnének, megmentené a külföldi divat majmolásától s édessé tenné előttük a magyar beszédet.

Rendkivül érdekes ez a folyamodvány, melyet itt most bővebben nem ismertethetek, de amelyet mindenki olvashat a N. N. 1904. jan. füzetében. Ott közöltem. Felcsillannak már

ebben ilyen kitételek is, hogy: «szabad ember felesége nem lehet rabszolga», hogy «joguk van az asszonyoknak tudni, mit végeznek az országgyűlésen, mert a haza az asszonyoké is.» Ez az irat a magyar nőmozgalom első becses emléke.

De az igazi nőmozgalmat nem csupán a művelődési törekvések, hanem a nagy gazdasági válságok s az ezek nyomába járó társadalmi átalakulások is idézték elé. Veres Pálné még a művelődés vágyától vezetve gyüjti össze a 9000 magyar asszony aláírását az országgyűléshez a hatvanas években benyujtott folyamodványra, melyben leányiskolák felállítását sürgetik; de már e kérvényben hangoztatják, hogy a kérelmezett leányiskolák ne csak az anyai hivatás hívebb teljesítésére, de *önálló kenyérkeresetre* is képesítsék a nőt. Íme kialakul a 19. században egy új női ideál, a dolgozó asszony ideálja.

Miért ismételjem önök előtt, amit kétségtelenül jól tudnak, hogy a nők, mikor a *családi körön kívül* is munkát keresnek, annak a gazdasági kényszernek engednek, mely ma lehetetlenné teszi nagyon sok nőre nézve a családban való érvényesülést. Gyakran nincs is család, és gyakran nincs kenyér sem számára; sőt családja számára sincs, ha ő nem áll a küzdők sorába s nem dolgozik maga is a mindennapi kenyérért. Ám azért, hogy ma már a nőnek sokszor a maga és családja kenyeréért dolgozni kell, ne gondoljuk, hogy a nő megváltozott, hogy szívesen hagyja el családját és szívesen lemond az övéiről való gondoskodás jogáról és kötelezettségéről. Ami örök emberi, vagy örök női az nem változhatik meg soha: módosul, fejlődik, átalakul, de megmarad. Ma már kenyérkeresetre és önállóságra neveljük a leányokat, de nincs közöttük egy se, aki le ne mondana önállóságáról, sőt kedve szerint választott hivatásáról is, ha szeretett férje oldalán bizonyos anyagi jólétben, gyermekei nevelésének és háztartása vezetésének szentelheti életét.

Hangsulyozom, hogy *bizonyos anyagi jólétben*. Mert e tekintetben óriási különbséget találunk a *ma* és a *régmult* között. Sőt talán a ma és a közelmult között is. Óriási anyagi

kultura fejlődött ki körülöttünk a 19-ik században s ez óriási anyagi kultura megváltoztatta követelésünket az élettel szemben. Mi másként élünk, mint nagyanyáink és szépanyáink s a *két érző szív és szalmakunyhó* ideálizmusa kiveszett belőlünk.

Ennek a nagy anyagi kulturának ránk nézve első sorban az a sajnos hatása volt, hogy végtelenig fejlesztette bennünk az anyagi élvező képességet. Hasonlítsuk csak össze a leányaink kelengyéjét, lakásának berendezését a magunk vagy nagyanyáink kelengyéjével és felismerjük ennek az igazságát.

De az a hatása is volt ennek a technikai haladásnak, hogy felszabadította a nőt sok fárasztó házimunka alól. Nagyanyáink még maguk mártotta vagy öntötte gyertyavilágnál varrták éveken át kelengyéjüket, nekünk elég, hogy a villanyt csavarjuk fel, ha látni akarunk, elég ha a telefonon rendeljük meg a nagy gyárakban szükségleteinket.

Míg a kenyérkeresetre utalt nő épen azon okokból, mert munkavágya úgy sem nyerhetett teljes kielégítést kicsiny és sokkal könnyebben kormányozható háztartásában, könnyebben láthatott jövedelmező munkához a házban vagy a házon kívül: a kenyérkeresetre nem utalt nő sokkal inkább kényszerült a tétlenségre és unalomra, mint bármikor. S míg a kereső nő, hogy helyét az élettel való küzdelemben megállhassa, folyton tanulni és haladni, fejlődni kénytelen: a munka terétől jórészt megfosztott, jólétben élő asszony tétlenségétől és unalmától az élvezetvágya fokozásában és kielégítésében keres szabadulást.

Kialakult korunkban az unatkozó asszony típusa. Tekintsenek kissé körül: társadalmunk bizonyos osztályaiban; az úgynevezett «őrült luxus» és a nyomában járó «anyagi romlás» igazolják állításomat.

Hogy mennyi társadalmi baj származott abból, hogy az anyagi kultura fejlődésével nem tartott lépést az egyéniségek belső fejlődése, hogy az emberek az anyagi kultura bámulatos eredményei mellett nem lettek nemesebbek, jobbak, önmegtagadóbbak és önfeláldozóbbak, arra nálamnál hivatottabbak sokszorosan rámutattak és keresni kezdték a bajok orvosságát.

Úgy látszik rá is találtak az *erkölcsi nevelés fontosságának elismerésében.* A legközelebb lefolyt londoni erkölcsnevelési kongresszuson a más-más szociális, vagy felekezeti párthoz tartozó szónokok, kik közt pedig az emberi társadalom színejava volt, amily különböző irányban keresték a bajok gyógyszereit, ép oly egyetértőleg egyeztek meg abban, hogy a *kötelességérzet fejlesztése a legsürgősebb teendő.*

Az ember ismerje és teljesítse kötelességeit embertartásai iránt (szűkebb értelemben: családja és nemzete iránt). Ezt követeli az emberi társadalom ma mindenkitől. Tehát a nőtől is. És épen az anyagi jólétben élő, az anyagi gondoktól le nem nyűgözött nőtől követeli ezt leghangosabban. Vajjon a ragyogó anyagi kultura élvezése mellett fejlődtek-e annyira a mi uriasszonyaink, hogy ezt a követelést megértették volna? Tudják-e, hogy ugyanakkor, midőn a jobbágyok sorsának gondozását levette vállaikról az idő, midőn a legtöbb háztartási munkától szabaddá tette őket — különösen nagyobb városokban — a rohamos ipari fejlődés: tudják-e, hogy az irgalmasság testi és lelki cselekedetei ma is kötelességük maradt? Tudják-e, hogy a nyomort, a betegséget, a bűnt, amely mint féreg rágódik az emberiség testén: le lehet küzdeni és épen a női munka az anyagi gondoktól független nők munkája által lehet leküzdeni? Tudják-e, hogy azért a sok jóért, amelyet a fejlettebb kulturának köszönhetnek, meg kell fizetniök; s hogy az élvezet és kényelem óráit az emberiség jóvoltára irányult, komoly munkának kell felváltania. A szegényeket munkára tanítani, munkájukat értékesíteni, az elhagyott csecsemőt és gyermeket istápolni, felnevelni, a szegény munkás asszonyt betegségében gyermekei nevelésében gyámolitani, a tüdővészt, az alkoholizmust és sok társadalmi veszedelmet leküzdeni, kinek a feladata, ha nem a jólétben élő asszonyé?

Úgy tetszik nekem, hogy ezeknek a kötelességeknek az ismerete még nem elég általános nálunk. Hogy épen ebben előztek meg minket a mívelt nemzetek asszonyai. Iskoláink, közmívelődési intézményeink fejlesztésével jórészt utolértük

az asszonyi munka értékelésében itt-ott el is hagytuk a külföldet, ahol irigyelnek minket, mert egyetemi tanulmányokat végezhetünk, mert tanítónőink férfi kollégáikkal egyenlő fizetésben részesülnek és mert házassági és vagyonjogunk hasonlíthatatlanul jobb, mint némely mívelt nyugati államé. De a nők szociális munkája szégyenletesen szervezetlen még minálunk. Egy népes és gazdag vidéki városban három év előtt megalakították a női gyermekvédő bizottságot. Még nem volt mód az asszonyokat egyetlen egy gyűlésben összehozni. A tulipánszövetség vidéki fiókjai közül hány sorvadt el a nők közönye és tétlensége miatt. A fővárosi szegény gyámságot nők is magukra vállalhatják: kerületenként alig akadt eddig egy két nő, ki erre a nemes feladatra vállalkozott volna s ha egyleteinkben körültekintünk, mindig s mindenütt ugyanazon egykét száz asszonyt látjuk az asszonyok ezrei helyett. Némelyiküket meg is mosolyogják a szereplési viszketegük miatt, pedig, hogy mindenütt csak őket látjuk, az csak a többiek közönyét mutatja. Valóban nem kell tartanunk attól, hogy a mi gyermekeink azért maradnak gondviselés nélkül, mert asszonyainkat a közéleti szereplés elvonja a családi tűzhelytől.

Nem érheti elég dicséret a M. N. Sz. T. és a Feministák egyesületét, hogy ebből a végzetes közönyből asszonyainkat felrázni törekszenek. De szavuk csak kevesekhez jut el és sok fétreértésre ad okot. «Mama — panaszkodott barátnőm serdülő fia előttem nénjére — Margit nem akarja felvarrni a gombomat és azt mondja, hogy ez feminizmus!» Megmutattam neki az ablakból a kötörő napszámos asszonyt, ki gyermekét szoptatta, mialatt férje a délebédi pihenő alatt fejét kőrakásra hajtva aludt. «Ez a feminizmus.» És emlékeztettük a munkáért könyörgő varrónőre, aki beteg gyermekének orvosságáért akar dolgozni és munkát nem tud szerezni. Ez is feminizmus. És segítni a dolgozó asszonyt a kenyérért és a gyermekeért való küzdelmében, ez az igazi feminizmus.

De nem a dolgozó asszonyról akarok szólni, azok ismerik a munka kötelességét és küzdenek a munka jogáért. És lassan-

lassan célt is érnek. Mert a fejlődő kötelességek maguk után vonják a jogok kialakulását. De a jogok gyakorlására ép úgy meg kell érni; arra ép úgy elő kell készülni, mint a kötelességek teljesítésére. Különben mondhatatlan sok zavar és kár származik a hibásan felfogott jogok és kötelességek összeütközéséből. Három válóperről tudok, melyeket a központi háztartások létesítésén fáradozó asszonyok ellen indítottak. Pedig a központi háztartás is jó ott, ahol a viszonyok azt lehetővé teszik, sőt egyenesen megkövetelik.

Azok között a kölföldi nőapostolok között, kik minket látogatásukkal megtiszteltek s hazájuk haladottabb állapotáról szólva, bennünket elmaradottságunkra figyelmeztettek: reám a legőszintébb hatást Gripenberg Alexandra tette, aki arra figyelmeztetett bennünket, hogy tanuljunk, készüljünk, hogy váratlanul, készületlenül ne érjen bennünket a női választójog elnyerése.

Őket, pedig mennyire haladottabbak, mint mink, a szociális női munka szervezésében — ugyancsak készületlenül találta ez a szerencse, s ugyancsak sok egyéni küzdelmükbe és fáradságunkba került és fog kerülni, hogy szavazatjogukat, hazájuk javárak tudják értékesíteni.

Nem tartozik pedig a lehetetlenségek sorába, hogy mi is hirtelen és hamarosan ilyen jogokhoz jutunk. Nem mondom, hogy kivánatos, sőt az én aggódó, félő lelkem, akit a tapasztalat és a kor óvatossá tett, bizony azért imádkozik, hogy a gondviselés ne sujtsa hazánkat most még az általános titkos választójog ajándékával. De azt magam is vallom, hogy nem *általános* az a választójog, amely a nőket kizárja. És bizton hiszem, hogy, ha a gondviselés megadja kulturánknak, a szellemi kulturának, a biztos, nyugodt fejlődés kegyelmét: el fog jönni az általános titkos választás ideje, a természetes szabad fejlődés útjain. S ha akkor jön el, mikor nem lesz már közöttünk analfabéta, és mindenki tudni fogja mivel tartozik hazájának és embertársainak s amikor mindenki többre fogja tartani a haza üdvére vonatkozó szent meggyőződését a csil-

logó aranynál: akkor csak áldás fakadhat az általános választójogból, mely a fejlődésnek azon a fokán a nőket is jogosan megilletheti.

Nem az én jámbor ösztönöm súgja azt nekem, hogy a társadalmi fejlődés el fogja oszlatni a férfiak és nők jogai között fennálló egyenlőtlenségeket. Nem kisebb tekintélyre hivatkozhatom itt, mint Spencer Herbertre, kire pedig az egész művelt világ hallgat. Ő mondja, hogy jövendő társadalmi alakulásokban a nemek helyzetében az egyenlőség felé közeledés fog érvényesülni.

Azaz «*a személyi jogok erősbödő érzésével és a mások jogainak ezzel együtt járó rokonszenves figyelembevételével csökkennie kell a nők politikai és házi korlátozottságának mindaddig, míg csak olyanok maradnak fenn, melyeket a testalkat különbözősége hoz magával.*» De ez szerinte is csak a jövő zenéje. Addig még fokozatosan «csökkenie kell a militarizmusnak, és fejlődnie az indusztriálizmusnak.»

Más haladottabb nemzetek talán közelebb vannak e fejlődési fokhoz, de minket bizony a tudatlanság és közömbösség mély és széles árka választ el tőle. Átugorni ezt az árkot nem lehet; s ha valahogy bizonyos jogok kierőszakolásával egy keskeny pallót vethetnénk is rajta keresztül, a pallón való keresztül törtetés sokakra veszedelmet hozhatna s kérdés, hogy gyakorlatlan lábunk nem botorkálna e céltalanul a túlsó part ismeretlen síkságain.

Nekünk eddig is veszedelmünk volt, hogy elmaradásunk a korszellemhez való erőszakos és hirtelen alkalmazkodásra kényszerített. A magyar gazda, a magyar nő és a magyar munkás soká szenvedett a jobbágyság felszabadítása következtében a munkás viszonyokban hirtelen beállott óriási változás miatt. Készületlenül ért a 69-iki népoktatási törvénynek a tanítónők alkalmazására vonatkozó intézkedése is. Iskoláink bizony soká sinylették, hogy jobb hiján gyarló készültségű tanítók és tanítónők kerültek az iskolák élére. És készületlenül ért az egyetemre bocsáttatás ténye is. Még gimnáziumunk sem

volt és bizony sok sebtében megszerzett érettségi nem nagy diadalt szerzett az egyetemen a női nemnek.

Az átmeneti korszakok mindig sok egyéni áldozatot követelnek, azért nem is kívánatos az ugrás a társadalmi kulturális fejlődésben. De kívánatos, hogy ezt a fejlődést komoly és céltudatos munkával előmozdítsuk. Csak a gyermek sietteti a palánta növését annak felfelé huzogatásával, a virág kinyilását a bimbó szétfeszegetésével. A gondos kertész bővebb táplálékkal s éltető napsugárra való állítással törekszik a gyorsabb és bővebb eredményre.

Nekünk is sok komoly munkára van szükségünk, hogy nyugodtabb fejlődést élvező nyugati szomszédaink haladását megközelítsük. Tanulnunk és dolgoznunk kell és pedig kivétel nélkül minden asszonynak, nemcsak azoknak kiket a kenyérkereset kényszerűsége hajt a munkára.

A kiváltságos helyzetet élvező mágnás asszonyokról nem szólok, noha az utóbbi években épen ők mutatták meg, hogy mit kellene és mit lehetne a magyar asszonynak hazájáért tennie. De azokra a jó módú középosztályhoz tartozó asszonyokra vár itt a legfontosabb tennivaló, kiknek férjeik a gazdasági, ipari, társadalmi és politikai munkában vezető szerepet játszanak.

Hogy jogainkra elkészülhessünk, vegyük ki mi asszonyok is részünket a kulturális, a szociális munkából; érdeklődjünk a nőmozgalom iránt, tanuljunk a haladottabb nemzetektől és tömegesen siessünk letörölni a könnyeket, eloszlatni a tudatlanságot és meggyógyítani az erkölcsi és testi betegséget. Tanuljuk buzgósággal az ilyen szociális munka végzéséhez szükséges ismereteket és neveljünk magunknak segítőtársakat leányainkban, akik ha megértik a szenvedést, ha megtanulják a szegény gyermekekért és szegény gyermekeknek dolgozni, kevésbé fognak unatkozni hosszú zsúros délutánokon és kevésbé követelők lesznek a toilette és a szórakozások kérdéseiben.

Hogy a leányoknak örömük telik az ilyen gondolatokban, arra például felhozom egy kedves fiatal asszony ismerősömet, ki hetenkint egy-egy délutánra összehívta fiatal leánybarátnőit,

s a szegény gyermekek számára kiszabott ruhadarabokkal várta őket. Míg azok szorgalmasan varrgattak, teával s a francia irodalom gyöngyeinek olvasgatásával kedveskedett nekik. Karácsony tájig el is készült 15—20 gyermeköltözet. s azoknak a fiatal lányoknak — ma már asszonyok — legkedvesebb emlékeik közé tartoznak ezek a jóltevő munkában töltött délutánok. Az a kedves ismerősöm elszászi nő volt és már Bécsbe költözött. Azt hiszem azonban, hogy hasonló példákat önök közelebbről is idézhetnének.

El kell azonban ismernünk, hogy az ilyen esetek szórványosak, hogy úgy a közjótékonyság, mint minden szociális munka tekintetében temérdek az asszonyok által meghódítható és meghódítandó terület. Ilyen hódító hadjáratra kell fellelkesülniök a magyar asszonyoknak. Mert hitem szerint, ha majd tartós, komoly önképzés és lelkes szociális munka eredményeire mutatva azt mondhatjuk a magyar férfiaknak: *ime műveltségben és munkabirásban veletek egyenlőek vagyunk, ép úgy ismerjük, szeretjük és ép oly híven teljesítjük kötelességünket családunk, nemzetünk és embertársaink iránt mint ti:* akkor már követelnünk sem kell a gazdasági és politikai jogokat; akkor korlátozás nélkül vehetjük ki a részünket a mívelt, a gazdag, a szabad Magyarország iránt tartozó kötelességeink teljesítéséből: mert a magyar férfiak akkor önként fognak osztozni velünk az összes gazdasági és politikai jogokban.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

Dr. MORLIN EMIL.

(Arcképpel.)

Dr. Morlin Emil miniszteri tanácsost olvasóink mindnyájan jól ismerik a polgári és felsőbb leányiskolák fejlesztésére irányult eredményes munkássága révén s ezért kétségkívül mindnyájuknak örömükre szolgál, hogy arcképét folyóiratunkban bemutatjuk.

Dr. Morlin Emil hivatalos munkásságának sok becses határköve van, melyek némelyikét még a királyi elismerés koszorúja is ékesíti; de amelyekről mégis kevés szó esik; mert maga Morlin igyekszik a feledés fátyolát borítani azokra. Vannak lelkek, kiknek a nyilvánosság akkor is fáj, ha érdemeik elismerését jelenti.

Ezt a nemes érzékenységet tisztelve sem várhattunk azonban tovább Morlin Emil arcképének közlésével. A polgári leányiskolák új tantervének kibocsátása, melyet rövid idővel előzött meg a felsőbb leányiskoláké, szolgáltatta a kedvező alkalmat, szolgáltatta azt az újabb határkövet, melynél krónikás tisztünkből kifolyó kötelességünk megállani s kötelességünk a munkás életpálya eredményeire rámutatni.

Dr. Morlin Emil 1858 november 24-én született. Édesatyja, előkelő fővárosi ügyvéd, szigorú életelveiről s puritán jelleméről volt ismeretes; édesanyja, a magyar úri asszonyoknak abból a nemes fajtájából való, kik családjukért élni s gyermekeiket derék, boldog emberekké nevelni életük legfőbb boldogságának ismerik. A kiváló szülők szerető gondossága kiváló nevelést biztosított Morlinnak, ki természetének nemes komolyságával törekedett jövő életpályájára kitartó munkával előké-

szülni. A művészetek és tudományok kora ifjúságától kezdve vonzották; s hogy erős költői és művészi hajlamai mellett is a hivatalnoki pályára lépett, az leginkább a fiai jövőjét kitünő gyakorlati érzékkel intéző édesapa befolyásának tudható be. Innen van, hogy az alig 22 éves Morlint 1880-ban már a vall.- és közoktatásügyi minisztérium népoktatásügyi osztályának fogalmazói karában találjuk, s hogy ettől kezdve az irodalomnak és művészetnek — különösen kedvelt ecsetjének — csak az üdülés óráit szentelheti.

Dr. Morlin Emil mindig komolyan tudta venni a kötelességeket. Miután 1881-ben megszerzi a jogi doktorátust, foglalkozik ugyan egyideig büntetőjogi tanulmányokkal és idevágó értekezéseket is bocsát nyilvánosságra, s hajlamainak megfelelően nagyobb külföldi útjai nyomán szép úti tárcákat ír a fővárosi lapokba; sőt régészeti tárgyú cikkeivel is megörvendezteti a szakköröket, kik benne e tudományág hivatott mívelőjét üdvözlik: de amint hivatalos állásában mind felelősségteljesebb állomásokra emelkedik, búcsút mond a tudományos és a szépirodalomnak s ügykörének gondos tanulmányozásával, alapos pedagógussá fejleszti magát.

Kezdettől fogva a népoktatásügyi osztályban dolgozott, s hogy alig tíz évi munkásság után milyen tájékozottságot szerzett a népoktatás szükségleteire nézve, azt fényesen bizonyítja, hogy Csáky Albin gróf, akkori közoktatásügyi miniszter a kisdedóvási törvényt 1891-ben megalkotván, annak előkészítését, s a törvény alkalmazására vonatkozó utasítások kidolgozását Morlinra bizta. Hogy a fiatal miniszteri titkár mily elismerésre méltó sikerrel oldotta meg a reábizott feladatot, azt királyi kitüntetése igazolja. Morlin Emil a Ferencz József-rend lovagja lett, s kitüntetésében újabb ösztönzést talált a tanulásban és a munkában való komoly elmélyedésre. Ekkor szentelte szabad idejét annak a nagyszabású vállalatnak, melyet Lévay Ferenc osztálytanácsossal és Szuppán Vilmos, akkor képezdei igazgatóval együtt hajtottak végre. Nagy fáradsággal és gondossággal összegyűjtötték és kiadták 1893-ban két vaskos kötetben a magyar

Dr MORLIN EMIL.

népoktatásügyi törvényeket, miniszteri rendeleteket és elvi jelentőségű határozatokat a következő címen: «A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete». Nélkülözhetetlen mű ez mindenkire nézve, ki a tanügyi administratio szövevényes utain eligazodni óhajt. Ott is van minden hivatal, minden iskola irodájában s az egyesek ép oly gyakran meritenek belőle oktatást, mint amily gyakran igazodnak tanácsai után a tanügyi hivatalok.

Ezidőben lett osztálytanácsossá s 1895-ben lelkiismeretes munkásságát királyi tanácsossággal is megjutalmazta a király kegye. 1896-ban az ezredéves kiállításra megírta a magyar kisdedóvás történetét. Mint miniszteri osztálytanácsosra a polgári felsőbb leányiskolák és ipari és kereskedelmi szakoktatás ügyeinek vezetését bizták reá s ezt a munkakört tölti be ma is, 1905 óta azonban miniszteri tanácsosi minőségben. Minden egyes felsőbb leányiskola és polgári leányiskola tízéves fejlődését idéznünk kellene, ha arról az órási munkásságról híven akarnánk beszámolni, melyet Morlin az utolsó 10 esztendő alatt ez iskolák érdekében kifejtett. Az egész nőnevelésügy fejlesztésén függ ugyan tekintete, de jól tudja, hogy az egész magyar nőnevelésügy fejlődése egyes intézményeinek fejlődésétől, virágzásától függ. Gondja van azért minden intézetre, s az intézetek minden munkására. Az intézeteknek törekszik a felvirágzás anyagi eszközei mellett a szellemi eszközöket is biztosítani. Nemcsak figyelemmel kiséri a reformeszméket, de segédkezet is nyújt azok megvalósításához. A bizonytalan kisérletezéseknek azonban nem barátja s nagy óvatossággal fogadja az újítási terveket. Aminek helyességét azonban elismerte, annak megvalósítását szíves örömest keresztül viszi.

A magyar leányiskoláknak gazdasági és ipari tanfolyamokkal való kiegészítését feltétlenül szükségesnek ismeri el. Ezért segíti a polg. leányiskolákat ipari és kézimunka tanfolyamokhoz, ezért kívánja a felsőbb leányiskolák gazdasági irányú tanfolyamokkal való betetőzését; ezért segítette életre az Amizoni Károlyféle gazdasági irányú magasabb nőnevelő intézetet.

Azokon a szaktanácskozásokon, melyeket a gondjaira bizott intézetek fejlesztése ügyében tartanak, nemcsak jelen van, hanem munkájukból is kiveszi részét, s tanulságaikat is értékesíti. Az Orsz. Közoktatási Tanács szervező munkásságában is mint a miniszteriumból kirendelt tag, akt;v szerepet visz.

Amily őszinte buzgalommal intézi az egyes intézmények kifejlesztését, ép oly igazán megbecsüli azokat, kiknek személyes munkásságát az intézetek felvirágoztatásában elismerés illeti meg. Azon van, hogy az igazgatók és tanárok, tanítónők örömmel élhessenek feladataiknak és azért sorsuk könnyítésére méltányos kérésük teljesítésére lehetőleg segédkezet nyújt. Nem hangzatos igéreteket nyer tőle a kérelmező, hanem ügyének igazságos higgadt elbirálását, pontos és jóakaratú elintézését. Nem hogy ő maga sértené valakinek szerzett jogait, de erős jogérzeténél fogva azon van, hogy mindenki jogainak elismeréséhez jusson, s tanítótársai jogát is mindenki tiszteletben tartsa.

Mindezt tudják róla a polgári és felsőbb leányiskolák munkásai. Tudják róla, hogy széles látókörénél, európai míveltségénél fogva biztosan és helyesen ítéli meg az ő hivatalos és személyes ügyeiket, hogy nemes jóakarattal intézi sorsukat. De sok marad rejtve előttük, aminek emlegetését nekünk is tiltja az a köteles tisztelet, mely a titkos jótevőket jogosan megilleti. Nem emlegetjük tehát, hogy hány szegény tanítónőt juttatott állásba, hány munkaképtelent mentett meg a nyomortól, hányat segített betegségében hivatalos állásával járó hatalmának nemes indulatú felhasználásával. Még azt sem mondjuk el, hogy mennyi köszönet illeti őt meg a tanítónők Mária Dorothea Egyesülete részéről. Olvasóink lelkében teljes elismerésre talál Morlin nemes tevékenysége. ha külön nem irányítjuk is rá egyes rejtettebb mozzanataira a figyelmüket. És ezért kivánják velünk együtt, hogy őt, ki a félszázadot ifjú erőben megérte, a magyar nőnevelésügy javára a gondviselés sokáig tartsa meg a felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák vezető állásában.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

A MÓDSZER KÉRDÉSE.*

Végig tekintve a módszer sorsát a filozófiában és pedagógiában, azt találjuk, hogy e fogalom körül még ma is éles ellentétek mutatkoznak.

A filozófiában ép úgy, mint a pedagógiában szemben áll a pszichologisták és formálisták tábora. Ehhez járul azután a pedagógiában a nézetek szétágazása a helyes módszer megállapítására való törekvésben.

A nézeteknek ezt a szétágazását, melyet tapasztaltunk, itt is, mint annyi más tudományos kérdésben, csak az okozza, hogy más-más a tartalom, mellyel e fogalmat használják, s hogy más-más a szempont, melyből azt tekintik.

Mindenekelőtt meg kell különböztetni a gyakorlati eljárás módszerét az elméleti eljárás módszerétől, azaz a technikai eljárást a tudományos értelemben vett módszertől.

Ezt az elnevezést «módszer» használják általában minden tervszerű és célszerű eljárásra. A gyakorlati eljárásoknak is van módszerük; így beszélhetünk pl. a vas előállításának módszereiről, a szesztermelés módszereiről, a föld megmunkálása vagy a szövés módszereiről. Ilyen gyakorlati eljárások alkalmával más-más egyénnek más-más módszere lehet, bár itt is vannak teendők, melyek bizonyos eljárásban közösek még akkor is, ha a módszerek különbözők. Így gyakran hallhatjuk is ezt a kijelentést: «ez az én módszerem», vagy «az én módszerem más.»

De a gyakorlati eljárásra is csak akkor alkalmazhatjuk a «módszer» kifejezését, ha ez az eljárás komplikáltabb, azaz: többféle teendőt foglal magában. Nem lehet pl. szólni a fara-

* Mutatvány szerzőnek «*A modern pedagógia útjain*» című, nagyszabású, sajtó alatt levő művéből, melyet következő füzetünkben ismertetünk. *Szerk.*

gás, a gyalulás vagy a fürészelés módszeréről. Itt csak azt mondjuk a faragás, gyalulás vagy fürészelés módja. A módszer tehát nem a módot, a «hogyan»-t jelenti, hanem a sokféle teendő egymásután való elrendezését, még pedig a lehető legcélszerűbb elrendezését. Beszélhetünk a fa megmunkálásának módszeréről, mert itt már több különnemű teendő egymásután való célszerű elrendezése szükséges. A módszer vezető szempontja pedig a célszerűség. Minél tökéletesebben, minél rövidebb úton jutunk el a célhoz, annál jobb a módszer.

E gyakorlati módszereket néha a tudományban is alkalmazzuk. A fáradság-mérés módszere például gyakorlati módszer, mely nem jelent voltakép egyebet, mint célszerű, t. i. a cél elérésére tervszerűen rendezett, technikai eljárások egymásutánját. Ez azonban nem tudományos módszer a szó igazi értelmében. Ez a tudomány szolgálatában alkalmazott gyakorlati módszer. Ilyen módszerek pl. az orvostudományban a fizikális vizsgálatok módszerei. De nemcsak gyakorlati célokra, minő a betegség természetének megállapítása, hanem a tudományos kutatás céljaira is lehet ilyen gyakorlati módszereket alkalmazni. Ilyenek általában a kisérleti módszerek.

A gyakorlati módszerek ilyen összefüggése a tudománnyal átvezet az igazi módszerekre.

A tudományos módszer fogalma logikai fogalom. A módszer a logikában is — mint láttuk — voltaképen eljárásmódot jelent, csakhogy gondolkodásban való eljárás módját s nem technikai eljárást. A tudomány célja az igazság megállapítása, még pedig nem gyakorlati úton, tapasztalat vagy intuició alapján, hanem tudományos módon, azaz módszeresen. E kifejezés: «módszeresen», annyit jelent: az igazságnak a tudomány által megállapított kriteriumai, segítségével igazolva. Hogy melyek az igazságnak ezek a kriteriumai, azt is a logika segítségével állapítjuk meg. Mint előbb láttuk, Descartes is az igazságnak ilyen kriteriumait kereste. Ezeket kereste Kant is, s ezeket állítja föl Wundt is a maga logikájában. A logika épen azért áll oly szoros összefüggésben az ismeret-elmélettel, mert az igazság e

kriteriumai az ismeret-elméletben gyökereznek, úgy hogy a modern logika voltakép már is ismeret-elméletté lett. A tudományos igazság, vagy más szóval módszeresen megállapított igazság, tehát nem más, mint az ilyen kriteriumok segítségével megállapított igazság.

Míg a gyakorlati eljárás-módoknak végső célja valamely gyakorlati eredmény létrehozása (pl. vas, jó termés, vászon stb.), addig a tudományos eljárás-módnak a célja elméleti eredmény létrehozása, azaz igazságok megállapítása.

Lehet, hogy a tudományos eljárás segítségével egészen új, eleddig nem ismert igazságra jutunk; de ez nem mindig történik. Szükséges a régi, ismert igazságokat is vizsgálat alá venni, vajjon az igazság kriteriumainak megfelelnek-e? Mint Descartes kimutatta, minden haladás kiinduló pontja ez a kételkedés. Így tehát a tudomány nem érheti be azzal, hogy valamely igazság ismeretes, azt igazolnia is kell. Ez az igazolás is oly módon történik, mint az új igazság igazolása, a tudomány kriteriumai segítségével, azaz módszeres eljárással. Az eredmény az, hogy az így megvizsgált igazság beigazolást nyer, vagy az, hogy be nem igazolható, tehát tévesnek bizonyul.

A tudományos módszer voltakép nem is egyéb, mint ilyen igazoló eljárás. A tudományos kutató voltakép még az egészen új, eddig nem ismert igazságra is nem a logikai módszer alkalmazása segítségével jön rá, hanem inkább a maga zseniálitásával, mely előre száguld gyorsan, a logikai törvények lassú lépteit átrepülve, s előre, még az igazolás előtt, megmutatja a végső igazságot. Az igazságnak ez a zseniális megsejtése legfőbb segítője a tudósnak az új igazságok fölfedezésében. Az így előre megsejtett igazság az, ami őt a kutató munkában vezeti, s a módszer voltakép nem is arra való, hogy ezt az új igazságot neki meghozza, hanem csak arra, hogy kimutassa, vajjon ez az így megsejtett igazság valóban igazság-e, vagy nem. Ha az, akkor a szigorú módszeres eljárás segítségével igazolja, előbb önmaga előtt, majd a világ előtt; ha pedig nem az, akkor lemond róla, s más irányba tereli a kutatást. Ha

mások hiszik tévesen az áligazságot igazságnak, ismét csak a módszeres eljárással bizonyítja annak téves voltát.

Midőn a tudós új igazságot keres, gyakran fog a gyakorlati módszerhez fordulni segítségért. A logikai munka mellett szüksége van a technikai munkára is. E technikai eljárás helyességének a kriteriumait azonban ép úgy, mint az elméleti eljárását, a logika szolgáltatja. Nagyon helyesen konstatálja ezt már dr. Medveczky Frigyes. «Igaz — mondja — hogy épen *J. St. Mill.* logikájának egyik szakaszában, a gyakorlati működésre vonatkozó szabályokat és követelményeket szoros értelemben nem a tudomány, hanem a művészet területéhez vagy forumához utasítandók nyilvánítja; és tagadhatatlan, hogy azok teljes jelentőségüket és létjogukat épen az alkalmazásban, a gyakorlati működés terén nyerik és mutatják meg. De másfelől mégis arra utalhatni itt, hogy ama követelmények és szabályok (vagy normativ elvek) megállapítása és szabatos fogalmazása, értelmezése, visszavezetése egy közös alapra (általában azoknak methodikus vizsgálata és rendszeres feldolgozása) nem a művészet vagy a praxis hatásköréhez, hanem az elméleti munkássághoz tartozik. Itt is elméleti munkásságról van szó; de olyan elméleti feladatról, melynek fölvetése és megoldása gyakorlati értékkel és jelentőséggel bír.*

A módszer így tehát voltakép végső elemzésben mindig a logika kérdése, akár gyakorlati, akár elméleti módszerről legyen is szó, mert a gyakorlati eljárás helyességét is a logika törvényei segítségével konstatáljuk.

A módszer eszerint a tudomány legfontosabb eszköze, mert a tudomány igazságait ennek segítségével állapítjuk meg. Ez a megállapítás nem jelent mindig fölfedezést, hanem inkább csak igazolást, azaz azt, hogy az igazságot igaznak, helyesnek elismerjük.

Mi tehát a módszer?

* Dr. Medveczky Frigyes. A normativ elvek jelentősége az ethikában. Budapest, Magyar Tud. Akadémia, 1889. 14. l.

Legjobb definicióját, mint láttuk,* Port-Royal logikájában találtuk, mely szerint «módszer több gondolat-folyamat célszerű elrendezése vagy még ismeretlen igazság fölfedezésére, vagy más ismert igazság bizonyítására». Az ezután következő logikák vagy ugyanezt mondják több-kevesebb módosítással, vagy egyáltalán nem adják a módszer definióját. Így tesz pl. Wundt is. Elsorolja a módszer alkatrészeit, elmondja, minő lehet a módszer, sőt megmutatja alkalmazását is a különböző tudományokban, de definiciót nem ád róla. Mindig úgy operál vele, mint ismert fogalommal. A módszer részei nála: a determináció, absztrakció, dedukció, indukció. E részek voltakép mind logikai funkciók. De ezek nem elemi funkciók, hanem már maguk is ily elemi funkciók összetételei.

Ha tehát a módszer fogalmát behatóbban vizsgáljuk, először is arra az eredményre jutnak, hogy *a módszer nem egy logikai művelet, hanem logikai műveletek sorozata.* E logikai műveleteket pedig olyképp kell egymás után sorakoztatni, hogy az eredmény, vagyis az igazság, kétségtelenül beigazoltassék, s mindenki elismerje: ez így van, ez így helyes, ez így igaz. A cél tehát az igazság elérése. A logikai műveleteket úgy kell sorakoztatni, hogy ez a cél eléressék.

A módszer eszerint a logikai műveletek célszerű egymásutánja.

A determináció, az absztrakció, a dedukció, vagy indukció csak részlet-műveletek. E műveletek többször is ismétlődhetnek az egész módszeres eljárás folyamán, még pedig néha közvetlenül egymás után, máskor a legkülönbözőbb kombinációban. Hogy e részlet-műveletek közül melyiket mikor kell alkalmazni, ez a célszerűség kérdése. Attól függ, adott esetben melyik célravezetőbb. A tárgy természete szabja meg a részlet-műveletek sorrendjét. De a módszer maga épen ez a sorrend.

A gyakorlati eljárás módszere a gyakorlati műveletek sorrendje. Az elméleti eljárás módszere vagyis a tudományos módszer a logikai műveletek sorrendje.

* 187. lap.

A módszer fogalmának ilyen felfogása mellett megérthető mindaz, amit a módszerről filozófusok és pedagógusok, bár egymástól eltérő módon, s egymással ellentétben, állítanak. Sőt ilyen értelmezés mellett megérthető a módszer fogalmának népies használata is a gyakorlati eljárás megjelölésére.

A módszer fogalmának ilyen felfogása megmagyarázza azonban azt is, miért állíthatták némelyek, hogy csak egyféle módszer van, s mások azt, hogy többféle helyes módszer lehetséges.

A módszer az egész utat jelenti, melyet meg kell tenni a végső célig, az igazság helyességének a belátásáig. Ez út folyamán sok részlet-műveletet végzünk. Egyszer analizálunk, máskor szinthézissel élünk. Okoskodunk majd deduktive, majd induktive, definiálunk, determinálunk, absztrahálunk, összehasonlítunk összefoglalunk stb. Sőt nemcsak ilyen logikai műveleteket végzünk, hanem technikaiakat is. Kisérleteket teszünk, megfigyelünk, statisztikai adatokat gyüjtünk stb. De mindezeknek a műveleteknek a végzése mellett ott van előttünk a cél, amelynek szolgálatában ezeket végezzük, s mindenkor tudjuk, hogy egy-egy ilyen művelet elvégzése még csak egy része az egész útnak.

Természetes, hogy nagyon fontos e műveletek pontos és helyes elvégzése. Hogy ezeket a műveleteket helyesen végeztük-e, arról ismét csak itélnünk kell, azaz újra logikai műveleteket kell alkalmaznunk.

Számba lehet venni mindazokat a műveleteket, melyek az igazság ilyen módszeres megállapítása közben egyáltalán fölmerülhetnek, melyek egyáltalán lehetségesek. Ezt meg is teszik rendesen a logikák «a módszer» c. fejezetben. Wundt is sorra veszi ezeket a műveleteket, de két csoportba osztja őket. Egyik csoportot teszik szerinte azok a műveletek, melyek *a kutatás módszereinél* fölmerülnek, a másikat azok, amelyekből az *előadás módszerei* alakulnak.

E logikai műveletek egymásutánja előre nem állapítható meg egyszersmindenkorra, mindenféle tárgyra nézve. Wundt Methodenlehrejének is ez az alapgondolata. Hiszen ezért kell megmutatni minden egyes tárgykörön belül hogyan, mikép vál-

tozik és alakul e műveletek alkalmazása. Ekkor tűnik ki, hogy voltakép nincs is oly módszer, mely tisztán dedukciókból alakulna, mert az a módszer, melyet deduktív módszernek szoktak nevezni, a mathematika módszere, szintén alkalmazza útközben az indukciót is, de meg minden másféle részlet-műveletet. Ekkor látjuk azt is, hogy voltakép nincs oly módszer sem, amely csupán indukciókból állana, mert az a módszer, melyet induktívnek nevezünk, s mely főirányában valóban az, útközben a dedukciót is nem egyszer fölhasználja, csakúgy, mint egyéb műveleteket.

Eszerint nem is lehet a műveletek egymásutánját általános érvényességgel meghatározni, mert az, hogy egy-egy mozzanatnál mely logikai műveletet alkalmazzuk, a célszerűség kérdése. Függ a tárgytól s a körülményektől, sőt néha egyik is, másik is egészen, célravezető és helyes lehet. Ebből tehát az következhetnék, hogy nem is lehet a módszert előre megállapítani, mert a módszer a tárggyal való foglalkozás közben esetről-esetre alakul, s ami egy esetben helyes és célravezető volt, nem szolgálhat irányadóul más esetekre.

Valóban így is van. A módszer nem állapítható meg előre általános érvényességgel. A tudomány eddigi története is ezt mutatja. Időről-időre szükségé érzik a tudományban az eddig járt utak megvizsgálásának. «Methodologiai vizsgálatok vannak napirenden» — mint Medveczky Frigyes mondja.* «Mindenesetre utalhatnánk azon jelentős szerepre, melyet methodologiai vizsgálatok épen a legújabb időben a szellemi élet tudományainak több mezején, nevezetesen a történelmi kutatás terén és a társadalmi tudományok köreiben vittek. Utalhatnánk methodologiai vizsgálatokra, melyek ezen ismeretkörökben a tudomá nyos munkásságnak egy új korszakát nyitották meg és a tudományok fiziognomiáját részben megváltoztatták. Utalhatnánk azon tudományos reformra is, melyet beható methodologiai vizsgálatok a filozófia terén (és kiváltkép a pszichologiában) kezdeményeztek és elősegítettek.» **

* Dr. Medveczky Frigyes, A normativ elvek jelentősége stb. 3. l.
** U. o. 3—4. l.

Mi az tehát, amit a filozófiai módszertan vagyis methodologia általános érvényességgel megállapíthat?

Láttuk, hogy megállapíthatja, számba veheti a módszeres eljárásnál alkalmazható összes logikai műveleteket. Ezeket elemezheti, leírhatja, determinálhatja. De még többet is tehet. Előre megállapíthatja e műveletek helyes alkalmazásának a föltételeit.

A methodologia ezenkívül megállapíthatja a módszer principiumait, azaz azokat az elveket, melyeket a logikai műveletek alkalmazásánál követni kell.

Ezzel ki van merítve az, amit a methodologia előre, általános érvényességgel meghatározhat. E műveletek sorrendjét azonban — minthogy ez a sorrend a tárgy és cél viszonyának pillanatnyi alakulásától, s a fölmerülő akadályok természetétől függ — előre meghatározni nem lehet.

A módszer pedig épen ez a sorrend, a logikai műveletek e menete.

Akik tehát azt állítják, hogy csak egyféle helyes módszer lehetséges, mert a helyes gondolkodás törvényei mindenkor ugyanazok, — arra gondolnak, hogy a logikai műveletek általánosak, s helyes alkalmazásuk föltételei általános érvényességűek. Ők módszeren e logikai részlet-műveletek alkalmazásának a módját értik. Akik azt vitatják, hogy többféle módszer lehetséges, azok módszeren a célhoz vezető egész utat értik, vagyis más szóval az eljárás egész menetét. S nekik így igazuk van, mert a logikai műveleteknek igen sokféle kombinációja lehetséges, melyeket még szaporít a hozzájuk kapcsolódó technikai eljárások sokfélesége.

A módszert tehát valóban esetről-esetre kiki maga állapítja meg. De azért mégsem önkényesen, hanem azon szabályok alkalmazásával, melyeket a módszer egyes részlet-műveleteiről, s ezek egyes alkalmazásának föltételeiről a methodologia megállapított.

Budapest. *dr. Veszely Ödön.*

GOETHE IPHIGENIÁJA.

(Fischer Kuno után.)

(Második közlemény.)*

A jóslat helyébe Goethe költeményében vallásos küldetés teljesítését lépteti, melynek hordozója a dráma hősnője. Fenséges, vétekkel és átokkal terhelt fajból származik, amelyben borzasztó tetteknek és sorscsapásoknak láncolata öt nemzedéken keresztül dúlt: Tantalostól fián, Pelopson, ennek fiain és unokáin keresztül egész Orestig. Agamemnon vakmerőségével fölingerelte Artemis (Diana) haragját s ez elsőszülött leányát, Iphigeniát követelte tőle áldozatul. Bosszúból leánya feláldozásáért Klytämnestra agyonüti kedvesével hazatért hitvesét; apját megbosszúlandó Orest megöli anyját s ezért most a furiák üldözik.

De az istennő megmentette Iphigeniát és Taurisba hozta, ahol szentélyében mint papnő szolgál ő, bűnös fajának egyetlen *tiszta* és *bűntelen* lelke; isteni kéz hirtelen elvonta házától és távoli barbár országba helyezte. Magányosan él ott, honvágy tölti be lelkét és ama hit, hogy őt egy isteni cselekedet magasabb célra óvja itt, mintsem csakis étete tengetésére. «Szabadon lehelni még nem annyi, mint élni.» «Hiábavaló élet korai halál», — jajdúl fel. Megmentették, hogy családja megmentője lehessen. Ezt tartja ő titokzatos küldetésének, melyet csak úgy teljesíthet, ha saját lelkét tisztán és bűntelenül őrzi meg. Így könyörög istennőjéhez:

* Az első közlemény a megelőző füzetben van. *Szerk.*

... adj vissza engem is végre enyéimnek,
És ments meg engem, a haláltól megszabadúltat
Az itteni élettől is, mely második halálom!

A királyt pedig kéri:

Engedd, hogy tiszta szívvel, tiszta kézzel
Átmenjek s kiengeszteljem házamat.

Hogy mily mélyen ápolta és ápolja lelke legbensőbb rejtekében ezen küldetésnek eszméjét, azt megtudjuk Pyladesszel folytatott párbeszédét követő magánbeszédének következő szavaiból:

Hiába reméltem tehát, hogy én, kit itt őriztek,
Házam sorsától elválasztottak,
Tiszta kézzel és tiszta szívvel
Kiengesztelem majdan a súlyosan bemocskolt otthont.

Tantalos óta nehezedik fajára az istenek gyűlölete. Ezeknek megengesztelése ama *megváltó tett*, melyre Iphigénia hivatottnak véli magát; hiszen saját megmentéséből tudta meg, hogy az istenek jók, barátai az embereknek, ezért tehát ki is engesztelhetők:

Mert a halhatatlanok szeretik az embereknek
Messze kiterjedő jó nemzedékit,
És szívesen hosszabbítják meg a halandó
Röpke életét, szívesen szánják és engedik meg neki,
Hogy saját, örök egüket velük együtt
Egy ideig élvezve, vídáman szemlélje.

Hiszen az istennő, akinek ő a papnője, egyúttal a hold istennője is:

Tekinteted úgy pihen tiéiden, miképen fényed, az éjszakák élte, a földön pihen és uralkodik.

Úgy pillant föl a hold istennőjéhez, mint röviddel azelőtt költője magához a holdhoz:

Enyhén csüng tekinteted
Mezőmön, földemen
Mint barátomnak szeme
Sorsomon, éltemen.

Az istenek jóságába és emberbaráti indulatába vetett hite megerősíti Iphigéniát küldetése érzésében és annak teljesítése reményében. Ha ez a hite megcsalná! Ha az az átok, mely Tantalost sújtotta s mely nemzetségében tovább dúlt, őt is megragadná s öccse megmentésére átkos cselekedetre kényszerítené, akkor az istenek engesztelhetetlenek és félelmesek volnának.

Fülemben megcsendül a régi dal — már-már felejtém s szívesen felejtém — a párkák dala, melyet borzongva daloltak, midőn Tantalos aranyszékéről lebukott; szenvedtek ők nemes barátjukkal; bősz volt keblük és borzalmas énekük; ifjú korunkban a dajka daloltа azt nekem s testvéreimnek, jól megjegyeztem:

Féljen az istenektől
Az emberi nem!
Örök kezökben tartják ők az uralmat
És gyakorolják azt
Tetszésük szerint...

Vajjon kinek lesz igaza? Iphigenia istennőjéhez intézett *imájába* vetett hitének, vagy pedig ama régi borzalmas *párkadalnak*, melyet ő már-már elfelejtett s mely önkénytelenül eszébe jut most, midőn Pyladestől szorongatva testvérét Thoas rászedésével kell megmentenie? Iphigenia imájával végződik drámánk első, a párkadallal negyedik felvonása, az utolsó hozza a döntést. A költemény egész tárgyát és annak taglalását ezen kérdés alakjába és annak megoldásába foglalhatnók. A második felvonás végét Pylades elbeszélése képezi, melyből Iphigenia megtudja apja sorsát, a harmadik végét Oresztes megtisztulása a bűntől, az utolsóét a búcsú.

2. *Iphigenia lelkülete.* Iphigenia nem teljesíthetné küldetését, ha lelke nem maradt volna teljesen érintetlen a szenvedélyek ama viharaitól, melyek a Tantalidák házában dühöngtek s egyre dühöngnek. A csöndes s mélyen befelé irányított nyugalom kedélyállapotában él, melynek jelölésére egy nagy német misztikus szép kifejezést talált ki, amely drámánkból sem

hiányzik. Eckart mester a vágyak eme szélcsendjét, az istenekben megnyugvó akaratszünetet «Gelassenheit»-nak nevezte. Mondjuk higgadtságnak. Ezzel a higgadtsággal felel Iphigenia Arkas eme kérdésére:

— Ilyen higgadtan mersz te hát mindent?

a következőképen:

— Az istenek kezébe tettem le.

Zavartalanul, tisztán ismeri meg háza sorsát; látja, hogyan történt minden s hogy így kellett történnie, midőn féktelen indulat hatalmas, gátat nem ismerő emberek erőszakos akaratát egymás ellen lázította. Óriás erő, óriás elvakultsággal párosúlva! Így állott a dolog Tantalosz utódaival.

Igaz, hogy a titánok erőszakos keble és erőteljes veleje fiainak és unokáinak szinte öröksége lőn; de az isten ércpántot kovácsolt homlokukra. A belátást, a mérsékletet, a bölcseséget és a türelmet elrejtette félénk, komor tekintetük elől; dühhé fokozódott minden vágyuk és határtalanúl dúlt dühük.

Nemzedékről nemzedékre növekednek az átöröklés következtében a szenvedélyek s velük együtt a szörnytettek. Amint a régi egyházi tanok az elfajúlt emberiség eredendő bűnének neveznek, annak neve az evolució mai tanai szerint jóban, rosszban egyaránt az átöröklés törvénye:

Mert egy család sem termel legott félistent, sem szörnyeteget; csak egész sora a gonoszoknak vagy jóknak hozza létre a világ rémét vagy gyönyörűségét.

Hogy a bajt gyógyíthassuk, alapjában kell azt megismernünk. Iphigenia világosan látja háza történetét, világosan beszéli azt el a királynak; akarata ellenére teszi ezt, mert származását épp úgy mint küldetését el kellene titkolnia.

Mert ha egyszer rábíztuk valakire szavunkat, visszahívhatatlanul hagyja el az mély szívünk biztos lakát, árt, amint az isteneknek tetszik, avagy használ. Halld meg! Én Tantalos fajából való vagyok!

Megilletődve származása nagyságától s a nyugalom és megadás hangjától, mellyel ezt beismeri, Thoas így szól:

— Nagy szót higgadtan mondasz ki.

És most Iphigenia föltárja előtte fajának rémes tetteit, úgy ahogy azok megtörténtek, kezdve az alapon, melyből fakadtak, egész ama benső nyomorig, mely nyomukba lépett; két szóval festi azt:

> Belátást, mérsékletet, bölcseséget és türelmet
> Elrejtett az isten félénk, komor tekintetük elől.

Iphigenia családja borzasztó múltjának ezen elbeszélése Goethe költészetének csodálatraméltó remeke. Iphigenia leírja az egymáson túltevő borzalmakat, lefesti tulajdon nagyapját, a borzasztó Atreust, amint mitsem sejtve saját fián tölti ki kéjes kegyetlenséggel bosszúját.

Kegyetlenül bünteti a király a küldött gyilkost, azt vélve, hogy testvére fiát gyilkolja le. Későn tudja meg, hogy ki hal kinhalált ittas szeme láttára; és hogy a bosszú vágyát kiirtsa szívéből, csöndben, titkon hallatlan tetten tűnődik.

És háza ősi ellenségéről, a rémes Thyestesről, akinek lakomájától a nap is elfordult, emberi vonást őrzött meg emléke, az atyai szeretetnek hirtelen fölébredt, megható indulatát:

És midőn Thyest saját húsával jóllakott, bánkódás szállja meg lelkét, gyermekei felől tudakozódik, a fiúk léptét, hangját a terem ajtajánál hallani véli már, akkor Atreus vigyorogva dobja neki oda az agyonütöttek fejét és lábát.

Iphigenia semmit sem hallgat el, semmit sem szépítget, a testvér- és gyermekgyilkosok ezen fajához tartozónak vallja magát; unokája ő annak az Atreusnak, aki Thyestesnek fiait lemészárolta.

Borzadva fordítod el arcodat, ó királyom; így fordította el a nap is ábrázatát és szekerét ki az örök kerékvágásból. Ezek papnődnek ősei!

Euripidesz Iphigeniája neheztel atyjára, aki irgalmatlanul s könyörgésére nem hallgatva föl akarta áldozni; izzó bosszúvágy tölti el mindazok ellen, kik feláldozásának okai, ú. m.

Heléna, Kalchas, Odysseus; Achillesnek, ámító kérőjének veszte diadallal tölti el szívét. Goethe Iphigeniája gyermeki kegyelettel emlékezik meg apjáról, Agamemnonról:

— Ő atyám. De azt mondhatom, hogy benne első éveimtől kezdve a tökéletes ember mintaképét láttam.

Achillest teljes fenségében pillantotta meg s ezt a képet őrzi róla lelke. Midőn Pylades elmondja, hogy a görögök Trójáját szétdúlták ugyan, de ott hagyták legjobbjaik sírját: «Ott nyugszik Achilles szép barátjával!», Iphigenia gyászos megindulással kiált föl:

— Porrá lettetek tehát ti is, istenek hasonmásai!

III. Tantalos vétke.

1. A monda és Iphigenia ítélete. Igen jellemző vonása e költői műnek Tantalos vétkének feltüntetése: az *ősi bűn* az, mellyel megindul a gonosztettek lavinája; öt nemzedéken gurul ez végig és végre magával sodorja Orestest. A monda szerint Tantalos, kit Jupiter asztalához hívott, visszaélt az isten bizalmával s terveit elárúlta a halandóknak. Elbeszélésében Iphigenia nem mondja meg mint Pelops, Thyestes és Atreus említésénél, hogy mit vétett tulajdonképen Tantalos, de az ő bűnét tartja mindenek között a legkönnyebben megbocsáthatónak. Túlközel állott ő az istenekhez és túlnagy örvény választotta el őket egymástól.

Istenek ne barátkozzanak emberekkel mint maguk fajtájúakkal; a halandó nem sokkal gyengébb, semhogy el ne szédüljön szokatlan magasságban. Nemtelen nem volt ő s nem volt áruló; azonban sokkal nagyobb, semhogy szolga lehetett volna és ahhoz, hogy a nagy mennydörgő társául fogadhassa, pedig csak ember. Vétsége is emberi volt tehát; ítéletük szigorú volt. A monda a *költőktől* származik, kik bizonyára az istenek kedvéért nagyították Tantalos bűnét, nehogy az kisebbnek lássék a büntetésnél.

Iphigenia ítéletére a monda nincs befolyással:

Költők zengik: Vakmerőség és hűtlenség ledöntötte őt Zeus asztalától a vén Tartaros gyalázatába.

Mély tisztelettel emlékezik meg róla; Orestes is a drága, nagyrabecsült főnek mondja. Övéihez való szeretetről tulajdonképen csak nála van szó. Pelopsot, az «erőszakos akaratú»-t, Iphigenia elbeszélésében Tantalos szeretett fiának nevezi. A pokol kínjai között is aggasztja őt utódai sorsa, amint a párkák dalából hallja, hogy az istenek haragja az őst még unokáiban is üldözi.

«Hallgatja a száműzött éjsötét barlangjában, hallgatja az öreg a dalt; gyermekeire és unokáira gondol és rázva rázza fejét.»

Az Iphigenia-drámában annyiszor esik szó Tantalos bűnéről, de hogy mi volt tulajdonképen ez az ősi bűn, az nincs kimondva, azt homály takarja. «Bűne emberi volt; ítéletük szigorú.» Így ítél Iphigenia. Amit a költők «vakmerőségről és hűtlenségről» zengnek, azt ő hamisnak tartja. «Nemtelen nem volt ő és áruló sem.»

2. A párkák ítélete. Költeményünk még egy harmadik ítéletet is hoz, mely a költőkével és a népmondáéval teljesen ellentétes és Tantalos házában családi mondaként maradt fenn, úgy hogy Iphigenia azt már dajkájától is hallotta. Ez az ítélet így szól: Tantalos ártatlan volt és az istenek ítélete felette igazságtalan és kegyetlen. «Így énekeltek a párkák», «szenvedtek nemes barátjukkal.»

3. Thoas tudomása a dologról. Miképen állott a dolog Tantalos vétkével költeményünk értelmében, azt elmondja Thoasz, miután Iphigenia ama «nagy és higgadt» szavát meghallotta:

Azt nevezed-e ősödnek, kit a világ az istenek egykori kegyencének ismer? Ama Tantalos az, kit Jupiter asztalához és tanácsába hívott, akinek sok tapasztalatról tanúskodó elmés, jelentős beszélgetéseibon az istenek maguk is úgy gyönyörködtek mint akár a jóslatokban?

Iphigenia igennel felel e kérdésre: «Ő az.»

Hogy Tantalos Jupiter asztaltársa volt, azt a monda is tudta, ámde hogy az istenek szavait mint a jóslatokat hallgatták volna, arról mitsem tud. Ő tehát nemcsak meghallgathatta az istenek tanácskozásait, de maga is nyújthatott nekik tanácsot. Ez sok volt az istenekkel lakmározó halandónak, ezen az Olymposra felkapaszkodottnak, aki az olympiaiaknak nemcsak vendége volt, hanem majdnem kartársukká, isteni voltuk társává lett. Ez a Tantalos nem árulta el Jupiter határozatait, «nem volt áruló», — mondja Iphigenia, — hanem versenyre kelt az istenekkel és ezen versenyben — ami szinte kimaradhatatlan volt — egy pillanatnyi emberi túlbizakodás és vakmerőség szállta meg, amit istenek nem igen szoktak megbocsátani. Vétkével úgy áll a dolog, amint azt Iphigenia Thoas előtt feltünteti:

— Túlnagy volt ő szolgának s ahhoz, hogy a nagy mennydörgő társa legyen, csak ember. Vétsége is emberi volt tehát.

Ezeket a szavakat: «túlnagy volt szolgának» nem magyaráznám úgy, amint azt Düntzernél találtam, hogy Tantalosnak az isteni lakomán mélyen alúl kellett ülnie s helyével elégedetlen lett volna. Ha Jupiter rábizta terveit, akkor bizonyára elég közel ült az istenek atyjához.

De midőn versenyre került a dolog, a barátságnak hirtelen vége szakadt; az istenek megúnták és elejtették egyszer s mindenkorra. Akit az istenek elejtenek, az nemcsak lebukik, hanem lezuhan a mélységbe s eltűnik éjsötét barlangokban, ahol gyermekeire és unokáira gondolhat és saját sorsán rázhatja fejét.

Kétszeresen féljen tőlük az, akit *valaha* felemelnek! Zátonyokon és felhőkön aranyasztalok körül állnak a székek.

Hogyha viszály támad, akkor meggyalázva és megszégyenítve lezuhannak a vendégek éjsötét mélységbe és hiába várnak a sötétben lekötve igazságos ítéletre.

Így énekeltek a párkák. A vakmerőség, melyért Tantalos oly súlyosan lakol, egész fajának *ősi vétkévé* lett: apja ő Niobe-

nek, őse Agamemnonnak, aki elbizakodottságában túl mert tenni Artemis istennőn, mely vétket Iphigenia föláldozásával kellett kiengesztelnie. Ámde

— Van felhőd, kegyes megmentőm s beburkolod az ártatlanul üldözöttet!

Ennek a fajnak kiengesztelésére ősi bűnét, elbizakodottságát, mely végül minden indulatot elvadít, gyökerestől ki kell irtani s merő ellentétét, a higgadtság égi erényét kell magunkba felvennünk. Ez alapjában Iphigenia lelkülete és céljához vezető útja. Ez a cél pedig testvére, Orestes megváltása bűne súlyától.

Budapest. *Tocsek Helén.*

(Folytatjuk.)

ORSZÁGOS HÁZIPARI SZÖVETSÉG.

Mióta a nagy Széchenyi arra a tudatra ébresztette a magyar nemzetet, hogy politikai fejlődése és ereje gazdasági haladásától függ: mindig akadtak a haza sorsának javításán fáradozó nagyjaink között, kik erejük javarészét a nemzet gazdasági haladásának szentelték. Maga Kossuth Lajos a Védő-egylet megalapításával adott példát és alkalmat ez eszme szolgálatára, kimutatva, hogy mindnyájunk ereje kell a nagy mű egy-egy részletének kifejlesztésére is.

A szabadságharc után bekövetkezett szomorú időszak mintha eltemette volna a gazdasági haladásra, iparfejlesztésre, gyárak alapítására szépen megindult törekvéseket. Ami egyesek kezdeményezéséből itt-ott történt, az is szeretett észrevétlen maradni; közös célokat, közös reményeket nem mert emlegetni senki. Csak a hatvanas években keletkezett asszonyi egyesületekben nyert az összetartás felemelő és kötelező érzésének lappangó szikrája némi csekély táplálékot; de az egyesített erőket inkább a jótékonyság s a művelődési törekvések szolgálatába állították. Nem csuda, ha a Széchenyi és Kossuth reményteljes ösztönzése feledésbe látszott menni, a nemzet gazdasági fejlődésében mindinkább elmaradt s idegen nemzetek kizsákmányolása folytán egyre szegényedett.

Óriási munka várt a nemzetre, amint a kiegyezés után szabadabb lélegzetvételhez juthatott. Meg kellett teremteni az új Magyarországot s míveltté és gazdaggá kellett tenni, hogy ne kellessék szégyenkeznie míveltt és gazdag szomszédai mellett. Megújultak a közös törekvések; egyesületek keletkeztek míve-

lődési és gazdasági célok elérésére, s egyesek is bátrabban fektették vagyonukat ipari és gazdasági vállalatokba. Messze vezetne, ha mindazok nevét idézni akarnók, kik a hazának e lelkes és mozgalmas korszakában, buzgó munkásságukkal elismerésre méltó szolgálatokat tettek. Sokan voltak; nekünk az emlékezés messzelátóján át úgy tetszik, mintha egy fényes, diadalmas hadsereg lett volna.

Egy különösen kiválik e seregből: *Trefort.*

A közoktatásügy vezére volt, de ritka éleslátással kapcsolta össze a szellemi kultura fejlesztését a gazdasági kulturával. Azt a nagy gazdasági erőt akarta fokozni, mely meg van a nép primitiv munkálkodásában. A házi és népipar fejlesztése volt legkedvesebb, bár akkor legnehezebben megvalósítható törekvése. A tanító- és tanítónőképzőkre esett pillantása s azokat akarta felhasználni — mert az eszme önálló keresztülvitelére az akkor még igazán szegény ország nem áldozhatott — a népipar tanítására, nemesítésére, fejlesztésére, gyarapítására, úgy, amint most ez intézeteket a gazdasági oktatás céljainak szolgálatába állítják.

Trefortot 20 évvel ezelőtt megállította alkotásában a halál. Sok szép kezdetnek korai elmulása következett azután s ettől függetlenül valami olyan szomorú pangása a társadalmi életünknek, mely velejárója nálunk rendesen a politikai viszonyokban beálló nyugalomnak. Mintha munkaképességünket csak a nemzeti veszedelem tudata bírná életre ébreszteni.

Hogy munkaképességünk csak nem régen ilyen gerjesztő szikrát kapott, arra az a társadalmi mozgalom a legfényesebb bizonyíték, mely «Tulipán mozgalom», majd «Tulipán szövetség» cím alatt az egész nemzetet foglalkoztatta. Ma ez a Tulipán szövetség fontos feladatot vállalt magára: a *magyar ipar országos, társadalmi fejlesztését* s megerősödve a régi Védő-egyesülettel való fúzióban, célja elérésére elismerésre méltó tevékenységet fejt ki.

Gróf Batthyányi Lajosné, Andrássy Ilona grófnő, ki a tulipánmozgalomnak is megindítója, irányítója és mindenkor

buzgó munkása volt, úgy érezte, hogy a nagy és szent cél érdekében még nincs minden erő egyesítve, nincs minden képesség felhasználva, értékesítve. Ezért akciót kezdett már egy év előtt a hazában szerte, szétszórtan működő iparpártoló, vagy házi-ipari egyesületek tömörítésére, illetve az «Országos Magyar Háziipari Szövetség» megalkotására. Azt remélve, hogy közös célok közös eszközök megteremtését teszik lehetővé, amelyekkel azután a nagy célokat megközelíthetjük.

Gróf Batthyányi Lajosné kitünő munkatársat nyert a Szövetség megalkotásánál Szterényi Józsefben, a kereskedelemügyi államtitkárban, ki ezidőszerint hazánkban az iparügyek legalaposabb ismerője, ki az iparfejlesztést nemzeti fennmaradásunk legszükségesebb, legfontosabb eszközének vallja, s ki óriási munkaképességét ez eszme szolgálatának szentelve már eddig is elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar házi-, nép- és műipar fejlesztésében.

Gróf Batthyányi Lajosné és Szterényi József gondos előkészítés után a *Szövetséget* 1908 szeptember 27-én alakították meg a megyeház közgyűlési termében, melyet színültig megtöltött az ügy iránt érdeklődő meghívott közönség. Az alakuló ülést gr. Batthyányi Lajosné nyitotta meg, ki beszámolva az előkészítés munkáiról jelentette, hogy Izabella királyi hercegnő a szövetség védőségét elfogadta; kiemelte, hogy a királyi hercegnő személyében az ügy nemcsak fényes nevet, hanem kiváló szakértőt is nyert, mert épen a királyi hercegnő volt az, ki a magyar háziiparnak legelőször szerezte meg a külföld elismerését. Bejelentette ezután az elnök, hogy Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter 200,000 korona forgó-tőkét adott a Szövetségnek s azonkívül évi 25,000 korona segítséget igért. Hasonló támogatást helyezett kilátásba Darányi Ignác földmívelési miniszter is.

Az éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó után a jegyzőkönyv vezetésére Chorin Ferenc főrendiházi tagot, Goszthony Bélánét és Márkus Miksát kérte fel a gyűlés, majd *Szterényi József* tett javaslatot a Szövetség megalakítására. Szterényi nagyszá-

bású beszédéből, melyet a jelenvoltak osztatlan tetszéssel fogadtak, kiemeljük a következőket:

Szterényi államtitkár megrajzolta azokat a kereteket, amelyekben az egyesület tevékenységének mozognia kell s megemlékezett a mult század negyvenes éveiben megindult mozgalomról, a magyar védőegyesületi akcióról, amely a kiinduló pontja az egész hazai iparfejlesztési politikának. Az eszmék, a célok ma is ugyanazok, csak az eszközök mások, amelyekkel a célok elérésére törekszünk. Egy bizonyos: a multak tradicióitól nem szabad eltérni. Az alapgondolat most is a társadalom tömörítése a gazdasági célok érdekében. Bármily mértékben támogatja is az állam az akciót, annak csak akkor lehetnek gyümölcsei, ha mögötte áll a leghatalmasabb tábor, az egyedül alkotó erő: a nemzet, a társadalom. Az ipar egyes ágai közül a nemzet talajába legmélyebben a háziipar bocsátja le gyökereit. A legszélesebb néprétegeket foglalkoztatja, a nép eddig elfecsérelt óráit gazdaságilag hatalmasan értékesíti és míg egyrészt munkára neveli a népet, addig másrészt kereseti viszonyait javítja és szoros szálakkal fűzi a hazához, amely neki kenyeret ad.

A háziipar terjesztése egyuttal nemzetnevelő mozgalom is. A magyar háziipar minden artisztikus szépsége és sokoldalusága mellett is — fájdalom — az országban magában még kevéssé ismert. Van olyan háziiparunk, mint például a kosárfonó-ipar, amely a fejlettségnek magas fokán áll és mégis ahelyett, hogy külföldre szállítanánk, nagy behozatal van ezen a téren. Nem szabad magunkat illuziókban ringatni, hogy ezen 2—3 esztendő alatt gyökeresen lehetne változtatni, de meggyőződése, hogy 2—3 év alatt igenis lehet szép eredményeket elérni, ha rendszert követünk, ha egységesen karoljuk föl a háziipart és ha a mozgalmat támogatja a társadalom. Annak a mozgalomnak, amelyet ez egyesület kezdői megindítottak, célja az, hogy a szétforgácsolt erőket egyesítve, megfeszített erővel munkálkodjunk a háziipar fölvirágoztatásán. Ez az akció felölel minden egyes háziipari ágat, amely az ország egyes vidékein már eddig nagyra fejlődött és azokat változatlan eredetiségükben megőrizve

akarja az élet gyakorlati szükségeihez mérten továbbfejleszteni. A termelés ilyetén szervezése mellett a másik föladat lesz az értékesítés országos szervezése, amely nélkül a mozgalom sikere nem volna teljes. Ezt a szervezetet az országos háziipari szövetkezet egy kézben akarja középpontosítani Budapesten, másrészt a vidék nagyobb városaiban képviseletről gondoskodik, esetleg maga is önálló kereskedelmi vállalatokat alkot. A termelés és fogyasztás e kettős szervezése lesz főcélja az országos szervezetnek. Ennek keretén belül azonban a szövetség érvényre fogja juttatni az egyes vidékek háziiparának sajátos jellegeit és vidéki szervei önállók maradnak a maguk működésében, de az országos középpont támogatásából fognak munkájukhoz erőt meríteni. Továbbá célja lesz azután a Szövetségnek, hogy a magyar háziipar remekeit a külfölddel is megismertesse. A külföldi, aki hozzánk jön, meg kell hogy ismerkedjék a magyar ipar sajátos szépségeivel, karakterével és ha hazatér, emlékei között ott lesz az is, amelyet nemzeti iparunk termékeiről őriz meg. Így fognak a külföldön is nagy fogyasztó közönséget biztosítani háziipari produkcionk részére. Figyelmeztet arra, hogy a kezdet természetszerűleg nehézségekkel fog járni és talán nem fogja a vérmesebb reményeket kielégíteni. De ha a társadalom, a kormány nagyarányú támogatása mellett, készséggel siet az egyesület nemes munkájának istápolására, akkor a siker nem fog elmaradni.

Az államtitkár tájékoztató és felemelő beszéde után igazi lelkesedéssel egyhangúlag mondották ki a jelenvoltak a Szövetség megalakítását s megválasztották a Szövetség tisztikarát.* Elnök gr. Batthyányi Lajosné lett, társelnök Szterényi József. A megválasztott tisztikar nevében Batthyányi Lajosné mondott a bizalomért köszönetet. Megköszönte br. Orosdy Fülöpné 4000 koronás, — ott az ülés folyamán tett — alapítványát s megköszönte ismételten Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszternek és Szterényi József államtitkárnak a Szövetség létrehozására oly nagy-

* A névsort más rovatban közöljük. *Szerk.*

lelkűen nyujtott anyagi és erkölcsi támogatást. Ezzel a fényes megnyitó ünnep véget ért.

A létrejött Szövetség nem szerény kisérletezés többé, hanem megfelelő anyagi eszközökkel is rendelkező hatalmas szervezet, mely kétségtelenül hatalmas lendítéssel viszi előbbre a nemzeti népipart s nemzetmentő feladatát sikerrel fogja betölteni, hiszen társadalmunk legkitünőbbjei állanak sorában. Mintha jövőbe néző szemünk ismét diadalmas hadsereget látna. Az a sereg most indult el küzdelmes útjára.

Úgy érezzük, hogy ezt a hadsereget munkával vagy anyagi segítséggel támogatni minden magyar embernek, minden magyar asszonynak kötelessége, s csak kötelességet teljesít folyóiratunk is, midőn jövőben a Szövetséget céljai megvalósításában a rendelkezésére álló szerény eszközökkel támogatni fogja. Csak multjához és a multban maga elé tűzött feladataihoz való hűségéről tesz folyóiratunk ezzel is tanuságot.

Budapest. *a. a.*

PETRŐCZY KATA SZIDÓNIA.

Halála kétszázadik évfordulójára.

A mai nemzedéknek ma már félig-meddig ismeretlen első magyar költőnőnek, a XVII. század legderekasabb lírikájának életét mutatom be ezúttal a megjelölt emlékünnep alkalmával. Most, midőn hazai irodalmunk méltó polcra emeli ezt az igazi egyéniséget. honleányaink egy szent napot megillető kegyelettel kell hogy adózzanak e megemlékezésnek, amennyiben itt oly örökszép női lélek tündököl, amelynek leghalványabb fénypontja is életjelző útvonalként szolgálhat a fenségest utánozni szeretők számára. Nemzetünk emez egyik halhatatlan leányának tartalmas életfolyása a következő:

Thököly Erzsébetet, a kuruc király nagynénjét vette nőül 1650. január közepén Petrőczy István báró. A házasság minden tekintetben egyenrangú volt. Boldog, de fájdalom rövid együttlétükből származott három fiúk: Miklós, István, Imre és egyetlen leányuk, utolsó gyermekük: Kata Szidónia, aki megközelítő pontossággal az 1660. esztendő vége felé született. Édesanyjának nem adatott, hogy leánykáját felnevelhesse, mert már két évvel később jobblétre szenderült. A jó anyja váratlan elhúnyta íme az eszmélni kezdő gyermek első tragikus élménye. Mostoha nem került a házba, hanem egy úgynevezett «öreg asszony», kinek feladata volt a háztartás vezetése mellett a rábízott gyermeket nevelni. Katicánk, úgy hívták leánykorában számtalan gyermekbetegségben szenvedett, különösen a hurut támadta meg több ízben. S míg otthon az elemi ismeretekkel bibelődött, addig bátyjai nyilvánosan jártak az azalatt megnyílt

eperjesi kollégiumba. Apjuk pedig szerepel a legfontosabb hazai ügyekben, természetesen a legnagyobb jelentőségű eseményben: a Wesselényi-féle összeesküvésben is. Míg a vezetőket örökre elnémították, addig Petrőczy fiaival épkézláb Erdélybe menekült. Kis Katicáját visszahagyta Thököly István gróf sógoránál. Amint azonban bécsi parancs folytán előbb a Petrőczyék ősi fészkét, az üreson maradt Kaszavárát lerombolták, nyomban Árvavárába siettek a zsoldosok. Itt azután beveszik a várat s mohó vággyal kínozzák az ott talált Petrőczy magzatot: szinte mezítelenül börtönbe zárják, ahol az ártatlan gyermek a szent karácsonyt tölteni kényszerül. Élete szenvedésekkel telt színművének íme ez a második jelenete. Hasonlókép ez évben sinylődnek a kassai tömlöcben sok nagyúrnak nemes nejei. Kiszabadulva valami Jakkusith rokonhoz kerül, de mivel ott is felette bizonytalan az élete, száműzetésbe küldik, kivándorol a messze Lengyelországba, hogy ott «az ember háta megett» keresztül könnyezze az egész ifjúságát, egy végtelen hosszú évtizedet. Ime a legfiatalabb kuruc bujdosó, Petrőczy Kata Szidónia.

A szinfalak mögött él, igazabban tengődik a rideg talajra elvetődött ibolya. Itthon az apja már «lassan égeti Kassát» s mindvégig a legelső s legszeretettebb bujdosó Erdélyben. Fiai — azaz a két legidősebb, a fiatal nyomtalanul eltünik — mindenkor harcolnak a kurucok érdekében. Miklós a csatatéren kapott lövésektől kileheli lelkét Thököly Imre unokabátyja s vezére oldalán 1680. december elején, István legkisebb katonaként követi a számüzetésbe. Katica leányéveiről beszámolni nem lehet, bizonyos, hogy a szorgalmas munkálkodás segítségével elűzte szomorú magányosságának rémeit. Megtanulta klasszikus tökélyig a német nyelvet s a zenét, tudott latinul is, de mesterien elsajátította anyanyelvét. Eme foglalkozás s önfegyelmezés megóvta az elhervadástól s mint friss, illatos virágot tűzte keblére megszabadítója, hogy karján vissza vigye üdébb s szebb területre, édes hazájába.

Erdély egyik legműveltebb főura, a huszonhatéves fiatal özvegy: Pekry Lőrinc ment érte az idegen földre, hogy ott

titkos csendességben nejévé tegye és boldogabb honába hozza. Ez a megindító nászünnep csaknem egy bőjtnap jelében ment végbe, 1682 tavasszal. A fiatal pár a küköllői Ózdi-kastélyban telepedett le. Az angyali asszony elégülten visszahúzódott, lelke mélyéből óhajtva, bárha a haza vészes vihara is lecsendesülne. Mennyire ujjongott szive, mikor visszajötte elején a hőslelkű Zrinyi Ilona férje parancsolt az ország nevezetesb részén. Tüzes férje azonbon mint Thököly nyilt híve sokat akadékoskodott Apafival, úgy hogy ennek jobbkeze Teleki Mihály, aki sógorsága mellett már régen gyűlölte Pekryt. 1686 augusztus derekán nehéz rabságra s jóságainak elvesztésére ítélteti őt. Ez a készületlen elhagyottság ösztönzi fiatal hitvesét, hogy lantjával vigasztalódjék. Ebből a bánatos helyzetéből születnek első dalai, melyeket az úgynevezett «istenes énekek» gyanánt köszönthetünk. Ezt ez az első versszak is mutatja, melyet igyen találunk az eléggé hiányos gyűjteményben:

Istenem, adj erőt töredelmességre,
Szivembe malasztot, tiszta könyörgésre.
És elkezdett harcon pokol seregére
Nyertes légyen, neved nagy dicséretére!

És igy folytatódik, de utána megcsendül ama dal, melynek kezdete élete egész tragikumát tartalmazza:

Siralmas volt, tudom az én születésem.
Siralmas s árvájúl volt felnevelésem,
Siralmas, keserves, szárnyomra kelésem —
Siralmas lesz holtig búban gyötrődésem.

A panaszdalait Pekryné a kor ész- és szójárása szerint isten ő szent felségéhez intézi, könyörögve bennök:

Ellenségim uralkodnak énrajtam,
Javaimtúl már épen megfosztattam,
Ilyen gyámolatlan sorsra jutottam,
Irigyim gonosz nyelvére adattam.

S milyen szívszagató egész eddigi lételét meghatározó e csonka végsor:

Soha nem volt nékem semmi örömöm.

Bő joggal vallhatta ezt magáról a minduntalan gyötört asszony, kit most alig hogy kicsinyég vidulni mert, a vak végzet megint azzal sanyargat:

Hogy fogságban tartja,
Nagy vasban jártatva
Tőled rendelt férjemet.

Ugyanazt sírja egymásután a mennyei atyjának, annál is inkább, mert

Nincs itt atyámfia,
Ki pártomat fogja, —

Édesatyja, kiről nem tudni, hogy élt e még ez idő tájt, amúgy sem segíthetett rajta. István bátyja már a határon túl bujkál. Thököly Imre pedig már hajótörötten visszavonult; így egész egyedül viseli keserveit; mert:

Ki lehetne valjon oly igaz barátod
Kinek jelenthetnéd te titkos bánatod?
Azt nem találhatod, — magadat fogytatod,
Fájdalmidat jajgatod,

Résztvevő hive nincsen a magára hagyottnak, elmenekül kedves területére, a természet honába, hátha ott lel balzsamot. Haragszik a szerencse istennőjére, ki őt ennyire sujtja szeszélyében, ekként megvádolja:

Átkozott szerencse, szomorúságimnak
Csak te vagy oka.

S midőn már szemére lobbantotta állhatatlanságát, valóságos nőies indulattal mintegy fenyegetve kiált feléje:

De — tudom, — az nagy Úr reám tekint mennyből,
Megmenti lelkemet földi inségből.
Megpirúlsz Fortuna, mert az te kezedből
Megszabadít, hiszem, ingyen kegyelméből,

A halál, a mámor s a líra más ismert elemei mind előfordulnak ezekben a költeményeiben, melyek különbek kora e nemű termékeinél. Élvezni persze csak úgy tudjuk, ha egészében végig olvassuk s magunkba szívjuk az igazi illatát.

Kiszabadulván, Pekry nemsokára cserben hagyta a kuruc tábort, minthogy ez idő szerint nem sokat remélhetett, avagy Csereyvel szólva: «elúná a sokat utoljára, kibujdosék Erdélyből», átpártolt a labancokhoz. Mennyire fájhatott ez a csúnya cselekvése szinigaz honszerető hitvesének; de bízván, igazabban sejtvén a kényszerhelyzet szebbre fordulását, egyelőre beletörődött balsorsába. De csaknem egyidőben a gyenge jellemű férje olyan tettre vetemedik, mely a házasság elszentségtelenítésével azonos. Elhanyagolja, megcsalja hű nemesb felét. Ezt nem tűrheti a világ egy asszonya sem elnézéssel; s ebből a módfeletti epedésből erednek most azok a remek elégiák, melyek a XVII. század lirájában páratlanul maradtak.

E körnek megnyitása, ma már hiányzó nagyobb költeményből, e két versszak:

Ne büntesse Isten
Hite szerint kérem, —
De csak megismértesse
Véle, hogy mie volt,
S hozzá mely igaz volt
Szívem, s megemlegesse.

Csak Istenre bízom
— Kiben holtig bízom —
Már minden bánatimot.
Neve az versfőkben
Az kihez mindenben
Hű voltam; — s ezzel szóm
Végezvén, óhajtom
És szívesen várom
Boldog kimúlásomot.

A Lőrinc névről letépett versfoszlány afféle elszakadt húr, mely széjjel repedt, midőn nagy művésznőnk hangolta drágalátos hangszerét. A következő hosszú már igazi «virágének», a kezdete és multja: «Oh kedves violám . . . amely valóságos életrajztöredék s jellemfestés egyúttal. Itt a harmadik strófa ismerős, őszinte vallomása:

Mióta szívemet, tudod, néked adtam:
Az igaz hűségben soha nem hibáztam
Csak gondolattal is, s ellened nem jártam, —
De mégis megúntál ... jaj, mire jutottam!

Szentelt önérzete, mértéktelen értéke tudatában, e jogos szemrehányása kényszeríti:

Micsoda okokból méltóbb szerelmedre?
Kincse vagy személye hatolt-é szívedre?
Nemzete s erkölcse ketelez-é erre?
Hogy így én személyem jutott gyűlölségre!

Semmiben különbnek nem tartom magamnál,
Sőt az én hűségem böcsösebb aranynál.

Az első elhagyottságában panaszolhatta bánatát istenen kívül a környezetének is, hiszen a magányát akkor politikai ügyek idézték elő, de jelenleg:

Csak magamba tartom hóltig gyötrelmimet,
Versekkel enyhitem keserűségemet.
Kinek terjeszthetném elejbe sebemet —
Nincs: csak sírván nézem írott verseimet.

Thaly féltékenységnek tekinti búja okát, Antalffy Endre meg nagyfokú idegességből származtatja baját; a magam részéről az egyszerű módfelett reális valóságot találom ebben az öngyónásban, melyet szült a szent szenvedély, vagyis a Herder nevezte szerelem szent őrjöngése, s hiszem, hogy ez az egész *sapphói ciklus*, aminőnek én jelzem, a költő szép «őrületéből» lett. Csak a valóban fenékig megsebzett szív jajdulhat így fel:

Igaz Isten ne hagyj,
Tűrésre erőt adj,
Nyújtsad segedelmedet!
Enyhitsd szivem kínját,
Gyógyitsad fájdalmát.
Ne vond meg kegyelmedet!
Vedd hozzád lekemet.
Szánd meg gyötrelmimet —
Hadd áldjam szent nevedet!!

S amint az ég nem meneszti az írt hozzá, menekül a természethez, onnan másik szellemi orvosához: a zenéhez,

Ha kezembe veszem szokott muzsikámot.
Remélem: enyhítem azzal az én búmot.
És vigasztalásomra kezdvén nótámot —
Indítja ahelyett könnybullatásimot.

S amidőn már fojtja rettentő fájdalma, azzal könnyít pillanatra a hasadásig telt szívén, hogy elszalasztja onnan nyomasztó szégyenérzetét, pellengérre állítja vetélytársát, aki mint megtudjuk, családjának egyik tagja, illetve rokona:

Vérembül származott jaj! halálos mérgem.
Vérem miatt újúl óránként inségem,
Vérem oka, hogy fogy az én egészségem:
Mert miatta megúnt, ki volt reménységem.

Ide is, oda is a holt tárgyakhoz, sőt a bálványokhoz fordul meg, magához az élethez is, végre megfordítja a hárfát s igyen játszik:

Az kit szive szeret, attúl eltávozván:
Él, nem élvén: élte nélkül él, meghalván.
Esztendőknek véli óráit, számlálván, —
Egy nap sokszor meghal, elhalva kínlódván.

Mindazonáltal tündököl szépséges nőiességében, s gyermekded nemességben mondja:

Én várlak szívesen, én édes violám

Közben megcsendül a remek: «Mulnak esztendeim» kezdetű 13 strófás ének, melyet «Erdélyi kuruc nóták» című gyűjteményéből régen ismerünk s ama lemondó dal, melyben igyen nyilatkozik:

Véget vetek verseimnek
Mert nincs bennek bús szivemnek
Vigasztalása lelkemnek, —
Sőt áradása könnyemnek.

Ez a szomorú hangulat veres fonalként húzódik végig e csoport szebbnél-szebb darabjain. Ime a művészeti motivum

ugyanaz, mint az előbbi istenes énekeknél, csakhogy ezek az erkölcsi indoknál fogva igazi «virág» — illetve «testi énekek», amelyeket tudvalevően a kor illeme végleg száműzött a nyilvánosságtól. Ha ezeket egybevetjük a főrangú lírikusok termékeivel, feltünő a különbség s nagyon is előnyös a fiatal hölgy javára. S bár ez utóbbi csak sűrűn elzárt légkörben hozta világra dalait, belső erejüknél fogva mégis oly pirospozsgás színűek, mint voltak Balassa vagy Zrinyi enemű elégiái. Kortársai nem helyezhetők vele egy sorba. Csak mögötte nyerhet helyet Beniczki Péter, aki «csak időcsalásból» szerzette a verseket, avagy Balassa Bálint gróf is, akinek versei «a Vág vize partján, egy felnőtt kősziklán» burjánoztak. Egyedi költészetét ezekhez hasonlítva, igazságul vallhatjuk: «Senki nem emelkedett kortársai közül hozzá», érzésének erejéhez, szenvedélyének hevéhez, hitének mélységéhez, s mindezek kifejezésében a liraiság közvetlenségéhez.»

Hogy ezt a sapphoi ciklust előidézett zivatar mikor kerekedett fel s mennyi ideig tartott, ezt adatokkal bebizonyítani nem lehet, ép oly kevéssé mint azt, vajjon ki is lehetett a csalfa kigyó, mely a nyugodt hajlékot feldúlta. Némi támasztópontot találunk egy levélben, melyet Pekry körülbelül ez időtájt 1690. május 19. írt, amelyben egyebek mellett egy sógorasszony Apponyinéről olyan értelemben nyilatkozik, aki «eléggé is mocskolódott ez e rossz asszony, hogy nekem szeretőm ... ez nem ember, hanem bestia.»

Ez esztendő vége felé Felső-Magyarországon hadakozik Pekry. Így hát felesége is kényszerül ott hagyni kedves Erdélyét E keserves körülmények visszahozzák szülőmegyéjébe. Békés otthonra talál vitéz kurucnak maradt testvérbátyja felesége, a rokonlelkű Révay Erzsébet házában. S tán az az édes tudat, hogy egyedüli vére, Imre rokona mellettè önfeláldozó férfiassággal védi lelke bálványait: a magyar szabadságot, némileg segítette elviselni szörnyű kedélyállapotát. Jelenleg újra kell tapasztalnia, miként pusztítja Kollonics hittestvéreit, de a villám tüzével csap rá az immár biztos tény, hogy férje is hitét

cserélte s magára vette a «fajármot». Erre nem maradhat veszteg, sőt bátran lép a világ elé felfogásával, mely szerint a hitehagyókat elitéli, nem kérdezve, kik a jellemtelen alakok. Megcselekszi ezt irodalmi eszközökkel, átülteti Mayer Jánosnak egyik művét e címen: «A pápista vallásra hajlott lutheránusok lelkek esméretének kinnya». A sikerült munkát kétszer kiadja 1690-ben Hamburgban és két évvel később Frankfurtban (minálunk akkor nem akadt kiadója), épen azokban az esztendőkben, amidőn férje báróvá, illetve gróffá előlépett. Harmatként hatott száradó lelkére a zernyesti diadala a kuruc királynak. 1694-ben Besztercze-Váralján lakik négy leányával együtt, végre 1695 tavasszal «ismét az erdélyi utakat méri háza népivel együtt.»

Nyugtalan vándorlása végeztével ismét letelepedhetik Erdélyben, a melynek most első főispánja a férje. Körülötte azonban, úgy mint minden kuruc lakban, temetői csend érezhető; hiszen a fejedelemség bástyája immár nem védővár többé. Ezt a tucat évet gyászos csendjével egyetemben fölösleges a számtalan historiai forrással megerősíteni, mert bizony a legcsekélyke nóta érthetőbben kifejezi a kisérleties közhangulatot. Elég bármelyiket idézni ezek közül, pl:

Zokogó sirással sirhatsz magyar nemzet:
Mert szemed bekötve idegen nép vezet.

Bánatba borult Szidónia is. Meg is szerkeszti ezért 1700 jul. 28-án végrendeletét, Kutyfalván. A gyengéd kéz, mely már annyi szépet megírt, ime fáradtan vési értékes életszámláját. Legelébb emlékezteti férjét, hogy fogadása szerint gyermekeiket igaz vallásukban, értve az evangelikust, fogja nevelni s neveltetni. Gondoskodik vagyonilag a leglelkiismeretesebb pontossággal gyermekeiről, de az összes cselédjeiről is. Érdekes végrendelete tanuskodik arról, mennyire foglalkozott az édesanya minden gyermeke egyéniségével. A leghidegebb szemlélőt is felmelegíti eme jellemző kitétele: «Azon szerelmes idős bujdosó bátyámnak hagyom emlékezetre a pecsétnyomógyűrűmet, azzal

ő felsége ellen nem vét, aki kézhez szolgáltatja; mert a vér vízzé nem válik, hadd viselje emlékezetre.» Révai bárónét a köntöseiből és aranyműveiből is kizárja, «mivel ő a becsökből kivette részét eladásakor.» Kristályos karakterének törhetetlen pecsétje a maradékaira vonatkozó e befejező pontja: «Ha valamelyik az én gyermekeim közül az és vallásomon nem volna, vagy ha azon volna is, de feslett erkölcsű volna, semminemű javaimban része ne legyen — átkozett legyen, aki részt ad a nemzet gyalázó és intéseimet nem követő gyermekeimnek.» Így csak az isteni erkölcs s a hazaszeretet papnője beszélhet végintézése lerakatában. Pompás temetést kikér magának, csak azt óhajtja, hogy az ózdi templomban az édes Sámuel és a szerelmes édes Lőrincz fiai közé helyezzék örök nyugalomra. Már itt említhetjük, hogy más négy fia is elhalálozott. Ezentul már alig szült gyermeket, bár még említi, hogy ha szaporítaná családját, úgy egyformán osszák el vagyonát. Az ő gondos figyelmét nem kerüli el semmiféle lehetőség sem, különben jelenleg alig negyven éves.

Idejét önművelődése mellett gyermekei nevelésére fordítja, főleg most, midőn az ország helyzetének külseje is ellenkezik belső világa rendjével. A gyermeknevelés akkortájt az anya első életfeladata volt. A főranguak és gazdagabb családok leányai mindig otthon nevelkedtek. A tanítás kiterjedt az írásolvasásra, a vallástanon kívül igen korán az ének-zenére. De e mellett az úri leányok férfias foglalkozásban, mint lovaglásban, halászásban s mindenesetre az úszásban nagy gyakorlatot szereztek. Természetesen a konyhai tudományok gyakorlata előtt a kézimunka vegyes ágaiban kellett képezni őket. Az öltözet nagy gondot kivánt, hol több leány volt, ott ezek egyforma ruhában jártak. Hiszen már jó évszázzal ezelőtt olvassuk Bocskay István végrendeletében, hogy díszes dolmányából csináljanak «leányékességre való öltözeteket.» Aztán a kelengye készitése nemcsak sok pénzbe került, de még több időt követelt. Mindezekkel foglalkoztak a Pekry-leányok sőt díszes kézimunkákkal megörvendeztették Thököly Imre, száműzött rokonukat

is. A leányok nőttön-nőttek, mi anyjukra egyre komolyabb gondot rótt. E bő foglalkozás felejteti vele a kinpadot, melyen leledzett azáltal, hogy hitestársa a labancok kerékfogója. Titkos álmok vigasztalhatták, hogy ez a beteges állapot előbb-utóbb meg kell hogy változzék. Hiszen a nemzet is úgy szenvedett; végre be is következett a válság, feltámadt egy ifjú hős: II. Rákóczi Ferencz. Tudjuk Esze Tamás vezérlete alatt 1703 május 21-én kitűzték a Rákóczi-lobogókat, megkezdődött az örökszép szabadságharcz. Egyhamar mindenütt teremnek a honszerető seregek s mindenütt diadalmaskodnak, igazabban mindenütt győz az igazság.

A halálra ijedt Rabutin eszét veszti a nem várt forradalom sikereinek láttára s nem kimél semmiféle eszközt, melylyel ezt hóhérilag visszatorolná. Csatatérre rendeli az összes császárpárti vezéreket, természetesen legelsőnek Pekry grófot. Az e miatt amúgy is fölötte epedő nejének újra el kell hagyni a nyugodalmas lakóhelyét. Képzelhetjük sulyos helyzetét, fuldoklásában őszintén vallja, hogy «mészárszékre küldötték oda» t. i. a főurakat, de vesztükre, mert valamennyien csúfosan megverettek; talán készakarva, avagy inkább a magyarok istene útmutatása szerint; tény, hogy a legtöbb hamarjában örömmel átpártolt a «messiáshoz!» Legjobban újongott ami költőnőnk, hiszen titkos óhaja oly isteniesen teljesült. Elkeserítette örömét a gaz Rabutin, azáltal, hogy boszúja kitöltésére az ártatlan nagy asszonyt négy kiskorú, hajadon leányostul tömlöcbe záratta. Ott kellett a legelső családnak egész tiz hónapig s tiz napig csőcselék módjára szenvednie. A csatatéren ezalatt ott forgolódik mindenütt Lósárdi Zsuzsánna s «s.-ujhelyi kuruc szűz», a rejtélyes sorsú költőnő, aki a véres zászló alá szegődve, a kuruc sereg előtt lelkesítő dalokat énekelt és kötözte a bajnokok sebeit. Nénjének, Petrőczy Kata Szidóniának nem adatott őt kisérhetni; de minthogy szabadulásában nem bizhatott.. adta magát könyvek olvasására» és ott a ketrecben, bal kezét szélhűtés éri, fordit Arnd János «Vier Bücher vom wahrne Christenthum» című munkájából egy tucat fejezetet

«A kereszt nehéz terhe alatt elbágyadt szíveket élesztő jóillatú tizenkét liliom» címen. «Méltatlan Szebeni rabságában» átültette saját költségén adta ki Kolozsvártt 1705. esztendőben. Kezdete elé teszi ezt az ő helyzetét is fedő zsoltárt: «Szégyenüljenek és piruljanak meg, akik keresik az én lelkemet; hátra térüljenek és gyaláztassanak meg, kik gyönyörködnek az én nyomorúságomon.» Az egész, hozzáértve az imádságokat is, mutatják, hogy érett elme virága az átplántált paradicsomi kertecskének tizenkét lilioma. Mondhatni egy keresztül vérzett liliom óhajtásai mindmegannyi. A könyvet a megható előljáró beszéd után diszíti két fontos költemény, az első ajánló verset a kor Beöthy Zsoltja írta a mű elé: a tudós Páris Pápai Ferencz tanár a világ elé állítja Petrőczi Kata Szidóniát mint «az asszonyi rendnek nálunk példás diszét!»

A másik ajánlást Püspöki Péter, Fejérvármegyének főbirája illesztette be, mondván:

> Gróf asszony Petrőczy Kata Szidónia,
> Sok búnak leánya, kereszt tanítója.

Mindent elviselt a fájdalmakhoz szokott vértanú, már annak okáért is, hogy ezentul megint ugyanegy hazának s Istennek fog férjével együtt közösen szolgálhatni. Pekry most újra megmutatta, mennyire képzett ő hadi dolgokban, a miért is fél év multán Bercsényi parancsnokának jobb keze. Azon van folyton, hogy nagy hibáit szép tettekkel helyrehozza. Indítványára az 1704 jul. 5-iki gyulafehérvári országgyülésen Rákóczit közfelkiáltással Erdély fejedelmévé választották. Úgyszintén, midőn 1707 ápr. 5-én Marosvásárhelyt a magyar történelem halhatatlan heroszát fejedelemségébe iktatták, megint az erdélyi hadak főparancsnokáé a vezető szerep. Pekryt ez a nagy érzés valóban tökéletesen átváltoztatta s azontúl szívvel-lélekkel szolgálta a hazát. Ez a művelet pedig nagyszerű nejének maradandó munkája. Ezt Bercsényi szóról-szóra megerősiti a fejedelemnek eként: «Felesége, ki regnál rajta, okos, jó asszony s jólelkü s jó magyar, én tudom, fordít rajta.» A kuru-

cok kikeletével az ő tavasza újra virágzott, mindaddig a rövid időig, míg a szélvihar ismét elsöpörte a pompás kuiuc csemetéket. A vészfelhők űzik a bátor sereget, de egyuttal a vitéz honleányt is. A hurczolkodás egyik helyről a másikra a testi erejében mintegy végére jutott asszonyt mindjobban megtörik Végre a fejedelem huszti kastélyában befészkelődik. Itt éli végig utolsó esztendejét, melynek végöröme az hogy második leányának a férjhezmenetét megérheti. Ez inyére való házasság vala, a mennyiben új veje Kemény László jó hitfeléül s áldott embernek bizonyult. Keserves bujdosását, úgy nevezi jelenlegi létét, a már többször bevált szerrel iparkodik enyhiteni, újra fordít Arnd könyvéből. «Jó illattal füstölgő igaz szív»-nek nevezi a munkáját. Mert, úgy mond: «A szív minden tagok között legnemesebb az emberi testben, mert abban van az élet.» Végre a fejedelem szentmiklósi kastélyába vitetik, nagy betegen, ágyon. A szerencsétlen trencséni ütközet, mely nem kicsiny részben férje indokolt szórakozottságának tudandó be, már halálmadárnak jelentkezik. Közeledik a nemzeti szervezet erőtlenedése, vele a leghivebb leánya testének apránkénti megdermedése. Egy-egy örömcsillag, mint teszem az érsekujvári hőstett, őt is pillanatra erősíti s ilyen félholt állapotban szüli meg hattyúdalait. A legtöbb közte németből és szlávból való fordítás, amelyeket már leányának tollba mondani kényszerül. Az eredetiekből, melyek hű életrajzi adatokat tartalmaznak, legalább ezek közölhetők:

Nyomorúságidban kesergő bús szivem.
Mit remélsz? hogy napról-napra nehéz terhem
Nő, súlyos keresztem földig nyomott engem,
Mikor vidámulsz meg, s ha lesz csendességem?

Kora nyelvén búcsúzik el az élettől:

Vale, haszontalan sok könnyhullatásim!
Vale, szívemésztő gyakor sohajtásaim!
Vale ti nektek is gyakori jajmondásim!
Valet mondok nektek immár búsúlásim!

Újra összegezi utolsó leheleteit s visszapillantásul rebegi:

A Párkák fonala,
Napjaimnak száma
Valjon mikor szakad el?
Ki soha semmi jót
Csak gyötrelmet s gondot
Látok, és bús éltemmel
Vagyok megterhelve:
Mintha világ terhe
Nyomna ily szörnyűséggel ...

Nem soká nyomta, mert Mindszentek táján ez igazi szentünk is megtért az igazság örök honába. Egy Tordai Szaniszló Zsigmond nevű erdélyi bujdosó oly jelenségnek tartotta e nagy asszony elhunytát, hogy saját maga számára megörökítette naplójában eként: Gróf Pekry Lőrincné, Petrőczy Szidónia asszony ő nagysága in Anno 1708 karácson előtt mintegy hét hetekkel hólt meg.»

Végezetül még annyit: A magyar nő ... sohasem volt s nem is akart lenni, a szó modern értelmében, emencipált nő; ez vonatkozik Petrőczy Kata Szidóniára, mint asszonyra. Mint korabeli költőnőt ezzel illethetjük: «Egy asszonyra volt szükség, hogy Balassa öröksége szabaduljon ebből a sivár, lomha egyhanguságból, vagy helyesebben: a XVII. század irodalmának még egy valódi lirikus költője akadjon.»

Budapest. *Szidon Teofil Károly.*

UTAZÁS BOSZNIÁBAN.

Nemcsak tanulmányaim kötnek a Balkánhoz, de életem legfényesebb emlékei fűznek Boszniához különösen s ez utóbbiak közvetlen kapcsán utaztam be a nyáron ismét Bosznia egy részét. Hadd mondjak el egyet-mást az annexio alkalmából az érdekes országról.

Katonai körökben természetes, hogy sokat beszéltek az annexióról, de ez így volt még tizennégy év előtt is, mikor ott voltunk a garnizonban, akkor is minden évben «annektáltunk» s minden évben vonultunk be Salonikiba. Ebből is látszik a balkáni viszonyok milyen kiszámíthatatlanok, a kellő beavatkozás időpontját soha se lehet matematikailag meghatározni.

Én juliusban voltam lenn és azóta ez a mesés ország a mienk! Politikai elmélkedésekbe most nem bocsátkozom. habár ennél érdekesebb téma nincsen a világon. Subjectiv természetű, leirásommal csak arra szeretném serkenteni kedves olvasóimat, hogy minél számosabban utazzák be a gyönyörű vidékekben pompázó, gazdag országot. Egyedül álló nők bátran utazhatnak magányosan is, mert a világ egy népében sincs az asszony tisztelete úgy kifejlődve, mint épen a *szlávban* s a föld kerekségén nincsen férfi, ki oly tisztelettel tudjon kitérni a nő előtt, mint a *török*.

Ez utóbbi állításom paradox hangzású az eddig népszerűvé vált badarságokkal szemben. De a balkánról s a keleti népekről sok éretlenséget irtak össze, ezt tudja a komoly kutató, így a törökről való téves fogalmak sem felelnek meg a valóságnak. Hogy mennyire becsüli ez a nép az asszonyt, a leányt az egye-

dül állót, még hozzá, ha kiváló eszű, azt egy bosnyák leány életrajzával fogom megvilágítani egy másik cikk keretében.

Tehát nemcsak Bosznia rendezett, modern útvonalain utazhatik egy nő egyedül, de a Balkán bármely részében is. Az annektált tartományokban persze minden katonai vezetés alatt áll, csak úgy hemzseg az egyenruha mindenütt. Azt is mondja a nép: vi imate samo «askale i jevreje.» «Nálatok csak katonák és zsidók vannak.»

Hogy aztán katonák között szórakoztató, változatos az ott tartózkodás s az utazás figyelmök által kényelmes, de kedves is, azt mondanom sem kell. Így fordultam meg villamos lámpák fényében modern színvonalon álló helyiségekben, virágillat, zene, csillogó egyenruhák között vidám társaságban. Vagy járatlan utakon egy kis bosnyák lovon bandukolva egy-egy katonabácsi után, ki csak harcászati előadásaival ejtett kétségbe. Boszniában tartózkodásom alatt egy-egy fiatal tiszt volt mellém rendelve, kinek «kötelessége» volt mindenfelé elmenni velem, vagy ha elutaztam, minden helyről velem utazott valaki, hol aztán ismét katonai fedezet alá jutottam. Szivesebben mozogtam volna teljesen egyedül, de végzetem összehozott mindjárt Bródban egy tábornokkal, ki gyerekkoromból ismert. No és ő gyűlöli az «angol Miss-eket,» «az emancipált hóbortosokat, «az irodalmi hölgyeket,» minden szép asszonyt, ki «természetellenesen kificamítja magát.» Szerinte én is csak bakfis koromban voltam élvezhető, jelenlegi «front»-ommal így egyedül, ez felháborította, s a legszivesebben visszakergetett volna Bosznia határáról. Katonai felügyelet alá helyezett tehát s innen egy hadnagygyal utaztam tovább, hiába magyaráztam a harcedzett bácsinak, hogy intézkedése formailag helyes, de lényegileg nagyon kifogásolható. Ő ebből is csak azt az ideges következtetést szűrte le, hogy az asszony mindig haszontalan dolgokat fecseg. «Nur vorwärts und Alles so thun, wie ich gesagt habe.»

Így indított, menydörgős jóakarattal útnak s én is rögtön feltettem magamban, hogy csak úgy nagyjában követem, különben igazán őszinte öreg barátom parancsszerű utasításait.

Bród, volt határőrvidéki város, kies kis hely, innen egy gyönyörű napos délután kocsin hajtattunk át Boszna-Bródba. Itt már elénk tárult a keleti nép utcai, kávéházi élete, de ez a hely még a határszéli város erős vegyülékét mutatja.

Az indóház keleti stylusban tartott épület, kényelmes berendezéssel. Vasárnap lévén, sokan utaztak környékbeli parasztok. Mindjárt szóba eredtem egy jóképű asszonnyal, gyönyörű népviseletét, himzett ruháját bámulva. Mindennek készítésmódját elmagyarázta s igen értelmesen beszélt, aztán jókedvüen kezet fogott velem: «Látod-e, hogy néznek téged a mi férfiaink, de a ti férfiaitok is nézik ám a mi leányainkat.»

«Ezzel azt akarod mondani, hogy a ti férfiaitok is csak olyan huncutok, mint a mienkek?»

«Boga mi», «de jól mondod» s nevetve váltunk el. «Novo-Seloban kiszállunk», kiáltotta utánunk, «nézz ki lelkem az ablakon.» Meg is tettem, ott intettünk búcsut egymásnak, ő magasra tartotta elébe szaladó kis fiát. Ezek újfalusi katholikusok voltak.

A boszniai keskeny-vágányú vonaton, csak négy ülés van, közből halad a folyosó. A fent említett állomás után összehúzram a két ülést, elévontam a szőnyegfüggönyt, mely már a boszniai szőnyegipar egy remeke, lefeküdtem s fel se ébredtem Sarajevóig. (Brod és Sarajevo között vannak hálókocsik is.)

Midőn másnap reggel 1/26 órakor szétvontam függönyeimet, a másik ülés sarkában gubbasztott kisérőm, szembe vele egy hatalmas török aludt, magas fez a fején. A magyar-török barátság szendergő képe, mosolyogtam magamban.

Az utazás nem drága, Brod—Sarajevo 9 órai út. I. oszt. 21 K. 50. Sarajevóban «Hotel Europa» elsőrangú szálló, modern konyha, aránylag olcsó. De minél mélyebben halad az ember, az utazást eltekintve, minden drágább és rosszabb, ezzel számolni kell.

Sarajevo magas hegyektől övezve, anfiteatralikusan fekszik, közből ezüst szallagként metszi a Miljacka s karcsú minaretjei fehéren merednek az égnek.

Modern palotáival, keleti stylű gyönyörű épületeivel, kirakataiban az iparművészet remekeivel, változatos utcai jeleneteivel, rendkívül érdekes látványt nyujt.

Ott vannak még itt-ott a régi török faházak rácsos ablakaikkal, melyeket mindig a hegyoldalba vagy víz mentén építettek, mert a természet szépségeit csak a török tudja élvezni. Háza mentén temette halottait is, még most is látható egy némely helyütt, a «csálmás» vagy lapos sírkő, mely előbbi férfi pihenését jelzi, a kis lakóhely tőszomszédságában.

Miután a török asszonyok fürdőházában megfürödtem, hol épen olyan zaj, nevetés és hangos lubickolás esik, mint a világ minden fürdőhelyén, hol asszonyok fürdenek, elmentem a «Carsijába».

De még mielőtt arról írnék, az jut eszembe, mi ott is oly élénken foglalkoztatott. Miért is zajongnak a nők úgy fürdés közben? Láttam több helyen némelyeket annyira helytelenkedni, hogy már túlhaladta a jókedv határait. A török nő fürdőháza körül, mondanom sem kell, nincs férfi, hát nem kacérságból történik e játék, mint pl. a tengerben. Okát nem lelem, de a török nő is megélénkül a vízben, jól mulattak egymás között. Nekem megbámulták egy antik fülbevalómat, megmutatták az ő drágaköves csillogó, vagyont érő karpereceiket s beszéltek mesés ékszereikről. Elmondták a férjek szokásait, kérdezték, hogy milyen az én uram (nagyon dicsértem szegényt.)

Sokat tudtak gyermekeikről mondani és aztán szerelemről beszéltünk a legtöbbet. Épen mint a mi asszonyaink; egy kivétellel, «cselédkérdés» ott nincs. A cseléd ott egy becsült, tisztességtudó családtag, kifejlett fajérzékkel, idegenhez nem megy

Képzelhető, hogy versenyt cigarettáztunk, egyik hölgy. szolganője nyujtotta felváltva nekünk egy pici arany tányéron s úrnője biztatására, hogy: «gyujts rá te is» itt-ott reagált. Erre a fürdőházra azt mondják, «à la turka,» van még egy «à la franka» is, az nem érdekelt.

Innen, mint már említém, a «Carsijába» mentem, ez a török negyed, mely még egyedül maradt meg régi eredetiségében.

Itt apró boltokban űlnek keresztbefont lábakkal a különböző mesteremberek s szorgalmasan űzik mindennemű mesterségüket. Itt látjuk fémipari munkájok remekeit, szemünk előtt keletkezik a legkifogástalanabb kivitelű rézmetszés stb. Ezüst filigrán munkájok a velenceivel vetélkedik. Aki műipari tárgyakban gyönyörűségét leli, itt kielégítheti vágyait, mert nem nagy árakat szabnak.

Ki nem ismeri az arany és ezüst himzésű fantasztikus keleti kézimunkákat, melyeknek kifogyhatatlan motivumait nem minta után készítik, a szinösszetétel művészete és formaérzék velök született tehetség. Férfi és nő született iparművész. Ebben a negyedben van a «Begova-dzamija,» török mecset, Huszev Beg, Bosznia egykori helytartója építette. Ez a legszebb mecset, megakartuk nézni, de nem találtuk otthon a gondnokot, ki ehhez engedélyt adjon.

Török mecsetbe csak levetett saruval és fedett fővel lehet menni. Mikor elhalt trónörökösünk Boszniában utazott, neki papucsokat adtak a lábára, illetve cipőire, azóta ebbe a mecsetbe így ellátva beengedik az idegent. Mi azonban nem jutottunk be, mert az intézővel nem találkoztunk, így átmentünk a Miljackán a «Császár-mecsetbe». Itt nem dívik az előbb említett szokás.

Isteneknek való látvány volt, midőn nyalka kisérőmmel leültem a mecset teraszának lépcsőjére s szépen levetettük cipőinket. Furcsán festettünk talpig felöltözve, de cipő nélkül.

Így léphettünk csak Mohamed szőnyegekkel borított szentélyébe. Egy kis török fiu lefordította nekünk a szent feliratokat s élénken felelt kérdéseimre.

Szivesen. (persze baksis ellenében) vezetett el a szőnyeggyárba, melynek kincset érő, pompás szövéseiben nem győztem eleget gyönyörködni. Épen ilyen a műipariskola is, melyet a kormány állított s melyben csak törököket foglalkoztatnak. Élvezet nézni, mily művészi tökéllyel állítják elő a legkülönfélébb tárgyakat, ékszereket.

A muzeum megtekintése elmaradhatatlan. Itt szerez az

ember fogalmat Bosznia nagyszerű faunájáról, tartalmas és tanuságos minden gyüjteménye. De engemet a legjobban az ethnografiai rész érdekelt. A Carsiján megfordultam mindennap, ide feljöttem volna kétszer is napjában, ha lehetett volna. Meg van itt a kelet pompája, művészete, családja, otthona minden, színpompás változatos valóságban.

Érdekes a Scheriat-iskola, egy mórstylü impozáns épület szintén a kormány emelte s a «Kadi»-k (birák) kiképzésére szolgál. Az udvar közepén szökőkút, valószinüleg itt végzik napi ájtatosságukkal kapcsolatos mozdásaikat. Nagyon szép berendezésü iskola, persze nem a mi fogalmaink szerint, teljesen eltérő és nem sablonszerü.

A legszebb kirándulási hely Sarajevo közelében Illidzefürdő. A városból vonat közlekedik odáig. Modern kényelemmel ellátott üdülőhely. Innen gyönyörü két fasor vezet a Boszna forrásokig. Omnibus is közlekedik.

Ez mesés szép hely. Apró, kékfodros, zsuborgó csermelyek számtalan híddal összekötve, smaragdszinü pázsittal elválasztva, hajlongó lombok alatt. Itt ellehetne hallgatni a víz zúgását az örökkévalóságig.

Egy helyütt egy faalkotmány van a víz felett, itt ellehet merengni, a víz közvetlen lábunk alatt hömpölyög békitő mormolással.

Még ennél is szebb a kirándulás Jajceba. Az utazás oda már érdemes, de ott meg kell hálni, mert nincs az nap összeköttetés vissza. Gyönyörüen fekszik ez a kis hely a Plivna és Vrbas összefolyásánál. Fenséges a Pliva vizesése, messzire hallik tomboló zúgása. Leirhatatlan a látvány a nap csókjai alatt. Itt érzi az ember a víz költészetét, gyöngyöző, habzó, tajtékzó elemben észbontó hableányok vad szeretkezését.

Öt napi tartózkodás után Mostárba utaztunk. Már csak ezért az útért érdemes Boszniába menni. Szebb a Semmeringnél. Egetverő hegyek mélyén a kék Narenta s amint egyik alagútból ki s a másikba bejutunk, nem tudja az ember mit nézzen, miben gyönyörködjék, a magas hegyekben, a leomló

vizesésekben, a zsuborgó kék Narentában vagy a technika vívmányait csodálja e járatlan útakon.

Megfeledkeztünk «Dames» játékunkról, melyet szépen elő vettünk szórakozás céljából s csak az elragadtatás felkiáltásaival lelkesítettük egymást ennyi természeti szépség láttára.

Mostárban nem bántottak a «popádácsik,» amint féltünk tőlük, mert julius végén megszünnek. Itt más látni való nincs, mint a Narenta-hid s a tiszti Casino, mely utóbbi köz- és gócpont minden tekintetben. A szálloda is kincstári. Jól éreztük itt magunkat s a Narenta-hídról gyönyörködtünk Mostár szép fekvésében.

Mostárból tovább utazva, mindig kisebbek a hegyek s kopárabbak is, egyszer csak felvillan a tenger egyik oldalon, hogy kis ideig kisérve elhagyjon s azután ellenkező oldalon teljes szépségében lábaink elé terüljön. A nap is lemenőben van, csak úgy enyeleg a habokkal. Gravozában vagyunk. Elértünk a végállomásra. Innen Ragusába hajtattunk. Feledhetetlen napokat töltve ott a Lakroma szigetén, a pálmák hazájában, hova mindig bárkán mentünk át.

Ragusából sokan utaztunk együtt, a Dalmát garnizok mindenikéből szállott le, fel, egy-egy ismerős. Így jutottunk el Fiuméig s milyen nehezünkre esett a búcsuzás!

De úgy váltunk el, hogy husvétkor néhányan Konstantinápolyba megyünk. De e rövid idő alatt, mily nagy dolgok történtek, Európa concertjében minő disharmonia. Ki tudja, mit hoz a tavasz!

Pancsova. *Poznan Jolán.*

A KINESZTEZIÁS ÍRÁS-OLVASÁS ÉLETTANI ÉS ORVOSI SZEMPONTBÓL.*

Az írás-olvasás tanítás hagyományosan gyakorolt eljárását az utóbbi években a francia eredésű *fonomimika* váltotta fel, amely a Pedagogiai társulat több ülésén is vita tárgya volt és amely rendkívül rohamosan terjedt el. Azáltal, hogy az egész magán- és mássalhangzókat ismert szavakhoz és ezekkel kapcsolatos taglejtésekhez, kevésbé mimikához fűzte, ezen kapocs által a hangzók írásbeli emlékképeinek megrögzítéséhez nagymértékben hozzájárult. A leghevesebb ellenzője sem tagadhatja: az olvasás s azután az írás megtanulása ekkép sokkal gyorsabban sikerül, sokkal kevesebb fáradsággal, mint annakelőtte.

Habár a fonomimikának ezen felette nagy előnyét elismerem, mégis különösnek találtam mindig, hogy az olvasás és írás tanításához mintegy *mankót* vesz igénybe, amely semmiféle szervi összefüggésben nincsen a beszédnek élettani folyamatával, sőt amelyről később a tanulókat ismét le kell szoktatni. Ez legtöbb esetben könnyű, magától történik, amikor az olvasás gyorsabb lett a taglejtezésnél. Mindazonáltal egyes gyermekeknél nehezen megy végbe. Így idézhetem Sarbó dr. kitünő könyvéből (A beszéd) azon gyermek esetét, amelyik dadogása miatt olvasni képtelen volt, de mihelyt fonomimikázott, hibátlanul és folyékonyan olvasott. Legnagyobb hibája azonban a fonomimikának, hogy az egyes magán- és mássalhangzók kifogástalan kiejtésével, helyes képzésével egyáltalán nem törődik.

Ezzel szemben a kinesztéziás írás-olvasás tanításának módszere természetes, élettani utat követ. Maga a módszer már régóta használatos, csakhogy nem épérzékűeknél, hanem a siketnémák oktatásában, a hibás-beszédűek, a selypesek és da-

* A Pedagógiai Társaságban tartott előadás.

dogók tanításában. Új az elnevezése és új a módszernek alkalmazása épérzékűeknél.

Az elnevezést illetőleg bátorkodom a figyelmet azon tényre felhívni, hogy minden izomműködésről külön érző pályákon jelentés megy az agyba. Ezen alapszik például, hogy ha jobb karunkat bizonyos helyzetbe hozzuk, becsukott szemmel bal karunkat teljesen ugyanazon helyzetbe hozhatjuk. Ezen az izomérzésen alapul mindennemű kézi ügyesség, így a zongorázás stb. Ezen alapszik a beszédünk is. A kis gyermek, akinek szeme anyja ajkain csüng, mint jó megfigyelő, utánozza annak szájmozgásait és öntudatlanul addig gyakorolja, mig az illető szónak kiejtése sikerül.

Ezen természetes beszédfejlődést tartotta szeme előtt Szász Irén kisasszony módszerében. Ennek kidolgozására az eszmét azon tanfolyamon nyerte, amelyet Sarbó dr. tanítók részére tartani szokott, hogy azon a fogyatékos beszédűek oktatására megfelelő egyéneket kiképezzenek. Egészen helyesen úgy okoskodott Szász kisasszony, hogy ha ily módon a siketnémákat sikerül rendes beszédre, s vele kapcsolatosan olvasásra és írásra tanítani, még könnyebb lehet az épérzékűeket, akiknél a fül ellenőrző szerepe is rendelkezésre áll. Kísérlete fényesen bevált és erről fog ő részletesen beszámolni.*

Eljárása nagyon is megfelel a gyermek végtelen tudvágyának, amely felvilágosítást nyer azon szervekről, amelyek a beszédben részt vesznek, így a tüdőről, amely a levegőt adja, a gégéről, ahol a hang képződik és a száj többi szerveiről, úgyszintén az orról is. Ezáltal biztosabb lesz a gyermeknek ismerete, bátrabb lesz a beszéde s nevezetesen a légzési gyakorlatok által megszokja a levegő egyenletes kibocsátását, minden helyes beszéd alapföltételét.

Ezek után következik a tulajdonképeni beszéd szétbontása elemeire, az egyes magán- és mássalhangzók képezéseinek módja. Ezt nehéznek gondolnók, de éppen a jó megfigyelőképesség-

* Legközelebb közöljük az idevonatkozó értekezést. *Szerk.*

gel rendelkező gyermeknél sokkal könnyebb, mint vélnők. Ezzel együttesen bemutatják és lerajzolják az egyes hangzók képeit és így az izomérzésből, hangból és látásból eredő emlékképek teljesen egybeforradnak és mélyen bevésődnek az emlékezetbe. Hogy ez tényleg így van, legjobban bizonyítja azon tény, hogy az egyes hangzók írásképeinek megtanulása, ha az írás semmiféle nehézségekbe sem ütközik, úgyszólván magától megy.

A módszer menete is megfelel a természetes, élettani útnak. Előbb azon magán- és mássalhangzók képzését tanulják meg a gyermekek, amelyek a szájról leolvashatók. Sorban aztán átmennek azokra, amelyek a további helyeken létrejönnek és amiknek a képzését látni nem lehet. Ismervén azonban a beszéd szerveit, figyelmeztetve a megfelelő hangzó képzési módjára, rövid tapogatódzás után megtalálják a hangzó helyes képzésének módját. Hiszen fülükkel állandóan ellenőrzést gyakorolnak, vajjon jól csinálják-e!

A tanulás a gyermekeknek nehézséget nem okoz, sőt a zöngés és zönge nélküli mássalhangzók megkülönböztetése stb. a sokféle hangzók egybeolvasztása, ami a szokásos olvasástanításnak egyik legfőbb nehézsége, játszva megy. Minthogy semmi olyast nem szoknak meg, ami a beszédhez, íráshoz, olvasáshoz szorosan nem tartozik, nincs is miről leszokniok, egy igen nagy előnye ez eljárásnak szemben a fonomimikával.

Az írva-olvasás gyors elsajátításán és a beszédszervek ésszerű fejlesztésén kívül van ezen eljárásnak még egy harmadik előnye, ami a beszédhibákat illeti. Ismeretes, hogy a selypesbeszéd mindennemű faját a gyermek legtöbbször magával hozza az iskolába, míg a dadogás túlnyomóan az iskolában fejlődik, amit Sarbó dr. magyar statisztikája is bizonyít. A selypes beszédet nem szokják le a tanítványok, hiába ismételteti velük a tanító a hibásan kiejtett hangzó kiejtését akár meddig, végtére belefárad és tovább nem törődik velük. A dadogás kifejlődésében azonban mindenesetre része van a gyermek hiábavaló törekvésének a folytonos olvasásra és ha véletlenül oly tanítóhoz kerül, aki zaklatja, szidja vagy ezért meg is bünteti, akkor a

félelem a dadogást csak súlyosbítja, amiben a társak csúfolódása megerősíti.

A kineszteziás módszer szerint eljárva, a beszédhibák ki sem fejlődnek, mert a tanuló örül az elért sikereknek és önbizalma az eredményen egyre nő. De ha selypesen beszélne, erről észrevétlenül elszokik, minthogy nem a magával hozott módon beszél, hanem egészen újból tanulja a beszédet. A tanító pedig nem fog hiábavaló erőlködéseket végezni, nem fog feddéshez, stb. nyúlni, hanem kezdettől fogva a helyes útra fogja terelni a rosszúl beszélő tanítványt. Nem lesz idő a selypes beszéd megrögződésére, a dadogásnak kifejlődésére, amit aztán a későbbi korban helyrehozni sokkalta nehezebb és sokkalta több fáradságot okoz. Részben mint megelőzője a fogyatékos beszédnek, részben mint orvoslója mindjárt kezdetben: ebben látom e kineszteziás módszernek egy további hasznát.

Alapföltétele e módszer gyakorlásának, hogy a tanító az egyes hangzók képzésével teljesen tisztában legyen. A fonetikát úgy kell tudnia, mint annak, aki a siketnémákat tanítja, különben eredményt nem lesz képes felmutatni. A magán- és mássalhangzók képzésének módját, a zöngés és zöngenélküli mássalhangzók közti különbséget, az orrhangú és összetett magán és mássalhangzók képzésének módját elsajátítani nem nehéz: megfelelő bonctani és élettani alapismeretekkel rendelkezve, amilyenekre a képzők testtanában manap már általánosan szert tesznek és némi gyakorlattal az egész könnyen elsajátítható.

Részemről ezen eljárást mindenesetre tovább gyakorlandónak tartom és szükségesnek találnám a vele való kísérletezést mindenféle anyagú elemi iskolákban, elsősorban a képzők gyakorló-iskoláiban. Nagy a reményem, hogy szemben a francia eredésű fonomimikával sikerül, a magyar földön használatba vett, hogy ne mondjam felfedezett kineszteziás módszernek, mint természetesnek és öntudatosnak elterjedését és egyedüli uralmát biztosítani.

Budapest. *Juba Adolf dr.*

A JÓTÉKONYSÁGRÓL.*

Beköszöntött a tél s ezzel a nyomor és szenvedés rémképei ijesztően tárulnak elénk; éhező, didergő családok kiáltanak segélyért. Hála Istennek, sokan vannak, kik meghallják a kérő szót; magányosak és egyesületek felajánlják pénzüket, száz meg száz kéz varr és dolgozik felebarátaink javára.

Lenne bár ezer karunk, mégis erőtlenek volnánk ahhoz, hogy társadalmunk minden sebét gyógyítsuk. Képtelenek vagyunk azért, mert igen sok a szenvedő és igen sokféle a betegség; mi magunk pedig nem alkalmazzuk mindig a helyes gyógyszert. Ma bekötözzük a sebet, behegesztjük, holnap újra felfakad, mert nem jól kezeltük. Valamint az ópium nem szünteti meg a betegség okát, csak csillapítja, tompítja a fájdalmat, akként a meleg ruha, a tüzelő anyag csak ideig-óráig segít a nélkülözőn. Amint elhasználta a kapott adományt, újra ott áll előtte a kétségbeejtő gond.

A modern socialis munkának, a mai jótékonyságnak, nem csupán az a feladata, hogy alamizsnát osztogasson, hanem az is, hogy megelőzze ennek a szükségességét. Akkor siessünk embertársaink felkarolására, mikor még megmenthetjük őket a tisztességes munkának, a becsületes életnek. Legyen szabad a Szentírásból példát felhoznom.

Midőn Péter és János a templomba menének, az ajtóban egy nyomorék sántát láttak, aki tőlük alamizsnát kért. Ahelyett, hogy neki valamit adtak volna, ami napi szükségletét kielégíti

* Az ev. leányegylet október havi ülésén tartott előadás. *Szerk.*

s aztán holnap és holnaputánra ugyanazon gondokban, ugyanazon függésben hagyja, ehelyett Péter igazi segélyt nyújtott neki, midőn így szólott: «Ezüstöm és aranyom nincsen nékem, amim pedig vagyon, azt adom neked,» — és meggyógyítá őt. Tehát módot adott neki arra, hogy ezután maga gondoskodjék magáról és ne legyen mások könyörületességére utalva. Ez a legnagyobb, az igazi segély, melyet valakinek nyujthatunk; az t. i. ha útbaigazítjuk, mint segíthet önönmagán.

Hányan nem kerültek volna soha menedékházakba, börtönbe, ha valaki őket akkor ragadta volna meg, mikor az első ballépést tették, mikor az első szerencsétlenség érte őket, mely után a saját erejükből nem tudtak felegyenesedni. Nem volt senkinek a jóságos keze ott, hogy visszatartotta volna a második helytelenségtől, meggondolatlanságtól, tehát haladtak a lejtőn mind lejebb-lejebb, végre elvesztették minden erejüket, összeroskadtak s most az irgalmasság könyöradományaiból tengetik nyomorult életüket.

Tagadhatatlan, hogy az anyagi segély számos esetben helyén van; mi lenne azokkal a tehetetlen, beteg, öreg emberekkel, ha meg nem szánná őket egy-egy jótevő s nem adna rájuk meleg ruhát, nem fizetné ki hátralékos lakásbérüket. Mivé lennének azok az anyátlan-apátlan gyermekek, kik még maguk nem kereshetik meg kenyerüket, mittévők lennének, ha nem gondoskodna róluk az emberszeretet? Azonban mint említettem, nem ez a jótékonyságnak egyetlen feladata.

Emberi méltóságunkra megalázó, hogy másoktól alamizsnát fogadjunk el; aki erre van szorulva, az már igen-igen sok keserüségen, szenvedésen ment át. Tehát törekedjünk arra, hogy embertársainkat ettől a lépéstől megóvjuk. Ne legyenek kénytelenek kérő tenyerüket felénk nyujtani.

Hogy ezt elérhessük, észre kell vennünk a szenvedés, nyomor kezdetét. Ne csak azt nézzük, hol látunk éhező, rongyos felebarátot. Nemcsak azok szenvednek, akiknek nincs betevő falatjuk, akik az éhségtől összeesnek. Ez már a kálváriának utolsó állomása; hosszú az út, mely oda vezet!

Sokan, kik ma valósággal ijesztő külsejűek: lesoványodott testükön foszlányokban lóg egy-egy ruhamaradék, torzonborz hajuk, beesett szemük borzalmat kelt bennünk, ki tudja, néhány évvel ezelőtt nem dolgoztak-e szép, tágas műhelyben, volt meleg otthonuk, rendes táplálékuk. Aztán jött a kisértés, talán pálinka képében, vagy eleinte csak egy-egy pohár bor alakjában; lehet, hogy a felesége megkivánta a szomszédasszony kalapját vagy egy selyem blúzt, de az se lehetetlen, hogy az üzletet könnyelműen, uzsorások, vállalkozók rábeszélésére meg akarta nagyobbítani, pénzt vett föl aztán nem birta fizetni. Szóval: abba a nyugodt, barátságos családi körbe belopódzott a kisértés; a gyönge ember hajlott a szavára, megkedvelte az italt, elhanyagolta az üzletét, a családját, tönkrement. Vagy mondjuk, hogy az asszony elkezdett cifrálkodni, mert hisz az ura jól keresett, a szomszédasszony is vett magának kalapot, szép ruhát, meg arany láncot is. Az ura kérte, hogy nem neki való, ne tegye, majd összeszólalkoztak, lett örökös per-patvar, a férfi nem dolgozott örömmel, nem volt pontos a vevők kiszolgálásában, ott álltak a tönkrejutás kezdetén.

Ezer és ezer hasonló eset van. Milyen nagy jótétemény volna, ha ilyenkor valaki szép szóval, okos tanáccsal, biztatással megmutatná a helyes utat.

Segitségül hivom a fiatal leányokat, leányegyesületünk tagjait, kik most látnak a nagy embermentő munkához. Az ő szivük természetszerüleg fogékony a szenvedés megértéséhez s ez a legnagyobb erősségük ebben a munkában: mert ha vele éreznek a szenvedővel, lesz vigasztaló, bátorító szavuk is, ami magában véve gyakran nagy jótétemény.

Kérem tehát a fiatal leányokat, ápolják szivüknek ezt a fogékonyságát, tegyék érzékennyé mások fájdalma iránt. Vegyék észre a bánatos arcot és derítsék fel. Hallják meg az összeférhetetlenek civódását és csöndesitsék le őket. Lássák meg a munkátlan kezet és adjanak neki foglalkozást. Legyenek meggyőződve arról, hogy ezzel csirájában fojtják el a nyomort. Nem engedik, hogy a bánatos arcból kétségbeesett váljék, hogy

a civódásból gyűlölködés fejlődjék; nem tűrik, hogy a tétlen kéz megszokja a munkátlanságot és később másoktól várja a kész élelmet.

Kérem, legyenek apostolai a keresztény szeretetnek. Értsék meg, hogy mi mindnyájan gyarló, sok hibával biró, gyenge emberek vagyunk és az a hivatásunk, hogy egymást támogatva, erősítve a tökéletesedés felé haladjunk. Vagyis szeressük egymást, legyünk elnézőek embertársaink gyöngéi iránt; keressük mindig azt, a mi bennük jó, szép, nemes. Ezzel ellentétben irtsuk a hiuságot, irigységet, gyűlölködést, mert a legtöbb szerencsétlenségnek ez a kútforrása.

Kiki legyen élő példája annak, amit hirdet, mert a legékesebb beszéddel nem érünk el annyit, mint a saját jó példánkkal. A mi jó cselekedeteinkkel hassunk másokra akként, hogy visszatartsuk őket a keresztényi szeretettel meg nem egyező lépéstől. Ezzel sok jajszónak elejét vehetjük, sok könnynek hullását megakadályozhatjuk.

Így gyakorolhatunk a szeretet erejével jótékonyságot, így előzhetjük meg a szenvedést, nyomort.

Budapest. *Télessy Dalma.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A Frauenbildung és a nők pályaválasztása. A Frauenbildungnak az idei egybefüzött első és második száma hó tükre az egész német női tanítás legforrongóbb mozgalmainak és hangadó szószólója minden fontosabb eszköznek, kivánságnak és törekvésnek. Kimerítő, de szabatos értesítést tartalmaz ugyanis e kötet a magasabb női iskolaügy érdekében alakult Német Egyesület ulmi huszadik közgyüléséről úgy, hogy meg-megemlékszik e harminc éves egyesület egész múltjának a legfőbb eredményeiről és ezeknek a megvilágítása mellett tárgyalja az aktuális kérdéseket és a jövő célokat. A gyűlés tárgyalásainak a menete követésre érdemes mintája annak a győzelmesen haladó összhangnak, melyben jó előre elhangzanak a korán támadó és idején segítő ellenvélemények, melyben még az ellenvélemények sem támadják meg az ügy helyes alapját, hanem ezek is csak leküzdik az előre is feltételezhető túlzásokat. Vezető állásokban eltöltött hosszú, munkában és tapasztalatokban gazdag életnek legértékesebb meggyőződéseit foglalták össze néhány rövid, érthető és szivhezszóló mondatban s így tanitották néma tanitással, hogy milyen szavak azok, melyek a tett erejével hatnak.

Napirendjükön volt a felsőbb leányiskolák azóta megvalósult reformja és a leányok középiskolai képzése, továbbá a szó szoros értelmében vett nőiskolák megteremtése és a felsőbb tanitónői-szemináriumok ügyeinek a rendezése. Utakat és módokat kerestek a felsőbb leányiskolai képzettség tökéletesitésére és jó továbbépitésére. Megbeszélték az egyes iskoláknál egyrészről az előképzettség feltételeit, másrészről pedig a befejezés és elbocsátás képesitő erejét is és legfőbb elvükül azt tűzték ki, hogy a hazának olyan lélekben és testben egészséges nőket neveljenek, akik képesek rá, hogy a *társadalmi kérdések megoldához* is hozzájáruljanak, hogy a családi boldogságot ápolják, de emellett a nemzeti ideálokat is őrizzék és nemesitsék. Előmozditották a porosz egyesület beolvasztását a németbe; összehoz-

ták sok távoli vidéki egyesület, sok iskola, sok kormány és több város legtekintélyesebb képviselőit.

Többször kimondták még az általános bevezetés közben azt is, hogy mikor a lányok középiskolai tanításában és hivatalos értékű bizonyítványában tekintetbe veszik a fiúiskolákat. akkor az egyenrangú műveltséget célzó berendezkedés közben még végeredményben sem az az első törekvésük, hogy egyszersmind egyformák is legyenek és még végeredményben sem az egyformaság az, ami előttük a siker legfőbb kritériuma; más eszközöket, új módokat és új célokat is szívesen fogadnak, ha azok jól beválnak.

Ami magát a különböző továbbképzést illeti, mingjárt kezdetben megemlékeztek róla, hogy a nagyobb újítások közül a leánygimnázium Karlsruhe-ban, a reáliskolai tanfolyam a mannheimi felsőbb leányiskolában és a lányok felvétele a fiúosztályokba — mind kedvező eredményekkel járnak és megnyugtató fejlődéssel biztatnak.

Az általánosabb megjegyzések után sorra vették a tantervbizottság jól átdolgozott munkájának a kérdéseit és javaslatait, melyek mind az egyesület harminc éves multjának a céltudatos szelleméből eredtek. Először a felsőbb leányiskolák tananyagáról, felügyeletéről a föléjük helyezett középiskolai tudományos intézet éveinek a számáról és azután a leánygimnáziumról beszéltek. Egyhangulag megszavazták, hogy a felsőbb leányiskola az elemivel együtt tíz-osztályú legyen, mert ők azt tartják, hogy mint leányiskola és mint felsőbb iskola, csak így felelhet meg a rendeltetésének. Szerintük minden methodikai ügyesség mellett is csak csak így érhető el egyrészt az, hogy — leginkább az alsó osztályokban — ügyeljen a gyengébb leányok gyengébb fizikumára és tekintetbe vegye a tanításban a lányok speciális női munkaköreit is, másrészt pedig, hogy egyenértékű legyen az egy évvel rövidebb fiúiskolák tudományos eredményével és hogy a felsőbb osztályokban minél több komoly elméleti anyagot is vehessen fel a mathematikából, a természettudományokból és a klasszikus nyelvekből vagy más nyelvek klasszikus tanításából, mindegyikből annyit, amennyi a céljainak megfelel.

A felügyeletre vonatkozólag kimondják, hogy az szakítson a népiskolai jelleggel és a felsőbb fiúiskolákéval egyenlő legyen.

A középiskolai tudományos intézetről már nem volt olyan kiforrott közvélemény; itt már sok ellentétes nézet hangzott el; alapjában ezek abban tértek el egymástól, hogy mindegyik más és más szempontot helyezett előtérbe. Arról volt ugyanis szó, hogy először három, azután a próbálkozások közben négy évre beosztott tanulnivaló tanulás idejei és mennyisége jól megválasztatott-e?

Sok hozzászólás után végre is leszavaznak a továbbképző tanfolyamra négy évi tanulással.

A középiskolai továbbképző letárgyalásával annak a kívánságának adott kifejezést a Társulat, hogy foglalkozzanak az elágozás kérdésével. Elég nagy szótöbbséggel állást foglaltak az olyan intézetek mellett, melyek az első hét felsőbb leányiskolai év fölé hat gimnáziumi évet emelnek gimnáziumi és reálgimnáziumi osztályokkal. Annak a védelmére, hogy ezek is tizenhárom évet kívánnak, megemlékeztek olyan fiúiskolákról, melyek dacára annak, hogy fiúiskolák, szintén csak ennyi idő alatt juttatják el növendékeiket az egyetemre. A teljes felsőbb leányiskolák érdekében megjegyezték, hogy ezek ilyen megoldás mellett sem veszítenek a kelleténél több tanulót, mert a maguk önálló jellegében sokakra vonzóak maradnak; nyerni meg határozottan nyernek avval, hogy a tanításuk és a tanulásuk komoly, mélyebb lesz különösen olyan helyen, hol a kétféle osztályok közös vezetés alatt maradnak. A teljes felsőbbleányiskola fölé emelhető továbbképzőnek az előnyei között van egy, mely a többinél jobban ellene szólhat a hatosztályú gimnáziumok általánosságának. Ez az, hogy annál a gyengébb lányoknak nem nyílik annyi alkalmuk korán belefogni olyan tanulásba, mely esetleg elgyengítheti őket.

Az ulmi gyűlésen azonban mindez tulajdonképpen csak bevezetés, bármennyire a lényegbe vágó bevezetés is, a nőiskola problémájához, ahhoz a problémához, melyben legközvetlenebbül függ össze a felsőbb leányiskola az élettel.

A tanterv-bizottság felkérésére, ennek az iskolának a fontosságát Sprengel úrhölgy fejtegette a közgyűlés előtt. Terve egyben-másban emlékeztett a magyarországi Veres Pálné nőiskolára. Elmondja, hogy a gimnazialis tanitás mellett szükségesnek tartja a felsőbbleányiskola kibővítését olyanok számára, akik nem készülnek polgári kenyérkereső foglalkozásra, akik a szülői házban maradnak munkájukkal is, akik egyszer minden valószínűség szerint a saját házuk élén fognak állni és akik eddig néhány szétszórt előadással, meg rendezetlen házi foglalkozással hiányosan tartották ébren és hiányosan pótolták régebbi általános műveltségüket.

Eltekintve a kivételes esetekben felállított rövid tanfolyamoktól, az igazi nőiskolának két évig kell tartania. Az első évbe tartoznak azok a tárgyak, melyek az előbbi iskola munkáját folytatják és az egyes egyéniségek fejlődését, az egyéni tanulást, az egyéni hajlamok és kívánságok lehető szemmeltartását előmozdítják, továbbá azok, melyek elméletileg és gyakorlatilag bevezetnek a neveléstudományba. A második év szintén bevezető és szintén elméletileg és gyakorlatilag vezet be a

háztartásba és a társadalmi jótékonyságba, illetőleg a társadalomsegítő munkába. Az idegen nyelvek szabadon választható rendkívüli tárgyak. Amig és ahol önálló intézetek nem keletkezhetnek, addig és ott az első év egy-egy teljes felsőbbleányiskola utolsó osztályát képezheti, a második év pedig egy jó háztartási iskolába tehető át. A legfőbb cél a női egyéniségnek és a női életkörülményeknek megfelelő és a teljes középiskolai eredménnyel egyenértékű, egyéni és gyakorlati képzettség, az elméletnek gyakorlati alkalmazása.

Fontos, hogy a nőiskola a felsőbb leányiskolát is csak az alapismeretek szempontjából vegye tekintetbe, hogy a saját célját világosan lássa és ne foglalkozzék ennek hátrányára olyanféle mellékgondolatokkal, hogy előmozdítsa a középiskolai tanintézetbe vagy a tanítónői-szemináriumba való átlépést. Igaz ugyan, hogy nagyon kisért itt is az egész nőnevelésnek és az egész nőkérdésnek az az óriási nehézsége, hogy a nőt házvezetői munkára és kenyérkeresői pályára is kell nevelni, hogy a nő élete a házasság bizonytalanságával hivatás tekintetében is bizonytalanná válik, hogy a bizonytalanság a munka örömének és sikerének útját állja. A nőiskolának azonban még sem kell és még sem tanácsos bizonytalansággal és kétféle irányban dolgoznia. Ha egészen a női, a családi élet körébe tartozó munkákat veszi is tekintetbe, ha annak az érdekei szempontjából tanít is, akkor is olyan általános műveltség alapján olyan módon és olyan eszközökkel teszi azt, hogy későbbre evvel magával is tágkörű és biztos segítséget nyújt valami neki megfelelő önálló polgári foglalkozásnak aránylag könnyű elsajátítására és megszerzésére vagy valamilyen szakiskolába való belépésre.

Ezzel a felfogással szemben a déli németek sok tekintetben ellenkező nézeteket vallanak és egészen más kérdéseit világítják meg a nőnevelésnek, melyek jóllehet inkább az önfenntartás és a családfenntartás gondjaira vonatkoznak, azért nem kevésbbé fontosak. Ők azt óhajtják, hogy a felsőbbleányiskola gazdasági okokból közelebb kerüljön a reáliskolához; hogy a felsőbbleányiskola mint teljes általános női műveltséget adó intézet mindinkább háttérbe szoruljon és ami föléje épül az már speciális céloknak szolgáljon; ők az általános műveltség megadására teljes tizenkét vagy ha kell tizenhárom osztályú intézetet óhajtanak. Ők minden esetben minden nőnél fontosabbnak és előbbrevalóbbnak tartják azokat a tanulmányokat, melyek önálló polgári foglalkozásra készítenek elő, mint azokat, melyek szó szoros értelmében vett női munkák! Ők a nők szűkebb hivatásába vágó technikai és gazdasági ügyességek elsajátítására általában kevesebb idővel is beérik, a kivételes tökéletesebb elsajátításra pedig megelégszenek a kizárólag erre való

szakiskolákkal. A szellemi és ethikai vívmányok közlését a férj és a gyermek szempontjából is előbbre helyezik, ezt művelik már is a felsőbbleányiskolákban s különösen ezt óhajtják fejleszteni a jövőben; ebben a tekintetben már itt el akarják érni azt a célt, amit a nőiskola későbbre tűz ki maga elé. Azt, hogy a gazdasági iskolát a felsőbbleányiskolához kapcsolják, egyszerűen nem tartják helyesnek.

A közgyűlés külön bizottságot küldött ki, hogy az elhangzott különböző véleményeket a Hamburgban és Kasselben ülésező nőegyesületek munkáit, az új felsőbbleányiskolai eredményeket és az esetleges nőiskolai kisérleteket vegye tekintetbe, ezeken az alapokon beszélje és vitassa meg az ügyeket s tegyen javaslatot a következő közgyűlésnek.

Bőven tárgyalták még a Német Egyesület közgyűlésén a felsőbb tanítónőiképzői szemináriumokról szóló javaslatot. Ez ideig nem volt független a népiskolai tanítónőképzőtől de most érdekes, pedagógiai célban mindig és rendesen külső szervezésben is önálló intézetnek készül. Ez már kiforrottabb tárgy s erről rövidesen, aránylag könnyen megegyeztek abban, hogy a felvétel feltétele olyan általános műveltség, amilyet a tíz évfolyamú felsőbbleányiskola nyújt. A felsőbbleányiskola minden átmeneti zökkenés nélkül nyer evvel egy további célt, egy további értéket és így eggyel megszaporodnak azok az elég gyorsan elérhető kenyérkereső pályák, melyek között szabadon válogathatnak a végzett növendékek. A teljes intézetet négy évfolyamúnak óhajtják, egyrészt az általános műveltség továbbfejlesztésére, másrészt a szakképzettség megadására. Hogy az általános, mindig tudományossabbá váló műveltség átmenjen-e egy-két évre szaktárgyak szerint elkülönülő tanulásba vagy nem, hogy a pedagógiai művelődés egészen csak az utolsó évre terjedjen-e ki és a tantárgyi tanulás egészen bezáruljon-e a a harmadik évvel, ahhoz különböző hozzászólások voltak, arról az idő rövidsége miatt nem is mondhattak el mindent s azért ez még továbbfejlődő megbeszélési anyag. Most csak abban állapodtak meg, hogy az első három évnek leginkább az általános műveltség továbbfejlesztésére legyen gondja, de anélkül, hogy az emlékezeti anyagnak nagy fontosságot tulajdonítana; hogy ezt az időt egy olyan befejező vizsga zárja le, mely minden egyes előbbi év eredményeit méltányolja; hogy a vizsgákon az írásbeli dolgozatoknak nagy szerepük legyen és a szóbeli feleleteket csak két-három hétre, az írásbeli után ejtsék meg; hogy a negyedik év végén a tanítási gyakorlatból és a pedagógiából is legyen vizsga. Magától értetődik, hogy a tananyag további megállapítása attól is függ, hogy milyen lesz az új felsőbb leányiskola. Úgy látszik, hogy minél inkább sikerül majd

annak az általános műveltség ideálját megközelítenie, annál jobban és hamarabb követheti azt szakképzés és viszont annál előbb is el fog benne kelni a szakképzett tanerő. Emellett érdekes, hogy az elbocsátó vizsgálat nemcsak a népiskolák és felsőbbleányiskolák alsó osztályaira adja meg a képesítést, hanem a felsőbbleányiskolák és középiskolák középosztályaira is. Tehát még a szaktanításnak az esetlegesen felvetett terve mellett sem gondolnak nagy specializálódásra és ki-ki gyorsan eljuthat magasabb osztályba mindjárt a képesítő után. A tanítást az ilyen felsőbb tanítónőképzői szemináriumokban leginkább akadémiai képzettségű főtanítók és főtanítónők végzik, noha ettől a rendes szokástól el is térhetnek, mert leginkább arra vetnek súlyt, hogy a gyakorlatban bevált tehetségek legyenek, akik munkakedvvel dolgoznak, akik alkalmasak a továbbképzésre és akik el tudják érni azt, hogy a tanítás anyagát belső élménnyé tegyék. Óhajtják, hogy ez a szemináriumi vizsga megadja az engedélyt az egyetemi filologiai tanulásra és a főtanítónői képesítés megszerzésére, továbbá nagyon kívánják, hogy a szemináriumi bizottsági vizsgákat töröljék, okul adván, hogy ez utóbbiak minden jól indokolt cél nélkül megzavarják a nyugodt munkát, hogy észnek és szívnek egyaránt ártó, ideggyengítő izgalmakat okoznak és hogy jó felügyelettel, megbeszélő felügyelői látogatásokkal sokkal eredményesebben helyettesíthetők. Ezeknek a kérdéseknek a részleteinél felmerült a negyedik év pedagógiai jellegének az esetére is az az indítvány, hogy akinek kedve van hozzá, az azért időnként bemehessen más osztályba is egy-egy kedves tárgyának a meghallgatására, hogy kiélvezze minden örömét és hasznát az ilyen jószántából végzett tanulásnak és az ilyen igazán figyelmes, pedagógiailag is nagyon értékes meghallgatásnak.

Mint e rendkívül vázlatos ismertetés mutatja mindenütt törekszik a Német Egyesület nemcsak komoly, alapos tanításra, hanem szépséggel, lelkes érzésekkel, még akár az emlékezet rovására is biztos ítélettel, képzelődéstől ment képzelettel könnyített és mégis sikeres munkára, akkor igyekszik a kötelességet, az erényt, magára a kötelességérzőre és erényesre is minél boldogítóbbá tenni és legfőbb vágya, hogy evvel a kenyérkereső nőt necsak jóvá, hanem kedvessé és derültté is tegye!

Mindevvel egyrészt a kornak megfelelően mélyíti a női életet kötelességérzésben és felelősségben, de másrészt megkönnyíti a női munkát avval, hogy a pályaválasztást és a választás követelte rátermett képzettséget a lehető legkellemesebben adja meg.

Schmidt Mária.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Erzsébet királyné nevenapján felcsendült ismét országszerte leányiskoláinkban a gyászdal, elhangzottak az ünnepi beszédek s a nagy királyné emlékezetének megújítása az ifjúság szívében a szeretet, kegyelet és hála szent érzelmeinek felszítására szolgáltatott ismét kedvező alkalmat. Ez ünnepek bensősége mintha nőne az idővel, amellyel a királyné halálának gyászos évfordulója tőlünk távolodik. Az ő glóriás alakja mind eszmeibbe finomul s ünnepe mindinkább a nemes női egyéniség eszméjének ünnepévé magasztosul. Haló porában is egy szent ható erő, mely felemel és megvigasztal. Az «Erzsébet Nőiskola» ily felemelő érzés hatása alatt határozta el, hogy ez évben koszorút helyez az Örökimádás-templomában Erzsébet királyné szobrára. Gyöngy-koszorút, mely a növendékek kezemunkája legyen, s melynek minden nefelejts-szálát a szerető megemlékezés érzései között fűzzék az ifjú leánykák koszorúba. A gyönyörű nefelejts koszorú szalagjára is maguk a növendékek hímezzék a felajánló igéket. Mintegy 5000 kis virágszálat és levelet fűzött össze apró gyöngyöcskékből az intézet növendékserege: gyönyörködve szemlélte is mindenki a meglepően szép kész koszorút. Az Örökimádás templomába azonban a fenálló szabályok miatt nem tehették le a koszorút s azért Bécsbe zarándokolt vele egy küldöttség s király Ő felsége engedélyével a kapicunosok sírboltjába, Erzsébet királyné koporsójára helyezték azt. A kis küldöttséget maga az intézet igazgatója Lázárné Kasztner Janka vezette, s részt vettek benne Berecz Sándor és Tavassy Mária tanárok s néhány növendék. Kevesen mehettek el, de a szent hamvaknál szívben-lélekben ott volt valamennyi, azok is, kik itthon maradva az Örökimádás templomában s később az Erzsébet múzeumban rótták le kegyeletüket.

*

Beőthy Zsolt ünneplése. Szeptember 29-én a szeretet virágaiból font koszorúval ünnepelte az író, és hozzátehetjük a tanárvilág Beőthy Zsoltot születésének 60-ik évfordulója alkalmából. Az ünnepet a régi főrendiházi ülésteremben a Kisfaludy-társaság rendezte, díszülést tartván ott ez alkalomból. De ott volt azon mindenki, akit valami hivatalos vagy nem hivatalos vonatkozások Beőthy Zsolthoz fűztek. Ott volt mindenki, ha más jogon nem, a szeretet és tisztelet jogán, melyet az író és a tanár iránt, de mindenekelőtt az iránt a derék magyar ember iránt érzett, aki írásaival és a kathedrán

elhangzó szavaival, sőt egész élete pályájával sok szépre és jóra, de mindenekfölött igaz, nemes hazaszeretetre tanította a magyar nemzet ifjúságát, hozzá tehetjük az egész magyar nemzetet. Annak a bensőséges ünnepnek lefolyását olvasóink ismerik a napilapokból. Mi csak egyet óhajtunk abból a lélekemelő ünnepből megörökíteni, azt az örökszép beszédet, melyet Beőthy mondott viszonzásul az őt köszöntő testületeknek s a köréje sereglett barátoknak, tisztelőinek, tanítványainak. Ott rezeg e beszéd minden szaván az a mélységes hazaszeretet, mely Beőthy egész pályáját irányította, megcsendül benne a szépnek és jónak az az igaz harmoniája, mely az ő lelkének alapsajátsága s melyet tőle eltanulni minden embernevelőnek legfőbb törekvése lehet. Ez a lelki harmonia avatja Beőthyt a tanítóvilág eszményképére. Őrizzük azért e szép harmonia visszhangját lelkünkben, őrizzük meg Beőthy szép beszédét emlékezetünkben. Beöthy a mienk is, a magyar nőnevelés munkásaié; nekünk is társunkká avattá őt az a kiváló munkássága, mellyel hazánkban az első leánygimnáziumot — az Országos Nőképző egylet leánygimnáziumát — megalkotta. Nem idegenből szólunk tehát hozzá, midőn a tisztelők seregéhez csatlakozva őt üdvözöljük, midőn hozzá a nőnevelés munkásai részéről is a jókívánságok özönét irányítjuk. Megköszönve az el nem muló gyönyörűséget is, melyet beszédével lelkünkben fakasztott s mely egész terjedelmében a következőképen hangzott:

«Úgy érzem, hogy az a jóság, amellyel körülvesznek, mindenekelőtt és mindenekfölött őszinteségre kötelez. Ezzel az őszinteséggel meg kell vallanom, hogy nekem sokkal könnyebben esett volna, jobban is szerettem volna, ha egyszerűen kezet fogtok velem, egyszerűen alkalmat adtok nekem, hogy én is kezet foghassak veletek. Ebben a néma kézfogásban, ebben is megéreztem és megértettem volna én azt, ami életemnek ezen ünnepnapján legbecsesebb, legdrágább: a sziveteket. De Ti így akartátok s ha én az egy köszöneten kívül más hangot ütnék meg, ez mind hamis hang volna. Amit felőlem, törekvéseimről, munkásságomról, pályámról mondani szivesek voltatok, mindarra engedjétek meg, hogy az önelégültség, vagy szerénykedés szólama helyett egyszerűen egy emlékezettel válaszoljak: azzal, amit, gondolom, mindannyian tudtok, hogy ha ifjúkoromban szigorú kritikusa voltam másoknak, öreg koromra magamnak lettem legszigorúbb birálójává. Immár nemcsak tudom, hanem érzem is azt a változást, melyet személyi munkánk értékelése tekintetében a hajló kor emberi természetünk szerint végezni szokott bennünk. Személyi ambiciók, törekvések elismertetésre, dicsőségre való vágy mindjobban és jobban szétfoszlanak, amint testi életünk növekedő bajai, súlyosodó gondjai kevesebbé, mondhatnám, önzőbbé tesznek közvetetlen környezetünkben: közpályánkon ugyane mértékben fogynak, apadnak, oszlanak igényeink. Személyiségünk munkája, értéke, jövője, háttérbe szorul, külön érdekeinket alig érezzük többé, végre egészen beolvadva látjuk a köznek szivünk melengetett érdekébe és csak ebben élünk. Mielőtt testünk a közanyagba omlanék, lelkünk már korábban átolvad a közszellembe s külön magának mit sem vár, mit sem kíván. Vörösmarty megelégszik névtelen sírral, csak az ősi dícsőség híre maradjon fönn, mely lelkét hevítette. Eötvös csupán törekvéseinek

győzelmét kívánja emlékjelül. Arany nem azt a géniuszt áldja, kitől a halhatatlanság csókját vette, hanem azt a bölcsőt, mely magyarrá ringatta. Érzem magamon, hogy ez nemcsak a nagyok, hanem a kicsinyek törvénye is. Áll ez mindazokra, akiknek lelkét igaz törekvés, becsületes igyekezet eszményi lelkesedéssel töltötte be. És mégis, igazi örömnapom ez a mai nap. Mert abban, hogy ti, kedves barátaim, pályatársaim jobbotokat nyújtjátok felém: abban érzem, hogy aminek munkabiróbb koromban éltem és amiben hanyatló napjaimban élek, azt az ideált, ha nem szolgálhattam is fényesen, de jól választottam és becsületesen szolgáltam. És ti, tanítványaim, kedves fiaim, — ne nehezteljenek a leányok, mert a magyar ember, ha nagyon szereti a leányát, azt is fiának nevezi — tehát kedves fiaim, ti hálásan éreztetitek ma velem, hogy nem az a legigazibb öröm, ha az ember fáklyája magasan és fényesen lobog, hanem az, ha gyengülő kezéből bizton adhatja tovább. Együtt vagytok ebben a gyönyörű könyvben, amelyet ha valamikor csendes családi körben unokáim olvasgatni fognak, büszkék lesznek arra a gárdára, amelyhez tartoztam.

Ez a gárda pedig se el ne muljék, se meg ne adja magát! Az irodalom és a művészet eszközeivel harmóniát keresünk és hirdetünk. Ne kedvetlenítsen és ne hallgattasson el a körülöttünk kavargó hangzavar, a disszonánciáknak szinte tomboló zaja, mely ma túlharsogja szavunkat. Higyjünk a költészet és a művészet harmóniájának őserejében, gyakorlásuknak és megértetésöknek vonzó, terjedő és hódító erejében. Ha háttérbe szorítva, ha félreértve, ha lenézve: csak fújjuk a mi harmoniánkat, amint Arany mondta az íróról: ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjon! Harmóniát? Milyen harmóniát? A nemzeti multnak és a nemzeti jövőnek harmóniáját. Az emberi igazságnak és a magyar igazságnak harmóniáját. A népi gyökerességnek és a művészi fejlődésnek harmóniáját, a magyar eredetiségnek és nyugati kulturának harmóniáját, a teljes és egységes magyar léleknek harmóniáját. A mi berkeinkből talán elhat tovább. A példa vonz, ereje hódít, tanulságai eszméltetnek. Berkeinkből új utakat vehet, új körökbe juthat. Mint Beethoven fenséges szimfóniájában az öröm dala halkan, töredezve, szinte félénken csendül meg az áradó hangzavarban, majd egyre erősebben és erősebben zeng, míg végre emberi keblek mélyéről törve elő, minden disszonanciát elnyomva, tiszta és nemes harmóniájával urrá lesz fölöttünk. Maradjunk hívek és bátrak. Többre, kedves barátaim, kedves fiaim, nem is kérlek. Hiszen többet adtatok, mint amit megköszönni tudok, szeretetet és reményt. Nem hozzátok, csak a gondviseléshez van egy sóhajom, egy fohászom: az, hogy ha nem is itt fönt, de odalenn meghallhassam az öröm-ének hazaszerte egy szívvel, egy szóval zengett magyar dalát. Szivemből köszönöm, amit szivetek szerint adtatok. (Szünni nem akaró lelkes éljenzés és taps.)»

*

Gróf Apponyi Albertné levele a Budapesti Hirlap szerkesztőjéhez. Az alkohol betegek gyógyítására Rákos-Palotán létesített szanatórium érdekében gróf Apponyi Albertné levelet intézett a Budapesti Hirlap szerkesztőjéhez s támogatását, illetve a B. H.-ban e célra szóló gyűjtés megindítását kérte. A levél, amely azt hisszük

országszerte a könyörületesség visszhangját ébreszti, s melynek megszívlelésére mi is kérjük olvasóinkat, a következőképen szól:

«Tisztelt szerkesztő úr! Január elején az általános közjótékonysági egyesület alkoholellenes bizottsága a közoktatásügyi miniszterium támogatásával szanatóriumot nyit Rákospalotán alkohol betegek gyógyítására. Ilyen szanatórium mostanáig még nincs Magyarországon. Épp oly fölösleges ennek az intézménynek fontosságát említeni, mint az alkohol által okozott pusztításokat és károkat fölsorolni. Mindenki ismeri ezeket a bajokat és hiszem, mindenki is szeretne rajtok segíteni. Minthogy az említett szanatórium egyelőre csak tizenkét betegre lesz berendezve, és azok közt több, mint a fele ingyen hely lesz, a kevés fizetőhely nem elegendő arra, hogy a kiadásokat fedezze. Az első évben kétségen kívül körülbelül ötezer korona hiány fog mutatkozni. Én gondoltam, hogy ha a tisztelt szerkesztő úr sziveskednék iránt unk érdeklődni és helyzetünket a Budapesti Hirlap olvasóival ismertetni, az a sok-sok olvasó bizonyosan szívesen segítene rajtunk. Ha minden olvasó csak egy krajcárt vagy kevesebbet is küldene, már együtt volna a kivánt összeg. Azért nagyon kérem, kedves szerkesztő úr, segítsen bennünket abban, hogy kérelmünkkel hozzájuthassunk a Budapesti Hirlap áldozatkész olvasói jó szívéhez; oly hálás volnék e segítségért. Kiváló tisztelettel *Apponyi Albertné.*»

*

Tóth János, államtitkár ünneplése. Abból az alkalomból, hogy király ő Felsége Tóth János államtitkárt a titkos tanácsossággal tüntette ki, az üdvözlők sokasága kereste fel a kitüntetett államférfit. Az Erzsébet Nőiskola tisztelgő küldöttségét Lázárné Kasztner Janka vezette az államtitkár úr elé, ki a meleg üdvözlő beszédre igaz szívességgel válaszolt. Lelkesen üdvözölte Tóth János államtitkárt a vallás- és közoktatási miniszterium tisztikara is, kiknek érdemeit maga gróf Apponyi Albert, közoktatási miniszter tolmácsolta a következő beszéddel:

«Nagyméltóságú államtitkár úr, kedves barátom! Összejöttünk, hogy azon a napon, amelyen nyilvánossá lett, hogy ő Felsége kegyéteged, kedves barátom, titkos tanácsosi méltósággal kitüntetett, őszinte szívvel és lélekkel üdvözöljünk. Az a gyorsaság, amellyel ő Felsége tiszteletteljes előterjesztésemet elintézte és az a szivélyes modor, amellyel ezt ő Felsége tette, bizonysága annak, hogy ő Felsége állami igazgatásunk minden részét figyelemmel kiséri és teljes elismeréssel méltányolja a te fáradhatatlan és kitartó munkásságodat. Engem hozzád, kedves barátom, évek óta szoros barátság fűz. Együtt vettünk részt a nagy nemzeti küzdelemben, ismerem páratlan munkabírásodat, de nemcsak én, hanem tisztviselőtársaim is, akik közelebbről ismerik itt a minisztériumban tevékenységedet, szívesen veszik e kitüntetést és őszinte örömmel üdvözölnek titkos tanácsosi minőségedben.»

Tóth János a miniszter üdvözlő beszédére a következő szavakkal válaszolt:

«Nagyméltóságú miniszter úr, mélyen tisztelt urak! Engedjék meg uraim, hogy ő excellenciája kegyes szavaiért és kitüntető elismeréséért őszintén átérzett hálás köszönetemet fejezzem ki. Teljesen

átérzem, hogy ez a kitüntetés, amelyben ő Felsége kegyesen részesíteni méltóztatott, nem annyira az egyénnek, mint inkább a tisztviselőnek szól, és így bátran mondhatom, hogy mindnyájunknak szól, akik itt a miniszteriumban a magyar kultura fölvirágoztatásán lelkesen munkálkodunk és odaadással fáradozunk. Mint tisztviselő, őszintén átérzett mély hálával tartozom tisztviselőtársaimnak, akik fölismerve a helyes és szükséges közszolgálat nagy fontosságát, fáradhatatlan szorgalommal igyekeztek azon, hogy miniszterünk ő excellenciájának mai vezetése mellett ő Felsége legmagasabb megelégedését kiérdemelhettük. Mert az elismerés mindnyájunk lelkében, akik az egységes nemzeti népoktatás kiépítésén munkálkodunk és akik törhetetlen hűséggel viselkedünk hazánk, nemzetünk, királyunk iránt, jóleső tudatot kelt és engem arra indít, hogy újból őszinte hálámat fejezzem ki munkatársaimnak, kérve őket, hogy a jövőben is támogassanak jóindulatukkal.»

*

Andrássy Gyula gróf és a magyar asszonyok keresetforrásai. Mindig vallottuk, hogy a nők a természetes fejlődés utjain is elérik, biztosan elérik jogaik kiterjesztését. A női keresetforrások gyarapodásáról olvasunk hírt a Budapesti Hirlapban. A közlés rokonszenves hangja, mely sok igazsággal biró megjegyzésekkel kiséri a hírt, okot szolgálnak arra, hogy a kis közleményt teljes egészében átvegyük: «A nő mint anyakönyves» című közlemény a következő:

«Az új időknek egyik legkeserűbb problémája, hogy az állam és a társadalom miképpen támogassa a létért való harcukban azokat a nőket, akiket a sors arra itélt, hogy a maguk munkájával keressék meg mindennapi kenyerüket. S minthogy egyre késik ennek a problémának mindenkit kielégítő megoldása, világszerte ideges türelmetlenség mutatkozik az asszonyok között, akik a férfiaktól eltanult agitációval kezdik ostromolni a parlamenteket s tüzes jelszavakat hangoztatva, szinte forradalmi elszántsággal követelik jogaikat. A mi pártos hazánkba is átcsapott ez a türelmetlen és lázas mozgalom, de egyelőre még csak úgy tudja magát észrevétetni, hogy idegen vándorapostolokat csődít hozzánk, a kik igazi asszonyok módjára az egyszerű igazságokat úgy fölcicomázzák mindenféle tücsökkel-bogárral, ahogy a kalapformát szokták, melyről aztán nem tudják a férfiak, hogy valóban kalap-e, vagy pedig monstruózus japán ernyő, amely tele van hintve virággal és madárral. A külföldön ugyanis már messzebbre jutott a nők mozgalma, mint nálunk s olyan jelszavakat is hangoztat, amelyek a mi egünk alatt még ismeretlenek és jóformán érthetetlenek is. A női jogok idegen papnői, akik a mi asszonyainkhoz vizitbe járnak, hozzácsomagolják útipodgyászukhoz ezt a nem nekünk való holmit is, de körülbelül úgy járnak vele, mint az utazó kereskedő, aki a magyar falu menyecskéi közt rizsport és parfümöt akar árulni. Az angol asszony politikai jogokért rikoltoz a parlament ablakai alatt s a francia dáma is szeretne már szavazni a képviselőkre és a köztársaság elnökére. A magyar nő egyelőre még többre becsüli az alkotmányos jogoknál az anya és hitves ősi jogait s míg az ország kormányzását nyugodtan rábízza a férfiakra, ő maga beéri saját kis

birodalmának, a családi tűzhelynek bölcs kormányzásával. Az idegen nevelés és a külföldieskedés nálunk is megtévesztett azonban néhány asszonyi lelket, ami nem is csoda, mert a külföldi divatot senki sem kapja föl hamarább, mint a nő. De oly kevesen vannak és jó sokáig oly kevesen is maradnak, hogy a magyar állam és a magyar társadalom még ráér meghallgatni a kívánságaikat. De annál sürgősebb dolog meghallgatni azokat, akik nem a nő politikai jogainak délibábját kergetik, hanem a reális élet követeléseivel ébresztgetik az államot és a társadalmat. Igazságtalanság volna azt mondani, hogy ezek a követelések eddig süket fülekre találtak nálunk. A tudományos pályák sorompóit rég fölvonták a nők előtt s az állami intézmények és a magán-hivatalok jókora darabokat szeltek le a férfiak kenyeréből a női munka béréül. Az állam most egy lépéssel tovább ment a haladás és fejlődés útján. Azt az érdekes hírt kapjuk ugyanis, hogy *Andrássy Gyula* gróf belügyminiszter, *Bánffy Miklós* gróf kolozsmegyei főispán előterjesztésére hajlandó beleegyezni abba, hogy *Józsa István* feleki jegyző mellett a saját felesége legyen a helyettes anyakönyves. Ez azt jelenti, hogy immár a közigazgatás labirintjében is megtalálja helyét az asszony s nem lehet messze az idő, amikor nem csupán helyettesként dolgozhatik, hanem önálló hatáskörhöz jut. A belügyminiszter döntése vígasztalására szolgálhat az iskolavégzett nők ezreinek, akik hasztalan fegyverkeztek föl az élet harcaira, mindeddig egy falat kenyeret se tudtak kiküzdeni. Azokra a szánandó teremtésekre gondolunk, akik kezükben tanítónői diplomát szorongatva, ott várakoznak és szomorkodnak naphosszat a kultuszminiszter előszobájában vagy a budapesti városháza folyosóján s évről-évre nincs egyéb dolguk, csak éppen ez a kálváriajárás. A feleki jegyző felesége szintén okleveles tanítónő, tehát az ő kvalifikációjuk is megfelel annak a hivatalnak, amelyet a belügyminiszter bölcsesége most neki juttatott. Az anyakönyvesség úgyis csak mellékfoglalkozása e tisztség legtöbb viselőjének s meglehet, hogy Andrássy gróf koncepciói közt ott van már az a gondolat, hogy ez a mellékfoglalkozás lassankint igazi foglalkozása legyen olyan nőknek, akiket az állam munkára taníttatott, de eddig munkában részesíteni nem tudott. Hiszen oly sokan vannak ezek a kenyérért esengő teremtések, hogy be kellett zárni néhányat az iskolák közül, amelyek évenkint százával ontották közéjük sorsuknak új meg új osztályait. A feminista hölgyek, akik hónapokkal ezelőtt deputációt küldtek Andrássy gróf elé a nők szavazójogának sürgetése végett, most fogják csak igazán megérteni a feleletet, amelyet akkor kaptak. A miniszter azt mondotta a szeretetreméltó küldöttségnek, hogy ő nagyrabecsüli a nőt s éppen ezért nem óhajtja, hogy belevegyüljön a közélet harcaiba, mert az asszony oda nem való. Ugy látszik, hogy a deputációt már akkor sem bocsátotta volna el a belügyminiszter megnyugtató igéret nélkül, ha nem szavazójogot, hanem munkát és hivatalt kér az asszonyoknak.»

*

Gróf Festetich Géza oktatásügyi programmja. A főváros közoktatásügyi vezetője, gr. Festetich Géza, tanácsos a főv. nov. 10. közgyűlésén a főv. iskolaügyének fejlesztésére vonatkozó terveit fej-

tegette. Kijelentette, hogy elődje és mestere: *Bárczy* István szellemében kívánja a reá bízott ügyeket adminisztrálni. Mindazokat az intézményeket, amelyeket Bárczy megteremtett, meg akarja szilárdítani és tovább építeni. Különösen gondja lesz a tanári és tanítói, főleg az ideiglenes személyzet kiválasztására. Meg akarja oldani a szakfelügyelet kérdését is. Ennek a kérdésnek végleges szervezése dolgában a tárgyalások folyamatban vannak és még ebben az évben befejezést nyernek. Szólt aztán a váltakozó rendszerről, amelyet kiküszöbölni még ez ideig sem sikerült. Nagyrészt finánciális kérdés ez, de reméli, hogy nemsokára megoldható lesz. Ezzel a kérdéssel kapcsolatos az iskolák célszerű elhelyezésének dolga is. Reformálásra szorulnak a női kereskedelmi tanfolyamok, szükségesnek tartja, hogy ezek a tanfolyamok átszerveztessenek részint női kereskedelmi iskolákká, részint olyanokká, ahol a kereskedelmi pályára készülő leányokat csak a legszükségesebb tudnivalókra oktatják. Fontos az iparos és a kereskedelmi inasiskolák továbbfejlesztése is. Az ügyosztály most foglalkozik a női kereskedelmi inasiskolák szervezésével. Gondoskodni fog a tanári és tanítói személyzet illetményeinek arányosításáról. Különösen a felsőbb iskolák tanárainak és az óvónőknek fizetése szorul rendezésre. Fejleszteni kívánja a fővárosi könyvtárt s egy városi zenekart akar létesíteni.

A szép programm őszinte szerencsekívánatot fakaszt mindenki szívében, aki azt hallotta, vagy aki azt olvassa. Mit sem kívánhatunk inkább a főváros tanügyi fejlődését illetőleg, minthogy a viszonyok adják meg annak a szép programmnak keresztülvitelére az időt. Azt hisszük a tanügy érdeke egyenesen megköveteli, hogy huzamosabb ideig maradjon élén a hivatott vezető, ki nem csak felismeri a szükségleteket, de kedvet és erőt érez magában az üdvös reformok megvalósítására.

*

A besztercebányai állami felsőbb leányiskola tanári testületének felhívása. A besztercebányai állami felsőbb leányiskola tanári testülete abból az alkalomból, hogy a miniszternek 30.099 1908. számú rendelete utasítja az igazgatókat, hogy a felsőbb osztályokban csakis középiskolai képesítéssel biró tanerők tanítsanak, a testvérintézetekhez a következő köriratot küldte meg: Tisztelt Kartársak! A besztercebányai állami felsőbb leányiskola tanártestülete 1908. évi szeptember 9-én tartott ülésén az alább közölt memorandumot egész terjedelmében egyhangúlag elfogadta és a Nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi Miniszter Úrhoz felterjesztette: Nagyméltóságú Miniszter Úr! A Nagyméltóságod által kiadott 30.099 1908. számú magas rendelet kimondja, hogy ezentúl a felsőbb leányiskolák V. és VI. osztályában csak középiskolai képesítéssel biró tanerők taníthatnak, miután ott eddig is csak kivételesen és külön engedéllyel taníthattak polgári iskolára képesített egyének.

Ezen intézkedés mélyen sérti azok önérzetét, akik 15—25 éven át a követelményeknek megfelelő és alapvető munkát végeztek polgári képesítéssel a felsőbb leányiskolánál. Polgári képesítéssel azért, mert abban a korban, mikor tanulmányaikat végezték, még pedig

többnyire kitünő eredménnyel, az egyetem még nem állott nyitva a nők előtt. Tudományos képzettségre, igaz műveltségre azonban nemcsak az egyetemen, de önképzés által is lehet szert tenni. Ezt tudva, a felsőbb leányiskolai tanítónők legnagyobb része önerejéből, sokszor saját költségén a külföldön utazva szerezte meg azt a műveltséget és tágabb látókört, melyre a felsőbb osztályok tananyagának kereténél szükség van.

E körülmény mellett bizonyít az, hogy akkor kaptuk meg az engedélyt vagy osztattunk be a felsőbb osztályokba igazgatóink jelentései alapján, mikor működésünk által bebizonyítottuk arravalóságunkat, sok esetben a legnagyobb elismerésben részesülvén a miniszteri biztosok részéről is.

S most, hogy az önerőnkből szerzett tudáshoz 20—25 évi tapasztalat és áldozat járul, miután egy életen keresztül különösen az idegen nyelvek és női nevelés terén nélkülözhetlen munkát végeztünk ügyszeretettel, lelkesedéssel és sikerrel, most az a nagy megaláztatás ér bennünket, hogy pályafutásunk vége felé, sok esetben ősz hajjal meg leszünk fosztva attól a munkakörtől, melyre már ifjú korunkban képeseknek bizonyultunk, s melyet folyton haladva a korral mindjobban tudunk betölteni. Megeshetik rajtunk, hogy saját volt növendékeink, kik most már egyetemet végezhetnek, az V—VI. osztályban fognak tanítani, mi pedig, akik őket s velük együtt több generatiót neveltünk fel, ki leszünk zárva azokból az osztályokból, hol eddig fáradozásunk legszebb eredményeiben gyönyörködtünk. Egy viruló kertből kiűzik a kertészt, aki dudva helyén rózsákat fakasztott fáradságot nem ismerő szakavatottsággal csak azért, mert nem végzett — kertészeti akadémiát.

Pedig a jó tanárt nem az oklevél teszi, hanem az igaz műveltség, hivatásszeretet és nemes törekvés. Ebben nálunk nincs hiány.

Ezért, midőn örömmel üdvözöljük régi munkakörünkben ama szerencsés fiatal kartársainkat, akiknek már módjukban állott középiskolai képesítést szerezni, hosszú, buzgó munkásságunkra hivatkozva, arra kérjük Nagyméltóságodat, hagyja meg azokat a polgári képesítésű tanítónőket, kik az eddigi igazgatói jelentések szerint az V—VI. osztályban sikeresen tanítottak, eddigi működési körükben. Anyagilag úgyis mindig mostohább elbánásban részesültünk mi a felsőbb leányiskolánál, mint a középiskolára képesített tanerők, pedig ugyanazt a munkát végeztük. Tűrtük a helyzetet, de az erkölcsi megalázást elkeseredés nélkül nem birjuk elviselni.

Ha ezentúl csak középiskolára képesített erők neveztetnek ki a felsőbb leányiskolákhoz, úgy ezen átmeneti intézkedés csak nehány esztendő kérdése, s annál méltányosabb, mivel a fiú-középiskolák államosításánál és rendezésénél, a képesítéstől teljesen eltekintettek, s akik csak öt évig működtek, azokat «minden képesítés nélkül» is meghagyták állásaikban.

Kegyelmes Urunk! mi csak eddigi szolgálatainkat méltányló igazságot kérünk Nagyméltóságodtól nemcsak saját lelki egyensúlyunk fentartása céljából, de az ifjúság érdekében is, mert jellemmel csak az fejleszthet akaraterőt, s az igazság szent eszméjének diadalába vetett hitet csak az keltheti fel a gyermek lelkében, aki maga is

bízik az igaz ügy győzelmében. Besztercebánya 1908 szeptember 9-én. Aláírva a tantestület összes tagjai által.

*

A női szavazatjog érdekében a «Feministák Egyesülete» legújabban ismét két külföldi szónoknak nyújtott alkalmat az agitálásra. Az első előadást e tárgyban *Cauer Minna* asszony tartotta október 8-án. Cauer Minna asszony igen rokonszenves, finom és okos nő, közel a hetvenes évekhez. Sokat tanult, sokat dolgozott és sokat gondolkodott, lelkes híve a nők szavazatjogának s ma úgyszólván ennek az eszmének a szolgálatát tekinti élethivatásának. Nyugodtan és mégis meleg buzdítással mondja el a női szavazatjog érdekében elmondani szokott érveket s közben nyomatékkal emeli ki, hogy a szavazatjogért való küzdelem módja mindig olyan legyen, hogy ne kockáztassa azt a becsülést, melyet a nőnek mindig meg kell őriznie. Az olyan magatartás, mint amilyet Cauer Minna asszony tanúsít, csak tiszteletet szerez az eszmének, amelyért küzd és bizalmat ébreszt annak jogos győzelme iránt.

A második szónok, *Hanns Dorn* november 26-án tartotta meg előadását az újvárosház közgyűlési termében. Hans Dorn a müncheni egyetemen a közgazdaságtan tanára, még fiatal, alig 30 éves férfiú; nem régen került a feministák táborába, de ma lelkes híveik közé tartozik feleségével együtt. Azt az ismert tételt fejtegette, hogy a nőmozgalom a gazdasági fejlődés szükségszerű következménye, de új volt az a követelése, hogy a férjeknek erkölcsi kötelességük a nőmozgalomnak s különösen az egyenjogusítás iránt való törekvéseknek támogatása.

*

A nők választójoga és az iskola. A Feministák Egyesülete november 18-án szakértekezletet tartott a fentebbi kérdés megvitatására. Bokor dr. hosszabb beszédben buzdította a tanítóságot, hogy a maga munkakörében hasson oda, hogy a feminizmus ügyét előmozdítsa. Hozzászóltak a kérdéshez Rózsa Ignác, Heim Emilia, Pickler Blanka, dr. Kolbach, Mallerné, Miskolczy Eugénia. Végre Glücklich Vilma indítványára elfogadták a következő határozati javaslatot:

«A Feministák Egyesületében 1908. évi november hó 18-án «A választójog és az iskola» címen tartott szakértekezleten megjelent tanárok, tanítók és tanítónők elhatározzák, hogy a választójognak a nőkre való kiterjesztését feltétlenül szükségesnek tartják; egyben utasítják az egyesületet, hogy ilyen értelemben írjon föl a belügyminiszterhez.»

*

A. M. D. E. választmányi ülése. A M. D. E. november hó 22-én gróf Csáky Albinné elnöklete alatt tartott választmányi ülését legnagyobbrészt György Aladár emlékezetének szentelték. Ekkor avatták fel azt a szép emléktáblát, melyet Vidéky Apollónia kezdésére illesztettek az Otthon épületének kertre néző falába. A folyó ügyek elintézése után Radnai Jenőné az egyesület nevében, Vidéky Apollónia

a tanítónők Otthonának nevében és Sebestyénné Stetina Ilona a tanítónői szakosztály nevében emlékeztek meg igaz szeretettel György Aladárról. A tagok köréből Barta Ilona, Gerhardné Zigány Jolán és Végessné Bogya Irma szóltak György Aladár emlékének méltó megörökítésének kérdéséhez, majd Sebestyénné indítványára kimondták, hogy a cemetei üdülőház eladásából befolyt 5000 koronából «György Aladár»-alapot létesítenek s ezt Gerhardtné és Végessné indítványa értelmében folytonosan gyarapítva, kamatait szegény beteg tanítónők megsegítésére fordítják. Petzné Beszedits Róza indítványára elhatározták, hogy megkeresést intéznek a fővároshoz, melyben a főváros egy utcájának Zirzen Janka nevéről való elnevezését kérik, ugyanily értelemben határozták el, hogy az óvoda-utcának György Aladár nevéről való elnevezését kérelmezik.

*

Felvételi szabályok a Tanítónők Otthonában. A M. D. E. nov. 22-iki választmányi gyűlésen a következő felvételi szabályokat tették kötelezővé:

1. Csakis tanítónők vagy nevelőnők, zene és nyelv óraadó tanítónők óvónők vétetnek fel, mint bentlakók a Tanítónők Otthonában.

2. Minden bentlakó kötelezi magát az évi 4 korona tagsági díjat legalább 3 évig megfizetni.

3. Évi lakónak tekintetik az, ki legalábbb egy évig egyfolytában az Otthonban lakik és fizet nagyobb szobában 1200, kisebb szobában 960 koronát. Fizethető ez az összeg tíz vagy tizenkét havi részletben mindig előlegesen. Ha ez idő alatt az illető, bár hosszabb ideig is, távol van; semminemű tartásdíj levonásra nem számíthat.

4. Távozás esetén három havi felmondás kötelező. Előre nem látott körülmények esetén felmenthető az illető a szerződés alól, ha az Otthonban töltött időre, pótlólag a napi árt fizeti meg.

5. Ideiglenes lakók vagy átutazók fizetnek külön szobában 4 korona tartásdíjat; a közös teremben 2 kor. 40 fillért; vagy ketten egy szobában 3 koronát naponta személyenként.

6. Akik csak a tanévre foglalnak le szobát, nem a napi árt fizetik, hanem csak annyit, mint a rendes évi lakó t. i. külön szobában 960 koronát, ketten egy szobában 840 koronát.

Ha ez idő alatt az illető, pl. a húsvéti vagy karácsonyi ünnepekre eltávozik; semminemű tartásdíj levonásra nem számíthat.

7. Aki legalább egy hónapon át nem ebédel és nem ozsonnázik itthon, az havonta 20 koronával kevesebbet fizet. Ha azonban vasárnap és ünnepeken itthon akar ebédelni, 1 koronát fizet ebéd és ozsonnáért.

8. A mosást mindenki külön fizeti.

9. A légszesz csak esti tíz óráig éghet.

10. Fiatal leányokra az intézet nem vállal külön felügyeletet.

11. Férfi látogatásokat csak esti 7 óráig szabad fogadni.

12. A házszabályokat mindenki köteles elfogadni és megtartani. *A választmány.*

*

A M. D. E. tanítónői szakosztálya. November 14-én tartott ülésén Odor Emilia elnökölt, ki meleg hangon emlékezett meg Berecz Antal haláláról. Sebestyénné indítványára a szakosztály elhatározta, hogy üdvözlő iratot intéz *Molnár Viktor* közokt. miniszteri államtitkárhoz a Rudolf-szobor fényes sikerű leleplezési ünnepsége alkalmából. Üdvözli a szakosztály *Tóth János* államtitkárt titkos tanácsossá történt kinevezése, és gr. *Festetich Géza*, a főv. tanügyi tanácsosát hivatalba lépése alkalmából. Határozta végre a szakosztály, hogy a M. D. E.-nek a kézimunka tombola rendezésében segítségére lesz. A szakosztály ezen ülésén dr. Miklós Elemér tartott előadást «A női lélek *Tompa* költészetében» címen, majd *Szász Irén* mutatta be tanítványaival a kinesztéziás írás-olvasás tanítását. Előadását következő füzetünkben ismertetjük.

*

M. N. Sz. béke és választott bírósági szakosztálya november havi választmányi ülését Zipernowsky Károlyné elnök a csatákban elesettekre való kegyeletes megemlékezéssel nyitotta meg. «Ma halottak napja van — így szólt — s miután együtt vagyunk, szenteljünk néhány pillanatot azok emlékének, kik éltök virágában szenvedtek kínos halált a harcmezőkön. Nem egy magasztos eszméért, nem hazájokért haltak, hanem mert a hatalmasok önző érdeke hajtotta őket embertársaik megtámadására. Gondoljunk a múltra és gondoljunk a jövőre. Gondoljunk arra, hogy fejedelmek és diplomaták dicsvágya miatt azon ifjak — a mi fiaink — százezrei, kik ma még örülnek az életnek és fényes álmokat szövögetnek a jövőről, mához egy évre talán legyilkolva feküsznek a hant alatt, melyet szerető kezek még egy szál virággal sem díszíthetnek. Gondoljunk mindezekre s maradjunk néhány pillanatig csendben.» — Az ülés folyamán a következő határozatokat hozták: A szakosztály csatlakozik a III. hágai békekonferencia elé terjesztett kérelmekhez, a kérvényre tagjai között aláírásokat gyűjt. Csatlakozik a szakosztály a «békevasárnapok» megtartása céljából megindított mozgalomhoz, mely szerint minden egyház az év valamely vasárnapjára a hitszónoklat tárgyául a béke eszméjét választja. A szakosztály kérvénnyel fog ez ügyben a magyarországi egyházakhoz fordulni. Elhatározták a békemozgalom ismertetésére újabb repülőív kibocsátását. Megállapították, hogy a N. Nőnevelés ez évi békeszáma igen nagy szolgálatot tett a békemozgalomnak s elhatározták, hogy ezentúl a «N. Nőnevelés» minden számában adnak a mozgalomról rövidebb tudósításokat. A londoni ifjúsági «életmentési tanfolyam» mintájára kívánatosnak mondották ki az «első segély» nyújtásának tanítását a hazai iskolákban, még az elemi iskolákban is. Rosenberg Auguszta indítványára kísérletet fognak tenni ilyen irányú oktatás létesítésére.

*

Nők a közoktatási tanácsban. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium leiratot intézett az országos polgári iskolai egyesülethez, válaszolván az egyesületnek ama kérésére, hogy az országos közoktatási tanács tagjaiul tanítónőket is nevezzen ki. Azt mondja

Apponyi miniszter a leiratában, hogy az egyesületnek idevonatkozó javaslatát indokolt esetekben és ha az üresedések engedni fogják, hajlandó lesz megfontolás tárgyává tenni. Addig is — úgymond a miniszter — oly esetekben, amelyekben különlegesen a nők oktatása körébe vágó kérdések tárgyaltatnak, meghívások útján lehet a kívánságnak eleget tenni. Kérte az egyesület azt is, hogy az országos tanszermúzeum bizottságába is neveztessenek ki tanítónők; a miniszter azonban ezt a kívánságot egyelőre függőben hagyandónak találta.

*

Az Országos Háziipari Szövetség tisztikara: Elnök lett: Batthyány Lajosné grófné, társelnök: Szterenyi József, alelnökök: Apponyi Albertné grófné, Bernáth Gézáné, Hirsch Jakabné, ifj. Wesselényi Miklósné báróné, Hatvany József, Mezőssy Béla, Teleki Arvéd gróf és Zsolnay Miklós, főtitkár Márkus Miksa, pénztáros Elek Pál. Igazgatósági tagok lettek: Andrássy Sándorné grófné, Apponyi Sándorné grófné, Baich Milánné báróné, Balás Béláné, Bartha Miklósné, Baross Károlyné, Batthyány Tivadarné grófné, Baumgarten Egmondné, Bornemissza Elemérné, Chorin Ferencné, Dessewffy Miklósné grófné, Földes Béláné, Gaál Jenőné, Horváth Elemérné, Holitscher Szigfridné, Hutyra Ferencné, Jekelfalussy Zoltánné, Károlyi Gyuláné grófné, Mailáth Gézáné grófné, Mandello Gyuláné, Markos Györgyné, Mikes Arminné grófné, Moskovitz Ivánné, Nemes Polixéna grófnő, Nendvich Gusztávné, Pálóczy-Horváth Zoltánné, Prónay Mihályné, Hampelné-Pulszky Polixéna, Semsey Boldizsárné, Surányi Miklósné, Széchényi Emilné grófné, Szegedy Györgyné, Szontagh Erzsébet, Szterényi Józsefné, Teleki Arvédné grófné, Teleki Sándorné grófné, Wekerle Sándorné, Wlassics Gyuláné, Zichy Sarolta grófnő, Bánffy Miklós gróf, Batthyány Lajos gróf, Bethlen István gróf, Benczur Gyula, Burger Lajos, Chorin Ferenc, Feszty Árpád, Fischer Emil, Fittler Kamil, Gelléri Mór, Gerbeaud Emil, Gyömrői M. Manó, Hadik-Barkóczy Endre gróf, Hatvany-Deutsch Sándor, Hauszmann Alajos, Holló Lajos, Kertész Tódor, Kunz József, K. Lippich Elek, Malonyay Dezső, Márkus Géza, Óváry Ferenc, Radisich Jenő, Rákosi Jenő, Somsich Tihamér gróf, Szávay Gyula, Szüry János, Thék Endre, Telcs Ede, Vay Péter gróf, Vágó Pál. Számvizsgáló bizottság: Fábri Samu, Fodor Jenő dr., Girardi József. Szakosztályok: I. Fonó-szövőipari szakosztály, elnök: Andrássy Tivadarné grófné, alelnökök: Sarlay Ferencné, Szalay Lászlóné. II. Himző- és varrottasipari szakosztály, elnök: Batthyány Lajosné grófné, alelnökök: Benczur Gyuláné, Holló Lajosné. III. Csipkeipari szakosztály, elnök: Benyovszky Sándorné grófné, alelnökök: Orosdy Fülöpné báróné, özv. Goszthonyi Béláné. IV. Kosár- és szalmaipari szakosztály, elnök: Vay Gáborné grófné, alelnökök: özv. Bogyay Kálmánné, Fernbach Károlyné. V. Agyagipari szakosztály, elnök: Hadik-Barkóczy Endréné grófné, alelnökök: Elek Pálné, Hoitsy Pálné. VI. Faipari szakosztály, elnök: Sztáray Sándorné grófné, alelnökök: Hubay Jenőné, Thék Endréné.

*

Házi és népipari iskola. A *Csáky* Albinné grófné elnöklésével működő *Általános Közjótékonysági Egyesület* nagyfontosságú vállalkozásba kezdett. Az egyesület ugyanis *Csáky* Albinné grófnénak személyes tapasztalatai alapján tett indítványára elhatározta, hogy a *Kiss* Mária Valéria vezetésével szervezkedő háziipari iskolát egyelőre közvetetlenül anyagi és erkölcsi pártfogásába veszi s később esetleg teljesen házilag fogja kezelni. Az iskola vezetője sok időt töltött külföldi szőnyeg és csipkegyárakban s hosszabb ideig tartózkodott háziipart űző községekben is. A vezetése alatt július elsején megnyitott iskolában (VII. Gizella-út 40.) kis- és nagy szövőszékeken tanítanak szőnyeget szőni (gobelin, bokhara, kula, suma, tillin, finzszövés, ó-muzulmán, görög s a hazai szövések minden fajtája); tanítanak csipkét szőni, varrni, horgolni; kalapfonást, varrást, díszítést; művirág, műgyümölcs, viaszvirág-készítést; himezni kézen, gépen, felsőruha és fehérnemű mintarajzolást, szabást és varrást; kosárkötést, műtárgyak festését, montirozást, aplikációt, flittert, díszítést és gyöngymunkát. A beírás díja két korona, a tanítás díja havonként öt korona. Szegény tanulók (szegénységi bizonyítvány alapján) tandíjmentességet élveznek. Szorgalmas tanulók hat hónap után már ösztöndíjban részesülnek, úgy, hogy abból megélhetnek. Az intézet a végzett növendékek otthon készített munkáit értékesíti és gondoskodik arról, hogy növendékei a vidéken önállósíthassák magukat.

*

Karácsonyfa az Irgalomházban. Felkértek bennünket a következő felhívás közlésére: «Budapesten az Irgalomházában a szegény gyógyíthatlan betegek részére a nemesszívű adakozók áldozatkészségéből karácsonyfa fog állíttatni, vigaszára és örömére azon szenvedő szerencsétleneknek, kiket élethossziglan e menhelyen ápolnak.

Az adományoknak az Irgalomházába (III. ker. San Marco-u. 60. küldéseért esedezik annak főnöksége.»

GYÁSZROVAT.

Kiss Áron. A magyar tanítóképzés kitűnő munkását kísértük a budai Pædagógium hegyoldalban fekvő szép kertjéből egy csendesebb, örök nyugalmat adó kertbe: a budai oldalon fekvő szép németvölgyi temetőkertbe. Ott pihen immár *Kiss Áron*, ki életében soha pihenni nem tudott, ki úgy látszik, éppen a pihenés elől tért a halálba. Alig egy éve vonult nyugalomba s a pihenés ahelyett, hogy üdülésre szolgált volna, siettette halálát. Most már ráért betegeskedni, ráért önmagával foglalkozni, ráért magát megadni a testi kórnak, mert a munka nem fokozta az élete energiáját, a kötelességtudás nem követelte, hogy magáról és betegségéről megfeledkezzék. Mert míg a budai Pædagógia igazgatója volt — 1894—1907 — és azelőtt is mint tanár, a legbuzgóbb, legfáradhatatlanabb munkásság

példájával nevelte az ifjúságot. És nevelte erős egyéniségének suggeráló erejével. Nevelte azzal az odaadó szeretettel, mellyel hivatásának elt, azzal a tudatossággal, melyet széleskörű és alapos pedagógiai tanulmányaiból szerzett. Alig volt 25 éves, midőn 1870-ben a tanítóképzés szolgálatába állott s hivatását azóta nemcsak mint tanár és igazgató, hanem mint pedagógiai író is igaz lelkesedéssel töltötte be. A magyar nevelésügy történetét a tudós búvárkodó kedvtelésével írta meg 1881-ben, miután már előbb. 1874-ben bocsátott ki idevonatkozó nagyobb tanulmányt: «Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez». Ez a kedves tanulmánya foglalkoztatta egész életén át; halála előtt kevéssel rendezte sajtó alá és adta ki egy kötetben a «Népnevelők könyvtárá»-ban Hányoki Losontzy István életrajzát. Nagy munkásságot fejtett azonban ki a nevelési irodalom más ágaiban is. Mikor ő a tanítóképzés szolgálatába állott, hasznavehető tankönyveink teljességgel nem voltak s a kiváló képzettségű tanároknak komolyan munkába kellett állniok, hogy a hiányt pótolhassák. Kiss Áron derekasan kivette a részét ebből a munkából is. Írt és fordított egy egész sereg jó iskolai könyvet. Nevelés és oktatástanát Öreg Jánossal együtt írta 1876-ban, de tíz évvel később maga írt egy igen kiváló «Rövid Neveléstan»t. Lélektani és módszertani munkákat a pécsi kitünő pedagógus: Dittes Frigyes művei után írt, de a módszertant teljesen a hazai viszonyokhoz alkalmazta és Gyertyánffy István társaságában adta ki. Olvasókönyveket, módszertani vezérkönyveket is adott ki, gyakran mások (Gyertyánffy, Radó, Péterfy, Emericzy) társaságában, de a társszerzőség rá nézve mindig komoly munkát jelentett. A gyermekirodalom is nagyon vonzotta. «Magyar gyermekjáték gyűjteménye» nagy terjedelmű, alapvető munka, melynél gyűjtőszenvedélye érvényesülhetett. Tömérdek cikket írt folyóiratokba, a Verédy-féle pedagógia encyklopædiába és a Pallas Lexikonba s a református egyházat, melynek kötelékébe tartozott, értékes munkával támogatta. Ezen nagyszabású irodalmi tevékenysége azonban nem vonta el tanári és igazgatói munkásságától, ellenkezőleg, írásaival is tanári hivatásának és tanítványainak szolgált, felmentette őket a gyötrelmes jegyezgetéstől világosan és céltudatosan megírt könyveivel. A jó tanárt a *jó ember* is segítette munkásságában. Tanítványai javát az iskolában és az iskolán kívül is tőle telhetőleg elősegítette s az ország néptanítói és polgári iskolai tanárai között nagyon sok áldja emlékét, mert tanáccsal és tettel sokakon segített. A magyar tanítóság művelésében a «Néptanítók Lapja» révén is kivette részét, melynek sok éven át segédszerkesztője és mindvégig nagyrabecsült munkatársa volt. És szolgálta még a magyar népoktatás ügyét úgy is, mint az «Orsz. Közoktatási Tanács» tagja, úgy is, mint a «Pedagógiai Társaság» alelnöke.

Tiszteletreméltó, sokoldalú munkásságának emléke sokáig fog ösztönzésül szolgálni másoknak. Egyenes, őszinte jelleme, jóakaró és szerető szívű egyénisége feledhetetlen marad mindnyájunk előtt, kik őt ismertük, tiszteltük, szerettük. *V.*

*

Kerner Péter. Fájdalmas vesztesége érte a besztercebányai állami felsőbb leányiskolát, igazgatójának Kerner Péternek 1908 október hó 11-én váratlanul bekövetkezett halálával. Szép, magastermetű, szálas ember volt, aki 61 életéve alatt sohasem betegeskedett. S amily egészséges volt egész életén keresztül, épp oly szép, színes és boldog volt élete. Sugárzó arccal, derült kedéllyel, a munkabírás és dolgozni vágyás szeretetének és erejének teljes birtokában járt-kelt közöttünk még halála előtt néhány nappal is, sziporkázó ötleteivel, megjegyzéseivel, jóízű adomáival megnevettetett: elmondotta terveit a jövőre vonatkozólag, s emellett oly lelkesedéssel, ügybuzgósággal, odaadással végezte hivatalos ügyeit, amint csak a testet öltött kötelességtudás maga intézhette volna el. És hirtelen, ereje teljében, mint virágzó tölgyfát a vihar, törte le hirtelen a kérlelhetetlen halál.

Egyedül iskolájának élt. Iskoláján kívül csak a magyarság ügyével foglalkozott. Szülőhelyének, a tizenhárom aradi vértanú földjének ízzó, rajongó magyarságát hozta Besztercebányára, s megalkuvást nem ismerő törhetetlen eréllyel küzdött a nemzetellenes mozgalmakkal szemben. Halála megrendített mindenkit, mert páratlanul nagy népszerűség vette körül; általános szeretetnek örvendett, mert mindenki *jó embernek* ismerte. Ezért szerették növendékei, ezért becsülték meg kartársai is. Az igazi jó embert, a valódi embert igazában csak akkor lehet megismerni, ha mint felebbvalónak hatalom van a kezében. Ha e hatalommal él, de soha vissza nem él, lelki nagyságának adja félremagyarázhatatlan jelét. S Kerner Péter e feljebbvalók sorába tartozott. Ha tehette javára volt mindenkinek, de kárára nem volt soha senkinek. Ezért nem maradt harag, elkeseredés, gyűlölet utána. Irigyei lehettek, de ellenségei nem voltak, mert szívjóságával lefegyverezett mindenkit. S evvel a szívjóságával oly emléket állított mindenkinek lelkében, amely csak velünk együtt fog elporhadni.

Életrajzi adatait röviden a következőkben foglaljuk össze: Kerner Péter 1848 május 30-án született Szemlakon aradvármegyében. Atyja, Ferenc, a Hadik-féle grófi uradalom gazdatisztje volt. Iskoláit Aradon és Nagyváradon végezte, majd a fővárosba ment, ahol jogi tanulmányainak folytatása mellett tanított egy tekintélyes magán nevelő-intézetben. E közben szakadatlanul tanult, művelte lelkét, melyben kialakult lassanként a pedagógiai pálya forró szeretete. Irodalmi munkásságával is magára vonta az illetékes körök figyelmét, s így történt azután, hogy az alig huszonegy éves ifjút báró Eötvös József akkori kultuszminiszter 1000 forintos állami ösztöndíjjal a poroszországi híres boppardi tanítóképző-intézetbe küldte ki a tanítóképzés tanulmányozása céljából. Nyolc hónapot töltött itt lázas tevékenységben: majd körútra indult s meglátogatta a külföld néhány nevezetesebb tanítóképzőjét. 1870-ben visszatért Magyarországba és a miniszter nyomban kinevezte őt a modori áll. tanítóképzőhöz segédtanárnak. Innen 1871-ben a szabadkai tanítóképzőhöz nevezték ki rendes tanárnak. Két évvel később az aradi tanítóképző tanárának helyezzék át s 1876-ban ezen intézet igazgatását bízták reá. Éveken át folytatta itt közhasznú működését, majd ideiglenesen vezette az aradmegyei kir. tanfelügyelőséget, míg 1889-ben a lőcsei m. kir. állami felsőbb leányiskola igazgatásával bizatott meg. Innen került 1885-ben

hasonló minőségben Besztercebányára, ahol október 11-én szívgyengeség ölte meg.

Az általános részvét kevés emberrel szemben nyilvánult meg oly impozáns módon, mint vele szemben, amikor október 13-án végbement temetése alkalmával Besztercebánya és Zólyomvármegye összes előkelőségei és kiválóságai csoportosúltak koporsója köré, hogy a végtisztességet megadják a hivatását rajongva szerető férfiúnak. *(Kr.)*

*

Dr. Halász Sándor. A besztercebányai állami felsőbb leányiskola épületére 1908 november 4-én rövid egymásutánban másodszor tűzték ki a fekete lobogót, dr. *Halász Sándor* tanár halt meg, aki rövid két évi besztercebányai tartózkodása alatt igen nagy népszerűségnek és általános tiszteletnek örvendett. Humánus bánásmódjáért és jóságáért igen szerették tanítványai, előzékenységéért és nagy műveltségéért megbecsülték polgártársai és jellemének nyílt őszintesége összes kartársainak barátságát szerezte meg neki.

Halász Sándor életében igen sokat szenvedett. Lelkileg is, testileg is egyaránt. Amíg egészséges volt, sokat dolgozott. Különösen a magyarság eszméinek volt tollban-szóban, szívben-lélekben, meggyőződésben és testben rajongó híve. Ez a rajongás annak idején Kossuth apánkhoz is elvitte őt Turinba, mely útját utóbb igen élvezetesen le is írta. Halász Sándor irodalmilag igen tevékenyen működött. Önálló művei a következők: «A nevelés methodikája az önképzés fejlesztése körül» (1883); «A sugárzó hő és a fénymozgás azonossága» (1885); «A lélek halhatatlansága» (1886); «A levegő» (1887). Wettstein K. svájci hírneves tanár növény- és állattanát magyarra fordította le. Írt továbbá fizikát, csillagászati földrajzot, számtant, rajzoló méréstant, szerves és szervetlen vegytant, ásványtant és földtant. 1901-ben lefordította Beck Vilma: «Egy hölgy emlékiratai 1848—49-ből» című művét, amely igen nagy port vert fel annak idején. Ezen könyvalakban megjelent művein kívül írt számos aktuális cikket, neveléstudományi és szaktárgyaiba vágyó értekezést különféle vidéki lapokba. Beutazta Magyar-osztrák monarchia legnagyobb részét. Volt Németországban, Franciaországban, Svájcban, Olaszországban és Romániában. Mindenfelé tanulmányozta a művelt nyugat tanításügyi viszonyait, amelyeket itthon a hazai viszonyoknak megfelelően igen nagy sikerrel tudott alkalmazni. Szóval Halász Sándorban egy munkás, tevékeny életet tört ketté először egy hosszú, évek óta huzódó rettenetes betegség, utóbb maga a halál. Temetése november 6-án volt igen nagy részvét mellett.

IRODALOM.

EMLÉKKÖNYV BEÖTHY ZSOLT SZÜLETÉSÉNEK HATVANADIK FORDULÓJÁRA. Írták tanítványai, barátai, tisztelői. Budapest, 1908. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság. Ára 15 korona.

Szép kiállítású, nagy nyolcadrét alakú, 43 ív terjedelmű könyv fekszik előttem. Hetvennégy magyar író munkája, kik tudásuk és érzésük javát hordták össze, hogy a «Beöthy Emlékkönyvét», a szeretet könyvét megalkossák. Hetvennégy magyar író, kik mind a művészet, az esztétika és az irodalomtörténet szolgálatába állítják tollukat, hogy vele a kiváló műismerőt, az esztétika és irodalomtörténet leghivatottabb művelőjét ünnepeljék; hetvennégy magyar író, annak az örökszép harmóniának, «a művészet és magyar műveltség harmóniájának» szolgálatában, melynek teljességére Beöthy annyira vágyakozik és melyért annyit munkálkodott. A 74 magyar író mindenike számottevő munkása irodalmunknak s ott találjuk köztük a legkitünőbbeket is, érthető tehát, hogy a 74 közlemény mindenike valóban magas színvonalon áll; ezért az «Emlékkönyv» megjelenését — íróinak egyéni súlyát s az alkalomszerűséget nem számítva is — irodalmi esemény számba vehetjük. Ezekre a kitünő tanulmányokra alkalmilag még vissza-visszatérünk. Ezúttal csak azt emeljük ki, hogy azok belső kapcsolatuk szerint négy csoportba vannak a könyvben sorozva. Az első 18 tanulmány tárgya az esztétika és műtörténet köréből való, a következő 30 irodalomtörténeti vonatkozású, melyet 13 nevelési tartalmú követ s a sort 12 költői mű (elbeszélések, versek) zárja be. Függelékül egy kottás költeményt találunk: a Kachoh Pongrác Preludimát. Messze vezetne, ha ezeket a becses tanulmányokat érdemük szerint méltatni akarnók. Nem tehetjük azonban, hogy a hozzánk legközelebb álló — nevelési vonatkozású — tanulmányok közül egyet, a *dr. Fináczy Ernőét* ki ne emeljük. Fináczy Charles Dickensről ír s 20 lapnyi cikkében egészen új oldalról mutatja be írói egyéniségét. Pedagógus marad itt is, de az esztétikus mélyrehatóan tekintetével finoman elemzi Dickens regényeit. Elemzi Dickens regényeit éppen nevelési szempontból s a Dickens által festett gyermekjellemekből mutatja ki, hogy a «gyermekek szomjúhozzák a szeretetet oltihatatlanúl, izzóan» s hogy «a jó forrása kizárólag az érzelem». A nevelés legfőbb eszköze sem lehet más, mint a szeretet, amelynek mindenhatóságát Dickenssel együtt Fináczy igazi költői ihlettel hirdeti. Minden pedagógusnak olvasnia kellene

e kis cikket, melynek meggyőző hatása felér sok kötet nevelési elmélkedéssel. Hisszük is, hogy sokan fognak ebben s az emlékkönyv sok becses cikkében gyönyörködni. Az iskolák könyvtáraiból nem szabad e könyvnek hiányoznia, melynek megszerzését nem ajánlhatjuk elég melegen. *S. I.*

*

ALEXANDER BERNÁT. Művészet. A művészet értékéről. A művészeti neve ésről. Kiadja a Franklin-Társulat.

Két könyvet olvastam nemrég, melyeket azzal a sóhajtással tettem le: «Kár, hogy ilyen könyveket magyar nyelven nem írnak». Dán könyv volt mind a kettő német fordításban.* Mesteri módon, a magára eszméltetés módján vezeti mindenik a laikus olvasót a lelki élet megismerésére, megértésére. Nem érzik meg a tanító szándék egyik művön sem. Az olvasó nem is tudja, hogy vezetik, mintha mindent maga fedezne fel a beszélgetés kapcsán, mintha minden tétel az ő megállapodása, az ő elmélkedésének a gyümölcse volna, úgy érzi. S a lelki élet megismerése egy magasabb célt szolgál: a lelki egészség meg a lelki boldogság célját. És nemcsak a lélek búvárlásában kezdőt, a lelki tudományokban jártas olvasót is leköti ez a magasabb szempont, az is élvezettel, örömmel halad a végig tapasztalaton épülő finom elemzéseken, az is úgy érzi, hogy az olvasás gazdagabbá, tisztábban látóvá tette. Bizony nem csoda, ha azzal a sóhajtással tesszük le kezünkből: Bár nekünk is lennének ilyen könyveink.

Még élénken élt lelkemben ez az óhajtás, mikor az *Alexander* könyvét a *Művészetről* kezembe kaptam. Tudtam előre, hogy értékes, élvezetes olvasmányom akadt, de nem sejtettem, hogy újjongó örömmé fog fokozódni élvezetem. Hiszen ez az, amire én vágytam! Magyar könyv, mely az olvasót a magába tekintésre, a maga megértésére ösztönzi, magyar könyv, mely gondolkozásunkat varázslatos módon magával ragadja, mely tanít anélkül, hogy egy pedáns professzor közelléténck nyomasztó érzé ét ébresztené bennünk. Úgy érezzük, hogy tudatossá vált bennünk, amit sejtettünk, úgy érezzük, hogy mi is éppen azt gondoltuk, éppen azt akarjuk, amit a szerző. Nemcsak tudjuk most már — határozottan és világosan — hogy mit értsünk művészeten, hogy hogyan és miből fejlődött a művészet, hogy milyen jelentősége van a mi lelki életünkben, a mi társadalmi világunkban, azt is tudjuk, hogy kötelességeink vannak a művészettel, magunkkal és főként gyermekeinkkel szemben, hogy a jövő nemzedék művészet által jobb és boldogabb lehessen. Sőt a kötelességteljesítés módja is világosan áll előttünk, az egyetemes esztétikai nevelésben, melynek jelentősége nem kisebb immár, mint az etikai nevelésé, a kettő egymást feltételezi, segíti.

Azt hiszem, ezt a könyvet mindenkinek, különösen minden asszonynak olvasni kellene, hisz a nevelésnek — több-kevesebb hozzá-

* Az egyik Feilberg műve volt «Zur Kultur der Seele» címmel, a másikat Lambek Károly írta, címe: «Zur Harmonie der Seele».

értéssel — az asszonyok az intézői. Legalább kellene, hogy azok legyenek és kellene, hogy e feladatot ne ösztönszerűen, hanem öntudatosan végezzék. Az ilyen olvasmányok, mint amilyennel Alexander most ajándékozta meg a magyar irodalmat, elősegítik ezt a tudatosságot. Alexander maga is elsősorban asszonyoknak szánta ezt a könyvét, azért írta az első lapjára «Erzsi, Magda könyve.» Az a két fiatal leány, az ő leányai inspirálták írásközben, azért találta el oly kitünően az írás módját. Ha sokan olvassák, ha mindazok olvassák e könyvet, akiknek írójuk szánta, akkor kétségtelenül beteljesedik az a kívánság, mellyel a szerző könyvének utolsó szakaszát bezárja, így szólván: «Egészséges művészeti élet; jöjjön el a te országod, javítsd meg iskolai életünket. Egészséges iskolai élet, jöjjön el a te országod, és javítsd meg a kor lelkét, a kor művészeti életét. Támogassátok egymást, hogy kulturánk épülete a magasba emelkedhessék, merészen, szabadon, csak maga-magára támaszkodva!» Nekünk azonban, mikor e könyvet letesszük, más kívánság is fakad lelkünkben. Szomjuság ébred bennünk más hasonló könyvek iránt, melyeket — most már tudjuk — Alexandernak kell megírnia. Neki, aki művész és filozófus, neki kellene az asszonyokat a nevelés művészetére, az emberi lélek megértésére rátanítani, ilyen szép módjával, hogy a tanítószándék ne uralkodjék a könyv szellemén. Hiszen nagy elszánással a kevésbé élvezetes tudós könyveket is végig tudjuk olvasni; de élvezetet és tanulságot együtt sokkal szívesebben fogad mindenki! Meg kell még a könyv külső alakjáról is emlékeznem. Dicséret illeti érte a Franklin-társaságot: a kiállítás méltó a könyv tartalmához; igazán szép!

*

BEVEZETÉS A PHILOSOPHIÁBA. Irta dr. *Krausz Jakab* I. és II. rész. Budapest, 1907 és 1909. Hornyánszky. 172 illetve 195 lap.

Krausz Jakab nem tartozik a vérbeli filozófusok közé. Mint polgári iskolai tanár, illetve igazgató hivatásánál fogva inkább a gyakorlati nevelés munkása, s tanítás közben is inkább az idegen nyelvtanítás módszere foglalkoztatja, mint a filozófiai elmélkedés. Hogy mégis filozófiával foglalkozik s tanulmányai eredményét két kötetben nyilvánosságra is bocsátja, az világosan bizonyítja, hogy nem — mint sok pedagógust — a gyakorlati szükség kényszerítette a filozófiai tanulmányokra, hanem lelkének igaz vonzódása, mely az elmélkedésben, az elmélkedés törvényszerűségének kutatásában, s az elmélkedésnek, az emberi gondolkodás fejlődésének vizsgálatában örömét találja. A maga gyönyörűségét keresi, de mások hasznát is szolgálja. A mi irodalmunk nem bővelkedik hasonló természetű tanulmányokban, aki ilyen «bevezetőre» szorul rendesen megszerzi az egyetemi tanárok (pl. Alexander) egyetemi előadásának jegyzeteit s abból igyekszik tájékozódni míg behatóbb olvasmányokhoz fordulhat, vagy míg vizsgálataira elkészül. Örömmel üdvözölhetjük tehát Krausz Jakab könyvét, már azért is, mert ilyen gyakorlati szükséglet kielégítéséről gondoskodik. De örömmel üdvözölhetjük azért is, mert sok olvasottságról tanúskodó művével a tárgyában való szerető elmélyedésnek adja bizonyságát. Amit különösebben szeret, azt nagyobb részletes-

séggel tárgyalja, míg más dolgok fölött inkább elsiklik. Kedvelt tétele pl. a szociologia, melynek több mint 30 oldalt szentel, míg az egész görög és az egész középkori filozófiával 21 oldalon végez. Igaz, hogy mindazokkal a kérdésekkel, melyeket műve első részében tárgyal, ahol a filozófia alapfogalmait és történeti fejlődését adja, ismételten foglalkozik műve második kötetében, hol a *filozófiának metafizikai* részét tárgyalja s az *ismeretelmélet mai állását* ismerteti. Itt a *substantia* fogalmának történeti fejlődését magyarázván visszanyul az ókori és középkori filozófia elméleteinek fejtegetése is. Sőt vissza fog nyulni az ilyen fejtegetésekre, mint a közölt tartalomjegyzékből látjuk, művének harmadik részében is, mely *az ember erkölcsi világát* ugyancsak történeti fejlődésével kapcsolatban fogja tárgyalni, kiegészítve azt a *néplélektan útjai, céljai és problémáinak* vizsgálataival. Érdeklődéssel nézünk e harmadik kötet elé, mert a két elsőnek olvasása arról győzött meg, hogy a szerző, ha nem is hivatásszerű, de hivatott művelője a filozófiai irodalomnak, ki nemcsak maga tud filozófiai gondolatokban elmélyedni, de gondolatait másokkal világosan, szép magyarsággal élvezetesen is tudja közölni. *n.*

LAMPEL R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) r. t. könyvkiadóvállalatánál Budapesten megjelentek:

NÉPTANÍTÓK (NÉPNEVELŐK) KÖNYVTÁRA

Évenként négy szám jelenik meg.

Szerkeszti:

PERES SÁNDOR.

Minden füzet külön is kapható.

Eddig megjelentek:

1. füzet. **Komáromy Lajos.** Fáy András mint pædagogus.
2. « **Schön József.** A szocializmus ismertetése.
3. « **Somogyi Géza.** Nagy-Britannia közoktatásügye.
4. « **Körösi Henrik.** Pædagogiai Kalauz a népnevelés céljaira
5. « **Pacséri Károly dr.** Quintilianus és Plutarchos. Nevelés-történelmi tanulmány.
6. « **Peres Sándor.** A beszéd- és értelemgyakorlatokról. Vezérkönyv gyanánt. 4. javított kiadás.

7—9. « **Pethes János.** Gyermekpsychologia.

10. « **Mosdóssy Imre.** Félszegségek a nevelésben.

11. « **Ribot—Dáni.** Az emlékezet betegségei.

12. « **Geőcze Sarolta.** Az akarat nevelése.

13—14. « **Krausz Sándor.** Herbart—Rein didaktikája.

15—16. « **Ember János.** Apró emberek tudománya.

17. « **Scossa Dezső.** Tanulmányutam.

18. « **Gönczi Ferenc.** A gazdasági ismétlő iskolák.

19. « **Péterffy Sándor.** Francke Ágost.

20—21. « **Stepanko Albert.** Vezérkönyv a testgyakorlathoz.

22—23. « **Dreisziger Ferenc.** A népiskolai történettanítás módszeréről.

24. « **Mosdóssy Imre.** Eszmény a népiskolában.

25. « **Somogyi Béla.** A francia népoktatás jelene.

26. « **Dőri S. Zsigmond.** Tanulmányok a pædagogiai lélektan köréből.

27. « **Kiss Áron dr.** Losontzi István életrajza.

28. « **Köveskuti Jenő.** Az énektanítás módszere.

29—31. « **Iványi Ede dr.** Comenius Amos János élete, pædagogiai s egyéb irodalmi munkássága.

32. « **Köveskuti Jenő.** Az énektanítás vezérkönyve.

33. « **Kemény Ferenc.** A nemi probléma. (Sexualis pædagogia.) Gyakorlati tanácsok az erkölcsi nevelésre és a korai érzékiség leküzdésére.

34. « **Petri Mór dr.** Az ifjúsági egyesületek a népmivelés terén.

35—36. « **Böngérfi János.** Népiskolai magyar nyelvtanaink története.

Egy-egy szám ára 1 korona. Kaphatók minden könyvkereskedésben.